

Nr 15

Onsdagen den 5 februari

Kl. 10.00

§ 1 Fyllnadsval till utskott

Företogs val av en suppleant i utrikesutskottet och en suppleant i utbildningsutskottet.

Herr TALMANNEN:

De på föredragningslistan upptagna valen är föranledda av att ersättarna för herrar Lange och Ullsten skall beredas plats i utskott.

Vid valen tillämpas acklamationsförfarande, om ledamot ej begär att valen skall förrättas med slutna sedlar, vilket i så fall kommer att äga rum vid ett följande sammanträde.

Valberedningen har till suppleant i utrikesutskottet föreslagit herr Silfverstrand och till suppleant i utbildningsutskottet herr Wikström.

Kammaren utsåg till

suppleant i utrikesutskottet

herr Silfverstrand (s)

suppleant i utbildningsutskottet

herr Wikström (fp)

§ 2 Dag för 1975/76 års riksmötes början

Herr TALMANNEN:

I den nya riksdagsordningen stadgas att riksdagen varje år, då ordinarie riksdagsval inte hålles, skall samlas till lagtima riksmöte på dag i september eller oktober som riksdagen har bestämt vid närmast föregående lagtima riksmöte. Det ankommer på talmanskonferensen att avge förslag i ämnet.

Talmanskonferensen har föreslagit riksdagen att 1975/76 års riksmöte skall börja onsdagen den 15 oktober 1975.

Kammaren beslöt att riksmötet 1975/76 skulle börja onsdagen den 15 oktober 1975.

§ 3 Föredrogs och hänvisades

Propositionen

Nr 16 till skatteutskottet

§ 4 Föredrogs och bifölls interpellationsframställningen nr 28.

Nr 15

Onsdagen den
5 februari 1975

---

*Fyllnadsval till
utskott*

*Dag för 1975/
76 års riksmötes
början*

Onsdagen den
5 februari 1975

*Allmänpolitisk
debatt*

Herr FÄLLDIN (c):

Herr talman! Sysselsättning och produktion ligger fortfarande kvar på en hög nivå. Men det finns samtidigt entydiga tecken på att vi är på väg in i en period med kärvare ekonomiskt klimat. Orderingången till industrin från utlandet har påtagligt mattats, och detta vikande köpin-tresse på exportmarknaderna uppvägs inte av någon ökad aktivitet på hemmamarknaden. Därmed ökar företagens försiktighet både beträffande nyanställningar och investeringar.

Regeringen ger i finansplanen uttryck för en klar optimism beträffande den närmaste tidens ekonomiska utveckling. Men förhoppningarna om att Sverige skulle kunna undgå att få kännning av de krisföreteelser som hemsöker så många andra länder är tyvärr svåra att dela. Därför måste vi enligt min uppfattning i första hand lita till vårt eget handlande på det ekonomisk-politiska området och inte – som regeringen gör – sätta vår lit till att USA, Västtyskland och andra länder ändrar sin politik.

I vissa avseenden är situationen densamma som förra året vid den här tiden. Då gällde det att förhindra att Sverige drogs med i den allmänna nedgång som man hade anledning att räkna med i oljekrisens spår.

Regeringen ställde sig i det läget till att börja med helt passiv. Det var först när oppositionspartierna hade lagt fram utförliga och detaljerade åtgärdsprogram som den lät övertyga sig om behovet av stimulansåtgärder. Så småningom enade sig centern, folkpartiet och socialdemokraterna här i riksdagen om ett omfattande aktionsprogram med tyngdpunkten lagd på sänkning av momsen och på speciella insatser för barnfamiljer och pensionärer.

Nu i efterhand är det ingen som förnekar att den insatsen blev av avgörande betydelse för att Sverige under hela 1974 kunde undgå mera allvarliga följdverkningar av oljekrisen. Vid en internationell jämförelse framstår Sverige i det avseendet nästan som ett särfall.

Även den här gången har regeringen valt att inta en avvaktande hållning. Det finns visserligen en avgörande skillnad mellan läget i år och förra året. Det är svårigheten att i dag peka ut den lämpligaste tidpunkten för mera omfattande stimulansinsatser.

Men detta får enligt min uppfattning varken regeringen eller de politiska partierna ta till intäkt för att förhålla sig passiva. Tvärtom bör vi utnyttja det rådrum som vi kan få till en mera omsorgsfull planering av kommande stimulansåtgärder. Det är också därför som centern tillsammans med folkpartiet vid sidan av vissa omedelbara beslut om stimulansåtgärder kräver att det skall utarbetas en konjunkturpolitisk beredskapsplan. De åtgärder som vi vill ha till stånd omedelbart är framför allt lättnader i kreditpolitiken för att bl. a. de mindre och medelstora företagen skall kunna klara sitt lånebehov, stöd till lageruppyggnad i utsatta branscher, t. ex. sågverksindustrin, och ett beslut om höjning av barnbidragen. Upprättar man utöver detta en ordentlig beredskapsplan,

kan ytterligare åtgärder sättas in med kort varsel utan att man behöver ta till sådana improvisationer som regeringen ibland tvingats till vid åtskilliga tillfällen de senaste åren. Den planen bör framför allt omfatta åtgärder som stimulerar industriinvesteringarna. Men den bör också innehålla insatser som gör det lättare för kommunerna att bygga ut barn- tillsyn, åldringsvård och annan service. Till detta bör komma åtgärder för att stimulera den privata konsumtionen. En ny tidsbegränsad sänkning av momsens framstår därvid som det bästa alternativet.

Det som vid sidan av den internationella utvecklingen har störst betydelse i detta sammanhang är avtalsförhandlingarna. De spänner den här gången över i stort sett hela arbetsmarknaden. Vilka procenttal man slutligen än enar sig om kommer en uppgörelse att frigöra ny köpkraft. Snabba uppgörelser över hela fältet skulle därmed i sig själva utgöra en utomordentlig stimulans för ekonomin. Tar utvecklingen den vändningen skulle det inte vara särskilt klokt att samtidigt frigöra statliga stimulansinsatser. Då skulle vi ha bäddat för en ordentlig inflationsbrasa.

Drar avtalsförhandlingarna däremot ut på tiden, vet vi att pessimismen lätt breder ut sig både hos konsumenterna och hos företagen. Då kan det behövas mycket omfattande åtgärder. Därför menar jag att det är felaktigt att nu binda sig för att vid en viss tidpunkt sätta in ett bestämt stimulansprogram, såsom moderata samlingspartiet föreslår. Men det vore lika felaktigt att – i likhet med regeringen – förhålla sig helt passiv och vänta på att regeringarna i USA, Västtyskland och andra länder skall ordna upp allt till det bästa även för oss här i Sverige.

Skatteutredningens nya förslag till skatteomläggning den 1 januari 1976 stöds i vad gäller ändringarna i inkomstskatten av centerns, socialdemokraternas och LO:s representanter i utredningen. När det gäller finansieringen har centern däremot inte kunnat acceptera majoritetens synsätt. Våra invändningar gäller både kravet på att reformen skall "totalfinansieras" och förslaget att de nya skatteintäkterna skall tas in i form av höjd löneskatt.

På samma sätt som tidigare är denna skatteomläggning tänkt som ett led i avtalsförhandlingarna. En viktig förutsättning är naturligtvis då att reformen respekteras av alla de stora parterna på arbetsmarknaden. Om samhällssolidariteten inte skall sättas ur spel, får förändringarna inte heller gå ut över andra samhällsgruppers rättmätiga intressen. Med hänsyn till att utredningen inte kunnat uppnå enighet om det föreliggande förslaget får det förutsättas, att detta blir föremål för viss överarbetning innan det slutgiltigt antas av riksdagen.

Men en sådan överarbetning får enligt vår uppfattning inte innebära att förslagets ursprungliga låginkomstprofil går förlorad. Tidigare omläggningar kan med visst fog sägas ha haft sin tyngdpunkt förlagd i mellaninkomstlägena och något uppåt i inkomstskalan. Redan av den anledningen har de lägre inkomsttagarna rätt att ställa anspråk på att den här gången bli bättre tillgodosedda när det gäller skattesänkning.

Man måste dessutom ta hänsyn till att de lägre inkomsttagarna fullt

ut fått vara med om att betala de tidigare reformerna. De upprepade höjningarna av löneskatten och av socialförsäkringsavgifterna har mycket starkt beskurit utrymmet för inkomst- och löneökningar för dessa grupper. Skatteomläggningarna har med andra ord gjort det svårare för löntagarorganisationerna att hålla fast vid den solidariska lönepolitiken. Inte minst den närmast föregående avtalsrörelsen visade på svårigheterna att tillförsäkra låginkomsttagargrupperna en tillfredsställande del i det ökade produktionsresultatet utan stöd av skattepolitiska åtgärder.

Överger man den inriktning av skatteomläggningen som majoriteten i utredningen har föreslagit, skulle det vittna om dålig solidaritet, bl. a. med den stora folkgrupp som tvingats till deltidsarbete på grund av att det finns för få arbetstillfällen, med pensionärer med små extrainkomster, med hantverkare och andra egenverksamma som inte kan öka sina inkomster i takt med att de sociala avgifterna stiger, liksom med lågavlönade som inte kan arbeta för fullt på grund av ett handikapp av något slag. Med hänsyn till att både LO och TCO organiserar stora grupper av låginkomsttagare borde det vara möjligt att få till stånd en lösning som respekteras av bägge de stora löntagarkollektiven utifrån de utgångspunkter som jag här har angett.

När det gäller finansieringsfrågorna anser vi i centern det inte försvarbart att förutsätta en "totalfinansiering" än en gång. Staten tillgodosgör sig ju mellan skatteomläggningarna betydande inkomstförstärkningar genom den s. k. automatiken i det statliga skattesystemet. En totalfinansiering av de successiva skatteomläggningarna innebär därför i verkligheten en skärpning av den statliga beskattningen, delvis på kommunernas och landstingens bekostnad.

Vi anser att den kommande skatteomläggningen i stället bör avvägas så att staten under 1976 tillförsäkras en oförändrad del av folkhushållets gemensamma inkomster jämfört med 1975. Med rimliga antaganden om pris- och löneökningar under de närmaste två åren innebär detta att det behövs en inkomstförstärkning på 1 700–1 800 milj. kr. för att tillsammans med automatiken i det progressiva systemet klara en sänkning av skatten med omkring 4 miljarder kr.

Den erforderliga ökningen bör enligt vår uppfattning i första hand bäras av de företag som normalt kan påräkna de största vinsterna. Det är bärkraftsprincipen som vägleder oss. Uttaget bör därför ske i form av höjd bolagsskatt och höjd energiskatt. En ytterligare höjning av arbetsgivaravgifterna på utgående löner måste betraktas som direkt olämplig.

Det största problemet på arbetsmarknaden är nu att betydande grupper fortfarande har svårt att få jobb. Därför är det nödvändigt att de arbetsmarknadspolitiska insatserna ökas ut. Vi anser det särskilt angeläget att skapa sysselsättning för ungdomen. Sysselsättningsutredningen bör ta itu med denna fråga med förtur. Det är vidare viktigt att man noga analyserar skillnaderna i sysselsättningsläget i länen och konsekvenserna såväl för den regionalpolitiska utvecklingen som för de grupper som har särskilda problem på arbetsmarknaden.

Den omfattande befolkningskoncentrationen till storstadsregionerna har nu i huvudsak kunnat stoppas. Det ser vi som en framgång för centerpolitiken. Regionalpolitiken har emellertid inte stoppat koncentrationen inom länen, och det är inte så underligt. Regeringen har ju satt en koncentration inom länen som ett mål.

För min del vill jag klart deklarerat att det måste vara fel att medvetet söka ge varje län koncentrationsproblem av samma art som storstadsregionerna haft. Regionalpolitiken måste inriktas på en positiv utveckling i alla regioner. Först då blir den välfärdspolitik för alla människor. Om vi skall klara en sådan decentralistisk utveckling, måste de regionalpolitiska medlen förstärkas och differentieras så att åtgärderna når de områden som bäst behöver dem. Ett bra medel i det sammanhanget vore att låta de regionalpolitiska frågorna lösas i länsdemokratisk ordning.

En av förutsättningarna för att regionalpolitiken skall bli framgångsrik är att trafikförsörjningen är tillfredsställande. Genom nu gällande trafikpolitik har det emellertid inte gått att tillgodose de krav som måste ställas när det gäller försörjning med kollektiva trafikmedel och ett väl utbyggt vägnät. Trafikförhållandena är mycket bristfälliga i stora delar av landet. Tillgången på kollektiv trafik har på många håll försämrats – i vissa fall helt försvunnit – när järnvägar lagts ner och busslinjer dragits in. Nedläggningspolitiken har motverkat effekten av de lokaliserings- och regionalpolitiska insatser som gjorts.

Riksdagen har framhållit att nedläggning av järnvägar inte får ske under pågående utrednings- och planeringsarbete. Detta har dock inte avhållit framträdande kommunikationspolitiker från att avisera fortsatta nedläggningar. Det är också allvarligt att SJ håller på att stänga ett stort antal järnvägsstationer på olika håll i landet med serviceförsämring för många människor som följd. Det kan inte vara rätta sättet att få flera människor att åka tåg.

Staten skall enligt vår mening ha kostnadsansvaret för en grundläggande försörjning med kommunikationer för person- och godsbefordran i hela landet. Resor och frakter skall samordnas i ett riksnät. Vår tanke är att en viss trafikförsörjningsnivå skall fastställas av riksdagen. I den mån inte trafiken inom ramen för den är självbärande skall statens ansvar träda in så att täckning av kostnaderna erhålls.

Alla skall ha tillgång till riksnätet till samma taxa var de än bor. Det innebär att en samordning mellan olika trafikslag och trafikföretag måste komma till stånd. Resan skall inte fördyras om man under någon sträcka måste åka buss, vare sig det är en privat eller SJ-ägd sådan.

Detta ser vi som en viktig jämlikhetsreform, som samtidigt bör bidra till att öka den kollektiva trafikens popularitet. Med bättre utnyttjande av kapaciteten inom kollektivtrafiken når man en bra trafikförsörjning på billigare sätt.

Herr talman! Regeringen har offentliggjort det huvudsakliga innehållet i den proposition angående energifrågorna som skall lämnas till riksdagen i mitten av mars. Vi får tillfälle att diskutera dessa frågor ingående i

samband med avlämnandet av den propositionen och motionerna i anslutning därtill.

När det gäller kärnkraften föreslår regeringen att ytterligare två reaktorer skall byggas. Statsministern hävdar att man på så sätt bevarar handlingsfriheten i kärnkraftsfrågan. Det finns verkligen skäl att granska detta påstående.

År 1973 väckte Birgitta Hambracus en motion och pekade på riskerna vid denna produktion. Riksdagsmajoriteten begärde med anledning därav ett allsidigt beslutsunderlag som villkor för beslut om utbyggnad utöver de elva redan planerade reaktorerna. Från centerns sida yrkade vi på – och röstade för – att inget nytt kärnkraftverk skulle få tas i drift förrän säkerhetsfrågorna blev klarlagda. Vi upprepade detta yrkande i fjol, och vi har sagt samma sak i den energimotion vi avlämnade under den allmänna motionstiden i år.

Det har funnits och finns framför allt två skäl till denna ståndpunkt. Så länge säkerhetsproblemen inte är fullt klarlagda bör vi inte bygga något nytt kärnkraftverk, och för varje nytt vi bygger minskar våra praktiska och faktiska möjligheter att växla om till annan energiproduktion. Med andra ord – för varje ny reaktor vi bygger minskar vår handlingsfrihet.

På frågan hur jag ser på de reaktorer som är i drift har jag svarat: Om vi finner att riskerna med kärnkraftsproduktion är så stora att vi inte kan ta ansvaret för att bygga fler kärnkraftverk, då kräver logiken att vi stoppar också de som är i drift.

Vad är det för invändningar jag då möter? Ja, praktiskt taget alla går på samma tema – statsministern använde det i Sundsvall i lördags. Han säger: "De konsekvenser som ett driftstopp av våra kärnkraftstationer skulle medföra eller som successivt skulle uppträda om vi stoppade utbyggnandet av påbörjade kärnkraftstationer skulle bli ytterst allvarliga för vår sysselsättning och vår samhällsutveckling."

Alltså – Fälldin är beredd offra sysselsättningen, Fälldin vill äventyra samhällsutvecklingen. Det säger man i ett läge när vi har två reaktorer i full drift och två andra under provdrift.

Nu frågar jag: Visar inte just denna argumentering vilken utveckling vi är inne i? Om dessa argument har värde i nuvarande läge så kommer de naturligtvis att öka i styrka för varje ny reaktor vi beslutar om, för varje ny reaktor vi tar i drift. Undan för undan kommer hänsynen till sysselsättning och kapitalförstöring att göra det allt omöjligare att avbryta kärnkraftsproduktionen.

Herr statsminister! Kalla det vad som helst, men kalla det inte bi-behållen handlingsfrihet!

För de experter och andra som är övertygade om att riskerna på ett fullt betryggande sätt kan bemästras finns naturligtvis inte problemet. Men för alla dem av oss som inte har den övertygelsen är denna utveckling inte acceptabel. Det är därför jag reagerat mot statsministerns grundläggande tes för de närmaste årens energiförsörjning. Jag citerar ur stats-

ministerns tal i Sundsvall:

”Mot den bakgrund som jag nu har redogjort för och till dess att eventuellt nya informationer framkommer som visar att kärnkraften medför oförsvarliga risker bör vi låta kraftproduktionen fortgå enligt hittills beviljade tillstånd.”

• Och något längre fram fullföljer han och säger:

”Min slutsats av detta resonemang blir att det marginella men viktiga tillskott av elkraft som behövs under de närmaste tio åren bör tillgodoses genom komplettering av förslagsvis Forsmarks kärnkraftstation med två reaktorer.”

I klartext innebär detta att vi skall gå vidare steg för steg trots de risker som många forskare och experter varnar för och som statsministern själv påminner om. Jag hävdar att vi bör gå den andra vägen – först när en samfällid forskar- och expertkår bedömer att alla riskerna betryggande kan bemästras kan vi besluta att ta kärnkraften i vår tjänst.

Energifrågan är naturligtvis inte bara frågan om ja eller nej till kärnkraften. Tiden tillåter inte att jag nu går igenom alla dess aspekter – jag hänvisar till den motion vi redan avlämnat, och så återkommer vi i mars i anslutning till frågans behandling då. Därutöver vill jag nu framhålla – liksom vi gjort i motionen – att de mest betydelsefulla insatserna kan vi göra på spar- och hushållningssidan. Åtgärder där ger de snabbaste resultaten.

En medveten politik på detta område kommer att ge betydande positiva utslag i sysselsättningen. Regeringen sade i Sundsvall att man skulle gå in för en ökningstakt på 2 % per år – det skulle alltså vara en lägre ökningstakt än i energiprognosutredningens lägsta alternativ som ju satts till 2,4 % per år. Så långt är jämförelsen positiv för regeringen. Men – och det är ett viktigt men – regeringen säger att totalbehovet av energi 1985 kommer att vara 540 TWh som då skall jämföras med EPU:s beräknade behov vid samma tid enligt EPU:s lägsta alternativ. Det behovet är satt till 532 TWh. Skillnaden – 8 TWh – svarar alltså nästan mot två reaktorer. Regeringens sparinje har 1985 givit till resultat att man behöver två kärnkraftsreaktorer mer än EPU kom fram till med sin sparinje. Det vore en fördel för den fortsatta debatten om statsministern ville klara ut den ekvationen. Inte minst mot bakgrunden att EPK, energiprogramkommittén – också ett statligt organ – har bedömt det möjligt att komma ännu längre än EPU, framför allt när det gäller lokaluppvärmning. Och vi vet att lokaluppvärmningen i dag tar hälften av vår energiförbrukning.

En medveten politik för att spara och bättre utnyttja den energi som vi i dag producerar är det viktigaste. Det ger de snabbaste resultaten. Därefter kommer att medvetet inrikta den framtida energiförsörjningen så att vi utnyttjar de förnyelsebara energikällorna, framför allt solenergi och vindkraft. Jordvärmen är också en möjlighet som det vore en underlåtenhetssynd att inte noggrant pröva. Men det blir inte möjligt om vi låter kärnkraften binda huvuddelen av våra forsknings- och utveck-

lingsresurser. Därför måste, som centern har sagt i sin motion, en omläggning ske av forsknings- och utvecklingspolitiken på detta område.

Herr talman! Att ha barn – att få följa en människas utveckling under småbarnsperioden, under skolåren och upp i vuxen ålder – är en rik och stimulerande upplevelse. Att ha barn innebär också ett stort ansvar. Ansvaret för barnen ligger i första hand och på ett avgörande sätt på föräldrarna, men det är också en av samhällets viktigaste uppgifter att stödja föräldrarna och ta hänsyn till barns behov vid all planering. På det viset skapas goda förutsättningar för en harmonisk utveckling under barnåren.

Det är nödvändigt med en ordentlig förbättring av barnfamiljernas situation såväl ekonomiskt som när det gäller att öka tryggheten i vidaste mening. Insatser för barnfamiljerna måste utgå från att föräldrarna har ett i alla avseenden gemensamt ansvar för barnen, men de måste också utgå från föräldrarnas rätt att själva bestämma hur de sinsemellan fördelar detta ansvar.

Vi drar upp riktlinjer för en familjepolitik som kan sammanfattas i följande punkter.

1. Förbättring av barnens fritids- och lekmiljöer i bostadsområden och skolor.

2. En samhällsplanering där man i större utsträckning tar hänsyn till barns och föräldrars behov, exempelvis genom att lokalisera bostäder och arbetsplatser så att arbetsresorna kan förkortas.

3. Lagstadgad rätt för både män och kvinnor till tjänstledighet i tre år samt andra motsvarande åtgärder för anställningstrygghet i samband med ett barns födelse, och samma rätt för den som adopterar barn.

4. Småbarnsföräldrar ges möjlighet till reducerad arbetstid.

5. Ett vårdnadsbidrag på 600 kr. i månaden införs för barn upp till tre års ålder från den 1 juli 1976.

6. Barnbidraget höjs och värdesäkras.

7. Möjligheterna till flexibel arbetstid och till deltidsarbete även inom traditionellt manliga yrken ökas och de deltidsarbetandes sociala trygghet förbättras.

8. En satsning sker på att öka takten i utbyggnaden av samhällets barnomsorg.

9. En kvalitativ förbättring genom mindre barngrupper i förskolan.

10. Den förälder som under en tid utför barnvårdande uppgifter i hemmet får tillgodoräkna sig pensionsår för denna tid.

11. Samhällets personliga stöd till föräldrarna förbättras genom en väl utbyggd föräldrautbildning.

Omtanken om barnen är vägledande för oss i detta åtgärdsprogram. Det syftar dels till att förbättra barnfamiljernas ekonomi, dels till att öka föräldrarnas möjligheter att välja mellan att själva klara av sina barns omvårdnad eller att anlita andra möjligheter.

Åtgärderna skall också bidra till att underlätta återgången till förvärvsarbete för den som under en period varit hemma. Likaså förbättras möj-

ligheterna att kombinera föräldrarollen med en insats i förvärvslivet.

Barnbidraget har till följd av den starka inflationen urholkats. De ökade matprissubventionerna och det förbättrade bostadsstödet har inte tillräckligt kompenserat denna urholkning. En höjning av barnbidragen är därför mycket angelägen. Som vi tidigare krävt bör också barnbidragen värdesäkras genom att på samma sätt som folkpensionerna anknytas till förändringarna i det s. k. basbeloppet.

Tillsammans med folkpartiet föreslår vi därför att barnbidraget från den 1 januari 1976 skall utgå med 20 % av basbeloppet vid årets början. Med nuvarande storlek på basbeloppet innebär detta en höjning av årsbeloppet från 1 500 kr. till 1 800 kr. per barn.

För att ge småbarnsföräldrar en ökad möjlighet att ägna mera tid åt barnen vill vi införa ett vårdnadsbidrag. Vårdnadsbidraget skall främst ses som en ersättning för det arbete man utför genom vårdnaden av de egna barnen.

Herr talman! Ett vårdnadsbidrag, kombinerat med att rätten till tjänstledighet förlängs till tre år och med att rätt till kortare arbetstid införs för småbarnsföräldrar, skulle för det stora flertalet föräldrar på ett avgörande sätt öka möjligheterna att ge barnen god omsorg och föräldrakontakt, som vi vet är så viktig för barnens utveckling.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! I vårt parlamentariska och demokratiska system har politikerna ett ansvar inför medborgarna. Vi är väljarnas förtroendemän. Vi är skyldiga att med handlingskraft och öppenhet angripa de problem vår nation ställs inför. Om det demokratiska systemet skall kunna fungera rätt måste regeringen vara tillräckligt stark att föra den politik som landet behöver. Men det fordras också en opposition som öppet och ärligt kritiserar vad den finner felaktigt i regeringens politik och redovisar de alternativ som den vill förverkliga.

Efter 1970 års val och i synnerhet efter 1973 års val har Sverige saknat en stark regering. Inte heller oppositionen har under det senaste året motsvarat vad man borde kunna kräva. Sedan valet 1973 har minoritetsregeringen haft ett allt överskuggande intresse – att säkra ett fortsatt regeringsinnehav. Trots att den demokratiska oppositionen här i riksdagen har 19 mandat mera än socialdemokraterna, har regeringen otvivelaktigt kunnat skörda en och annan kortsiktig framgång.

Men regeringen Palme är och förblir en minoritetsministär, som i viktiga frågor tvingas sätta sin egen överlevnad främst. Detta är alldeles påtagligt på den ekonomiska politikens område. Visst blev 1974 ett gott år för många, inte minst därför att regeringen tvingades acceptera de stimulansåtgärder som den samlade oppositionen föreslog i början av året. Men det goda genomsnittresultatet kom långtifrån alla medborgare till del. Alla drar inte nytta av den selektiva politiken. Alltför många märker bördorna. Och alla märker prisstegringarna. Större delen av de löneökningar löntagarna får på papperet har även under detta goda år

ätits upp av stigande skatter och stigande priser. Även under detta goda år har den onda cirkeln roterat: högre löner – högre priser – högre skatter. Och den har roterat snabbare än sedan 1950-talets början.

Och nu står vi i en avtalsrörelse, där löntagarna har krävt mer än 20 % i löneökningar. De har gjort det i förhoppning om att få åtminstone ett par, tre procent i verklig standardhöjning. Men de har också gjort det med vetskap om att löne-, pris- och skatteproblematiken kan göra sådana lönekrav helt illusoriska och kanske inte ge något reellt utbyte alls.

Herr talmannen – den tålmodigaste bland alla tålmodiga lyssnare i den här salen – vet att vi moderater år efter år i sådana här debatter begärt att regeringen skulle gripa in och vidta kraftåtgärder för att bryta den onda cirkeln. Att man skulle försöka rensa vår ekonomi från de fördömda prisstegringarna. Att man skulle ge oss ett skattesystem som inte skänker ännu mera bränsle åt inflationen.

I början av december förra året drog vi själva upp riktlinjer för ett program mot fortsatta prisstegringar och för ekonomisk stabilitet. Statsmakterna skulle garantera en verklig inkomstförbättring för våra medborgare i storleksordningen 3 % – dvs. vad löntagarorganisationerna siktat mot i sina lönekrav. Genom ett inhemskt stabiliseringspaket, i vilket skattesänkningar skulle vara ett väsentligt inslag, skulle standardstegringen kunna uppnås med betydligt lägre nominella lönehöjningar än de som diskuteras i dag. Jag tror att det framstår för majoriteten av svenska folket som helt orimligt att 20–25 % höjda löner inte skall ge mer än 3 % i utbyte. En sådan stabiliseringspolitik skulle förbättra den svenska kronans värde och göra det möjligt för vårt land att hålla de internationella prisstegringarna i varje fall delvis borta.

Men vårt förslag avvisades med olika, delvis mot varandra stridande argument, vilka alla hade det gemensamt att de inte var bärande.

Förra våren tillställde landets statsminister i samband med Hagaöverläggningarna oppositionspartierna ett frågeformulär av ungefär det slag vi förr i tiden brukade få inför lappskrivningarna i skolan. Den första frågan löd: "Är Ert parti berett att ge sin anslutning till en politik som aktivt bekämpar inflationen?" Det moderata jaet var villkorslöst. Och en av anledningarna till att vi inte ville vara med om Hagauppgörelsen var just att överläggningarna inte lett fram till något hållbart program mot inflationen. Prisutvecklingen under året har bekräftat detta. 12 % är en hög prisstegring. Även om det finns länder som drabbats hårdare, är våra löntagare, våra pensionärer och småsparare klart medvetna om hur deras pengar urholkats. Och den verkliga inflationen uppgick – om man beaktar indirekta skatter och subventioner – till mer än 14 %, en inflationstakt som finansministern själv betecknat som "rekordartad".

Jag riktar nu statsministerns fråga – han har gått ut ser jag – till honom själv: Är Ert parti berett att ge sin anslutning till en politik som aktivt bekämpar inflationen?

Just nu är den ekonomiska osäkerheten utomordentligt stor. Det ser

dystert ut i vår omvärld. Det finns ingenting som tyder på att de omfattande störningar i världsekonomin som följt oljekrisen i spåren och skapat väldiga betalningsbalansproblem skall kunna nämnvärt dämpas under de närmaste åren. Tvärtom är alla experter överens om att den konjunkturuppgång som så småningom måste komma inte kan få återverkningar för vårt lands vidkommande förrän en bra bit in på nästa år, kanske t. o. m. först i slutet av det året.

Det är mot den bakgrunden avtalsförhandlingarna skall betraktas. Utsikterna att nå snabba resultat tycks i dag mörka. Det förefaller som om parterna på ömse håll väntar på initiativ från politikernas sida.

När vi i höstas presenterade vårt stabiliseringsprogram, fick vi höra att vi var "för tidigt ute". Statsministern sade visserligen att vi var "för sent ute". Men finansministern – som väl är den som man i sådana här sammanhang bör fästa störst avseende vid – menade att parterna borde få "stängas" ett tag till, innan tiden var inne för åtgärder från statsmakternas sida.

Men parterna "stängas" inte. De avvaktar i allt väsentligt de besked som vi ville ge dem redan för flera månader sedan.

En lång avtalsrörelse kan få svåra konsekvenser för landets ekonomi. Den leder till pessimism bland stora löntagargrupper, minskar konsumtionen och påverkar negativt företagets lust att investera. Finansministern har ju själv åberopat de långt utdragna avtalsförhandlingarna år 1971 som förklaring till 1971 och 1972 års stagnation och arbetslöshetskris. Men trots det är regeringen passiv och avvaktande. Och på sina håll förs i dag ett besynnerligt resonemang om att statsmakterna skall avvakta resultatet av förhandlingarna, innan de anger vilka stabiliserings- eller stimulansåtgärder som de anser nödvändiga. Först då skulle nämligen – sägs det – statsmakterna ha underlag för sina bedömningar om behovet av åtgärder.

Det förhåller sig ju precis tvärtom. Om statsmakterna på ett tidigt stadium klarlägger vad de är beredda att göra för att garantera en tillfredsställande ekonomisk utveckling i landet, då – men först då – kan förhandlingarna snabbt slutföras. Ju längre man väntar, desto större blir de problem man skjuter framför sig. Desto svårare blir det också att vända kurvor som börjat peka nedåt.

Skatterna spelar nu liksom tidigare en central roll i vår ekonomiska utveckling. Konsekvenserna av det svenska skattesystemet med dess höga marginalskatter blir för varje år allt orimligare och alltmer uppenbara för majoriteten av landets löntagare. Glöm inte bort att vi sedan 1970 års så kallade skattereform – så kallade, därför att de marginalskattehöjningar som då vidtogs var raka motsatsen till en reform – haft det ena skatteprovisoriet efter det andra, det ena hastverket efter det andra, som kanske lättat bördan för året men skapat nya problem följande år. Den skatteutredning som vi moderater tvingade igenom hösten 1971 med uppgift att utarbeta förslag till ett nytt skattesystem har blivit ett slags expedition för att effektuera regeringens ständiga skatteprovisorier

– för att lägga den ena lappen på den andra.

Det allra sorgligaste exemplet är det förslag till nytt provisorium som skatteutredningen lade fram kort före jul. Det är därför inte besynnerligt, att den försvarslinje som alltid annars brukar byggas upp kring socialdemokratiska skatteförslag den här gången blivit ovanligt ihålig. Det var inte bara TCO, SACO och hela tjänstemannakåren som ställdes åt sidan genom det socialdemokratiska agerandet i skatteutredningen. Även stora delar av LO:s medlemmar, glömdes bort. Och av debatten i dag att döma verkar det som om man långt inne i LO-leden nu har börjat inse att man inte kan godta ett skatteprovisorium utan att löntagargrupperna i mellaninkomstlägena får förbättringar genom marginalsattesänkningar.

Våra företagare har nu fått veta att arbetsgivaravgifterna skall stiga med sex procentenheter – dubbelt så mycket som den förväntade produktivitetsstegringen. Det kommer att förvärra inflationen, leda till högre priser och höjda kommunalskatter. Och det var förstäeligt att man byggde in kontrollstationer i den överenskommelse som träffades i går om ett kommunalt skattestopp.

Vi moderater var som bekant det enda parti som i skatteutredningen lade fram ett konkret och detaljerat förslag till marginalsattesänkningar för vanliga inkomstagare. Det byggde på att det totala skattetrycket skulle lättas och att staten inte skulle ta igen med den ena handen vad den gav med den andra. Ett förverkligande av vårt förslag skulle underlätta avtalsuppgörelsen.

Vi har dessutom, som jag nyss sade, krävt att statsmakterna skulle garantera medborgarna en verklig standardhöjning 1975. Vi har lagt fram alternativa förslag till stimulansåtgärder för året för att säkra sysselsättningen, bl. a. sänkt moms. Tar man hänsyn till allt detta vågar jag påstå att vi gjort vad man rimligen kan kräva av ett oppositionsparti i fråga om att presentera klara alternativ. Tillsammans utgör våra förslag ett för alla löntagargrupper mer gynnsamt ekonomiskt program än vad något annat parti hittills har redovisat.

Jag började mitt anförande med att stryka under politikernas ansvar. Med att framhålla hur viktigt det är – särskilt i bekymmersamma tider – att ha en stark regering. En regering som är beredd att redovisa var den står och vilka konkreta åtgärder den anser att landets och medborgarnas ekonomi kräver. En passiv regering är en svag regering. Och en svag regering tvingas alltför ofta vara passiv.

Att ett minoritetspartis företrädare förhandlar med andra partier är naturligt. Uppgörelser i riksdagen i skilda frågor ingår i demokratins arbetsformer. Och i exceptionella lägen – exempelvis då det gäller att åstadkomma program mot prisstegringar genom överenskommelser mellan statsmakterna och arbetsmarknadens parter – kan överläggningar utanför riksdagen bli nödvändiga. Det var sådana överläggningar vi begärde i höstas och som vi fortfarande begär.

Vi moderater är också beredda att delta i de förhandlingar i riksdagen

som hör riksdagsarbetet till. Men syftet måste vara att åstadkomma konstruktiva lösningar i sak, inte skenlösningar avsedda att rädda det ena eller andra partiets ansikte eller att undvika nyval. Kommer man än en gång att aktualisera lappskrivningar eller utflykter till Hagaparken eller försöka förhindra det ena eller andra partiet att fullfölja sina skattepolitiska strävanden på sikt, då kommer vi *inte* att stå till förfogande.

Herr talman! Dagens socialdemokrati är en osäker socialdemokrati. Inte bara därför att den befinner sig i minoritet, vilket tvingar den att laga efter läglighet i stället för att driva en målmedveten politik. Utan också – och kanske framför allt – därför att den ideologi som är socialismens och socialdemokratins inte är anpassad till vårt utvecklade samhälle. Socialism är kollektivismens, centraliseringens och stordriftens ideologi. I dess tankesystem betraktas de enskilda arbetande människorna inte i första hand som självständiga individer. De åtgärder som väljs för att komma till rätta med brister i den ena eller andra samhällssektorn – och sådana brister finns det förvisso allttjämt gott om även i vårt välfärdsland – ges i regel en kollektiv utformning. Facket eller andra kollektiv skall utöva den rätt till medansvar och medinflytande som socialdemokratin säger sig kräva på den enskilde löntagarens vägnar. Någon eller några funktionärer för hyresgäströrelsen skall på bostadsmarknaden föra de enskilda hyresgästernas talan. Den enskilde görs till föremål för närgångna frågeformulär, som mals fram och tillbaka i jättelika datoranläggningar som spottar fram de analyser, vilka sedan läggs till grund för nya samhällsexperiment. Den enskilda individen inom de stora grupperna kommer alltför lätt bort i en sådan här hantering.

Herr talman! Vi moderater har under de senaste åren talat om en "ny individualism" i vårt samhälle. Begreppet har växt fram som en reaktion mot centraliseringen. Det finns, menar vi, i dagens Sverige en stark vilja till ökat ansvarstagande från den enskildes sida. En vilja till ökat oberoende, till större handlingsfrihet och mera valfrihet, men också till vidgat samarbete – ett samarbete och en solidaritet på det fria initiativets grund och inte på den ena eller andra kollektivanslutningens villkor.

I de motioner som vi väckt till årets riksdag har den nya individualismens strävanden kommit till uttryck. Våra förslag anknyter till den vanliga människans önskemål på att få ta ett eget ansvar för sig och de sina. Till kravet på att inte vara beroende av blanketter och formulär, av regleringar och förordningar, av myndigheter och byråkrater.

1. Denna strävan efter utrymme för fritt handlande gör sig gällande på skatteområdet. Kritiken mot ett skattesystem som berövar löntagarna i genomsnittliga inkomstlägen större delen av deras inkomster har under de senaste åren skärpts i samma mån som växande löntagargrupper kommit underfund med skattetryckets direkta samband med prisstegringarna. Vad vinner vi på att bidragssystemet varje år byggs ut, om detta leder till att skatterna därmed blir så höga, att vi inte får tillräckligt mycket pengar kvar att leva på utan måste begära mera i bidrag för att klara oss, vilket i sin tur kräver högre skatter. Den karusellen är dyr. Den

är onödig och på sikt skadlig. Skadlig för arbetsmoralen. Skadlig för skattemoralen. Gå ut och fråga, om ni inte vet det!

2. Det gäller bostadspolitiken. Varför skall den enskilda människans eget val av bostad inte få stå i centrum för samhällets bostadspolitik? Varför skall man bygga bostadspolitiken på dogmen att enskilda inte skall äga sin mark, inte äga sina hus? Att det är bättre att bo i höghus än i småhus? Varför vill man inte, eller vågar man inte, släppa loss den konkurrens som på alla andra områden anses vara nödvändig för att pressa ner kostnaderna och ge konsumenterna de produkter de önskar till lägsta möjliga priser? Varför skall kommuner, kommunala och s. k. allmännyttiga företag, vilka ju i praktiken visat sig bygga dyrare än enskilda producenter, svara för en växande del av vår hyreshusproduktion? Vad finns det för rimliga skäl att fortsätta på det här sättet? Fråga människorna vad de önskar! Bestäm inte uppifrån vad de skall önska!

3. Det gäller också markpolitiken. För oss är äganderätten även till mark en av de mest betydelsefulla faktorerna i en demokrati och i en hushållning byggd på fritt konsumtionsval. I stället för att försvåra borde man underlätta för människor att äga den mark som de vill bygga sitt hus på. Varför skall inte människorna hjälpas att forma sin egen fritid i en miljö fri från storstadens jäkt och stress? Vi måste satsa på att ge stadsbygdens familjer möjlighet att fostra sina barn nära den natur som vi människor ändå aldrig någonsin kommer att kunna frigöra oss ifrån.

4. Det gäller också familjernas valfrihet. Trots alla ambitioner har reformverksamheten på skolans område som bekant inte lett till de resultat vi alla hoppades på. Skolan har inte kunnat ersätta den grundläggande fostrande verksamheten i hemmen. Det är under de första åren barnen formas. Varför inte satsa på en familjepolitik som ger valfrihet och ökade möjligheter för båda makar att efter fritt val ge i varje fall barnens första levnadsår den personliga inramning som visat sig vara av så avgörande betydelse för den nya generationens utveckling?

5. Vår politik syftar till att skapa ekonomiskt oberoende människor. Vi vill stimulera dem att spara för olika ändamål för att öka deras valfrihet och självständighet. Vi vill hjälpa dem att bygga upp en egen trygghetsreserv – inte för att ersätta den trygghet samhället ger utan för att komplettera den med skydd mot allt det som ett samhälle och dess myndigheter aldrig kan skydda en enskild människa emot.

6. Det gäller också samspelet på arbetsmarknaden. Det kommer alltid att finnas vissa motsättningar mellan en anställd och hans arbetsgivare. Ofta är de konstruerade. Ofta är de förstorade. Men oberoende av detta måste det vara ett gemensamt intresse att minska klyftorna genom ett samarbete grundat på förtroende och ömsesidig respekt. Vi har en god grund att bygga på i vårt land, där arbetsfreden spelat en större roll för välståndsutvecklingen än någon annanstans i världen. Vi har all anledning att bygga vidare på den Saltsjöbadsanda som lade grunden för denna utveckling och fullfölja de traditioner som den nu avlidne landshövdingen

Kurt Nordgren så sent som i somras försökte förverkliga i arbetsrättskommittén. Ingen kan vara betjänt av att genom lagstiftning skapa motsättningar. Vårt land har alla skäl att dra slutsatser av erfarenheterna från strejkernas Storbritannien.

Vi anser också att arbetstagare och löntagare inte bara skall bli delaktiga i inkomstutvecklingen i landet utan även i förmögenhetsbildningen. Det går att bygga upp vinstandelssystem som ger den enskilde arbetstagaren större trygghet och större medansvar i det företag där han arbetar och som förstärker känslan av gemenskap med och i företagen. Våra krav om en utredning härom har riksdagsmajoriteten som bekant år efter år tillbakavisat. Den har nu äntligen tillsatts. Men tar man del av direktiven, får man än en gång bekräftat att det inte främst är de enskilda löntagarnas intressen socialdemokratin vill tillgodose utan kollektivens.

7. Det gäller rätten till eget privatliv, till mänsklig integritet. Det ena datorsystemet efter det andra byggs upp, främst inom statsförvaltningen. Genom lagringen av detaljerade personuppgifter och genom inbördes koppling av olika datorsystem finns det risk för att den enskildes rätt till privatliv och skydd mot obehörig nyfikenhet kan urholkas på ett sätt som vi aldrig kan acceptera. Att bygga ut sekretesskyddet ger inte tillräckliga garantier mot missbruk. Vi vill grundlagsskydda den enskilde individens integritet. Myndigheternas rätt att samla in och spara informationer om enskilda människor i de stora datoranläggningarna måste begränsas.

8. Det gäller också vår demokrati och dess vitalitet. Det finns i dag – det kan inte bestridas – ett avstånd mellan väljare och valda. Det måste förkortas. Politiken på riks-, landstings- och kommunalnivå måste öppnas för människorna och bli mera mottaglig för deras önskemål och krav. Det som häromdagen hände i Luleå ger mig för övrigt anledning att rikta en andra fråga till statsministern. Då jag ställde min första fråga var statsministern ute. Tar herr Palme avstånd från den maktkoncentration som de tre socialdemokratiska kommunalråden i Luleå tillförsäkrat sig i strid mot hittills vedertagna allmänna principer för vårt kommunala folkstyre?

9. Det gäller slutligen den välståndsutveckling för vilken vårt näringsliv – företagare och anställda – bär ansvaret. Mänsklig uppslagsrikedom och initiativkraft måste framdeles som tidigare ges spelrum. Det är framför allt inom de många hundra tusen små och medelstora företagen runt om i landet som nya idéer och nya tankar omsätts i resultat. Men nu har nyföretagandet stagnerat. De många små glömmet regeringen alltför lätt bort. Den socialdemokratiska näringspolitiken är i stor utsträckning en näringspolitik för de stora och för de allra största. Få stora är som bekant lätthanterligare än många små. Den utredning som nu överser vår konkurrenslagstiftning måste ta sin uppgift på allvar. Det har svept en fusionsvåg genom det svenska näringslivet. Den möts – tycks det mig – med gillande av regeringen. Skickliga finansmän bygger upp nya bolagsimperier. I ett slag förs företag över från den ena ägargruppen till

den andra utan att ny sysselsättning skapas eller förutsättningarna för verklig expansion och nyföretagande i vårt näringsliv förbättras. Det finns all anledning att se närmare på det här fusionsraseriet. Vi tror inte att bollandet med företag på sikt gagnar den fria konkurrens som garanterar konsumenterna de bästa produkterna till de lägsta priserna. Och vi tror inte heller att detta i längden är bra vare sig för initiativkraften i näringslivet eller för den fria företagsamhetens system, som vår blandekonomi bygger på.

Herr talman! Jag har starkt sammanfattat redovisat det grundläggande syssättet i de flesta av våra partimotioner. Vi har där fört fram en politik som möter kraven från dagens svenskar. Krav som vi menar att begreppet "den nya individualismen" är ett uttryck för.

Ett oppositionsparti har starkt begränsade resurser, inte minst om man jämför med vad som står ett regeringsparti till förfogande. Våra förslag kan naturligtvis inte i alla sina detaljer vara perfekta och genomarbetade. Men vi har stakat ut huvudlinjerna för en politik som säger nej till kollektivism, nej till centralisering, nej till en fortsatt utbyggd byråkrati, nej till onödigt och dyrbart krångel, till nya regleringar och nya begränsningar av den enskilda människans handlingsfrihet och rörelsefrihet. Det är den enskildes oberoende, trygghet och valfrihet – den enskilde som individ betraktad – som samhällsarbetet måste inriktas på.

Den politik vi redovisat är en *annan* politik än den socialdemokratin står för. Det drar vi oss inte ett dugg för att säga. Tvärtom. Vi fullföljer vår uppgift som oppositionsparti genom att redovisa alternativ till regeringspartiet. Den linjen kommer vi att följa efter måttet av vår förmåga och självfallet efter måttet av det stöd som vi får från väljarna.

Nu har ett och samma parti mer eller mindre ensamt styrt vårt land i mer än 40 år. Även om det partiet under hela den tiden i stort sett hade fört en mycket bra politik, skulle ett maktskifte för länge sedan ha varit behövligt. Varför? Jo, självfallet därför att en demokrati inte mår bra av att en hälft av svenska folket ständigt skall regera över den andra hälften. Det är inte nyttigt för demokratin att samma människor alltid fattar besluten och att samma människor alltid stängs ute från det avgörande beslutsfattandet. Och en ändring blir självfallet ännu mera angelägen, om det parti som utövar regeringsmakten har betydligt svagare underlag i parlamentet än partier som tillsammans förklarar sig beredda att överta regeringsansvaret. Dessa tre partier har i dag – detta förtjänar att åter och åter upprepas – 19 riksdagsledamöter mer än regeringspartiet. Det är mycket i dagens demokratier, där ofta bara en eller annan röst skiljer de olika grupperna åt. Regeringsskifte är och förblir därför ett viktigt mål för oss, framför allt med tanke på demokratins livskraft.

Herr talman! Varken riksdagens kammare eller den här allmänpolitiska debatten utgör rätt forum för en diskussion om hur samarbetet mellan de tre icke-socialistiska partierna skall bedrivas. Men jag vill ändå, innan jag slutar, än en gång stryka under, att moderata samlingspartiet är berett att positivt pröva möjligheten att – om oppositionssidan därigenom för-

stärkes – ansluta sig till varje konkret förslag som de båda mittpartierna, vart för sig eller i förening, lägger fram inför riksdagen. Jag kan utan svårighet göra en sådan deklARATION, eftersom jag vet – och det vet vi alla – att det bakom de tre partier som jag talat om står en alldeles överväldigande majoritet som eftersträvar en så enad icke-socialistisk front som möjligt, en front inriktad på att försöka byta ut det parti som har suttit för länge och ersätta det partiet med något nytt.

Herr HELEN (fp):

Herr talman! En partiordförandes beundrarpost har sina poänger. Jag fick ett mycket värtaligt brev häromdagen. "Vi vill ha ett Sverige, ej Ryssland. Fattar du det? Vi vill icke ha kärnkraftverk, icke republik, icke riksdagshuset och dess fula öppnande. Vi vill ha tradition. Vi vill ha vaktparad, ståt. Vi vill ha arbetsgivare. De riktiga. Vi vill ha kvar § 32. Vi vill ha bort gnäll från jobbarna. Vi vill icke ha Palme."

Jag inbillar mig inte att jag skall kunna tillfredsställa en person med så helt bastanta uppfattningar. Kanske är det på sikt litet synd om det parti eller de partier som skall göra det rätt igenom. Det enda den här personen är osäker på är om han skall slå in eller slå ut min skalle en mörk kväll. Det enda jag i gengäld skulle vilja önska är att han lyssnade på några av de många människor som faktiskt har upplevt vad riksdagen och dess beslut har betytt för dem som enskilda människor i ett par olika lägen på senare år.

Många av de människorna glömmer inte åren 1971 och 1972. Ekonomin gick i stå. Det drabbade de svaga hårdast. För en flicka eller grabb som slutade skolan fanns det nästan inga möjligheter att då få jobb med det-samma. Folk i sina bästa år kände sig förbrukade. Överflödiga.

Många av dessa människor glömmer inte heller år 1974. Av rakt motsatta skäl. Nu kom det nya jobb. Också äldre och kvinnor togs emot med öppna armar av många företag. Fortfarande var arbetslösheten för stor. Fortfarande kände sig många stängda och en del drabbades även rent ekonomiskt. Men hoppet återvände hos många. Det blev fler jobb. Också ungdomar fick plats i arbetslivet. I hushållen behövde föräldrarna inte lika ofta säga till barnen "vi har inte råd".

Vad gjorde då skillnaden mellan de två förlorade åren 1971 och 1972 och det förhållandevis mycket goda året 1974?

Visst var det dystert ute i världen 1971. Men det var det också 1974. När 1974 gick in rådde oljekris och bensinransoneringar. Så försvann ransoneringarna, men kvar stod att svenska folket på ett år skulle bli 8 000 miljoner kronor fattigare, genom femdubblade oljepriser. Kvar stod att världsekonomin hade vänts upp och ner och kanske inte skulle landa på fötterna.

Nej, 1974 fanns det sannerligen risk att det skulle gå illa då också – med fel samhällsekonomisk bedömning.

Och här tror jag att vi har den avgörande skillnaden: 1971–1972 satt en regering som i stort sett kunde bestämma själv, med ett yttersta stöd

av kommunisterna. 1971–1972 dog hoppet när finansministern bröstade av sin salva att det inte fick bli tal om en momsänkning eller en lättnad i marginalsatserna, vad oppositionen än hade för sig.

1974 var läget ett annat. Den gamla vanan satt väl i ännu för ett år sedan. Det hette från regeringsbänken: En momsänkning var "socialt oacceptabel". Men nu kunde inte regeringen längre bestämma på egen hand. Nu måste den lyssna också på andra. Resultatet blev sänkt moms och andra stimulanser.

Vem kan nu efteråt förneka att detta – som man försökte förringa och förlöjliga våren 1974 – i hög grad var "socialt acceptabelt", att det var till fördel för löntagarna och alldeles särskilt för de svaga i samhället?

Jag tror det här är lärorikt också för framtiden. Lärorikt i sak. Som Landsorganisationens tidning Fackföreningsrörelsen nu säger: "Momsänkningen visade sig ju under förra året vara en betydligt effektivare stimulansåtgärd än de flesta föreställt sig och skulle åter kunna prövas."

Men det här är lärorikt också allmänpolitiskt. De år då *ett* parti hade tillräckligt stark ställning i riksdagen för att i praktiken självt kunna bestämma – då gick det inte bra. Det år då regeringspartiet tvingades öppna sig för synpunkter och förslag från andra – då gick det mycket bättre.

En riktig handlingskraft från riksdag och regering föds inte självklart ur majoritet för ett parti. Det kan vara precis tvärtom. En regering med väldiga möjligheter att styra och ställa på egen hand kan också begå väldiga fel. En regering som tvingas söka bred förankring för sitt handlande kan få sin bild av verkligheten testad och kompletterad av fler än de egna, innan psykologiska låsningar begränsar synfältet. Den kan förmås att ta vara på goda förslag även när andra står för dem. Regeringen har därmed på sitt eget sätt hjälpt till att befria oss från kommunisternas tunga inflytande i riksdagen under förra mandatperioden genom att vända sig mittåt. Att detta är nyttigt för det svenska samhället visar 1974. 1975 får skriva sin egen historia.

Det är då en huvuduppgift att klara Sverige undan den arbetslöshet som präglar industrivärlden i övrigt. Handlar regering och riksdag fel i den ekonomiska politiken kan vi snart nog ha över oss samma oerhörda problem som andra länder just nu brottas med: en snabbt växande arbetslöshet och samtidigt en inflation som galopperar. De fyra ekonomer som skrev sin rapport i slutet på hösten beräknade att arbetslösheten i Sverige kan komma att öka med nära 60 000 personer under loppet av 1975 om den nuvarande politiken ute i världen och här hemma skulle fortsätta.

Visst har det efteråt kommit tecken på en omorientering. I Förenta staterna – som svarar för 40 % av den sammanlagda produktionen i den västliga industrivärlden – har regeringen markerat att den vill växla spår. Men den skattesänkning som skall dra i gång hjulen genomförs med sin ena hälft i maj och med den andra först i höst. Innan den – om den nu helt går igenom – har gjort sin verkan i den amerikanska

ekonomin och kunnat fortplanta sig genom västlänerna till Sverige kan hela 1975 hinna gå.

Därför kan vi inte bara sitta och vänta på att andra regeringar skall sätta in tillräckliga stimulanser. Vi måste också stimulera själva, mer än regeringen hittills visat att den vill göra.

Den från årsskiftet sänkta statsskatten ger en första stimulans. Det har de allra flesta kunnat avläsa på sina löneremisor under den gångna veckan. I kommuner med ända upp till tre kronors kommunal skattehöjning har det faktiskt blivit en sänkt skatt för löntagare i de vanliga inkomstlägena. Och i Göteborg och andra folkpartileda kommuner, där man icke höjt kommunalskatten, kan en mycket betydande skattelättnad iakttas. Nu måste vi fortsätta. Det kan ske i etapper. Börja med att lätta på kreditbromsen, som vi krävde redan i höstas. Då måste man ta utlandslån, så att också de mindre företagen kan klara sin kreditförsörjning. Då måste man sätta in stöd till företagens produktion för lager. Då måste man släppa loss investeringsfonderna generellt. Och det finns en särskild paragraf för det ändamålet, som inte har använts under hela 1970-talet. Det finns ingen anledning att företagen skall gå upp och böna i kanslihuset när de vill använda sina pengar för att bygga ut produktionen i ett läge som det nuvarande.

Sedan kan det bli dags att ytterligare förbättra för hushållen. En tillfällig sänkning av moms kan vi pröva på nytt. Men först – eller senast i den vevan – bör barnfamiljerna få en förstärkning genom de allmänna barnbidragen, som annars blir allt mindre värda när penningvärdet faller.

Bättre stöd till den kommunala barnomsorgen måste vara en viktig del i stimulanserna nu liksom i mer permanenta åtgärder. Det finns i dag ca 800 000 förskolebarn i Sverige. Ungefär hälften av dem behöver tillsyn när föräldrarna är ute i yrkesarbete. För att täcka behovet kommer det i år att finnas 72 500 daghemsplatser och 54 000 platser i familjedaghem – alltså totalt 126 500, som kan jämföras med de 800 000. Det behövs således många fler daghemsplatser. Småbarnsföräldrarna skall ha rätt att fortsätta sitt yrkesarbete och ändå känna trygghet för att deras barn får en god och stimulerande vård.

Vi måste sedan göra mer för att inte ett växande antal ungdomar skall stängas ute från arbetslivet när nyanställningarna kanske blir färre än de var i fjol.

Jag tror att vi alla här i kammaren någon gång har mött ungdomar som säger ungefär så här: Ni kostar på oss nioårig skola. Ni ställer upp med plats i gymnasieskolan om jag vill utnyttja den. Ni betalar tiotusentals kronor för att jag skall kunna få en ännu bättre utbildning om jag föredrar det. Och sedan, när jag skaffat mig all den här kunskapen, är det som om ni inte vore särskilt intresserade av om ni får användning för min arbetskraft och mina kunskaper. Är inte det bra konstigt?

De som säger så ger naturligtvis en vrångbild – de vuxna är i själva verket mycket intresserade av att de unga skall få ett arbete. Men vi måste ge dem rätt i att ansträngningarna kunde vara större.

Jag tror därför att det är dags att vi på allvar frågar oss om vi nu inte borde kunna ställa ut en förpliktande garanti för ungdomar att få utbildning eller jobb. Det är inte så konstigt som det låter.

Sammanför det som i dag redan görs för att ge ungdomarna yrkespraktik och yrkesorientering med varvad utbildning och uppsökande verksamhet från arbetsförmedlingar och SYO-konsulenter. Det är redan en ganska imponerande verksamhet. Men fyll sedan ut luckorna så att vi till varje flicka och pojke under låt oss säga 25 år kan säga: Vi ger dig garanti för att du skall få ett meningsfullt arbete eller en meningsfull utbildning. Oavsett om du slutar efter den nioåriga grundskolan eller väljer att fortsätta några år ytterligare skall du ha rätt att bli anvisad ett arbete. Och väljer du att senare, före 25, fortsätta din utbildning skall vi också ge dig rätten att verkligen få en utbildningsplats.

Hur skulle det fungera? När eleven lämnar skolan gör man upp om ett sammanträffande ett år senare. Den som inte själv kommer till arbetsförmedlingen den dagen skall arbetsförmedlingen söka upp för att ta reda på hennes eller hans situation och erbjuda ett arbete eller fortsatt utbildning.

Skall vi klara arbetslösheten och dämpa inflationen måste vi också skapa goda förutsättningar för en framgångsrik avtalsrörelse. Sänkningen av marginalskatterna har underlättat för 1975. Nu återstår att klara ut förutsättningarna även för det andra året i vad som tycks kunna bli en tvåårig avtalsuppgörelse. Då är besked om skatterna helt avgörande.

I det sammanhanget är överenskommelsen med kommuner och landsting en viktig bit. Från folkpartiet anser vi det särskilt värdefullt att landstingen nu får betydande förstärkningar av sin ekonomi. Det ser vi som en viktig framgång för vårt mångåriga arbete för en mänskligare vård.

Ingenting kan vara mer angeläget än att ta väl hand om dem som drabbas av sjukdom. De gamla och de svårt sjuka måste komma i främsta rummet. De har rätt till den värme och den omsorg som görs möjlig med mer personal. Folk skall inte behöva stå i långa köer och riskera att få sin hälsa ytterligare försämrad. Betydligt mer måste satsas på de eftersatta vårdområdena, som reumatikervården och insatser för rehabilitering.

De människor som har det svårast skall inte behöva ta den värsta stöten när ekonomin kärvar. Tvärtom skall de garanteras god omsorg. Finansministerns bud i december gav inte landstingen det utrymme för deras egna planer på en sådan mänskligare vård som de önskade.

Men får kommuner och landsting nu möjlighet att föra en ansvarsfull politik för framför allt de gamla, de sjuka och barnen, kan man också räkna med att de är återhållsamma med skattechöjningar 1976 och 1977. Det ger i sin tur en av förutsättningarna för en framgångsrik avtalsrörelse.

Att få en bra uppläggning av statsskatten 1976 är en uppgift som återstår att klara. Dagens snabba inflation ställer många vedertagna begrepp på huvudet. Inkomstlägen där förr man var ense om att "höginkomsttagare"

fanns rymmer nu "låginkomsttagare". De beräkningar som gjorts för 1976 visar, att det stora flertalet heltids- och helårsarbetande – hela 53 % – då kommer att ha en årsinkomst om 40 000–60 000 kr. Den vanligaste inkomsten för helårsarbetande beräknas 1976 ligga litet över 50 000 kr. De som arbetar inom låglönebranscher – t. ex. textilindustrin – närmar sig snabbt 40.000 kr. i årsinkomst. Det är ändå försiktiga beräkningar.

När man gör upp skatteskalorna för 1976 måste självfallet riksdag och regering utgå från beräknat löneläge och penningvärde det året, inte från gamla, numera felaktiga, föreställningar om var lönerna ligger. Annars går det ju inte att få löntagarorganisationerna med sig.

För en löntagare i de vanligaste inkomstlägena innebär förslaget från skatteutredningen faktiskt höjd skatt 1976, om man tar hänsyn till hur inflationen kan väntas verka.

Folkpartiet accepterar inte att den sänkning av marginalskatten som vi säkrade på Haga för 1975 förfuskas 1976. Det måste vara möjligt för människor i vanliga inkomstlägen att av egen kraft förbättra sin standard. Det är också förutsättningen för att inflationen skall kunna hållas tillbaka.

Vi är alltså bara med på en skatteomläggning som bevarar för 1976 vad vi vann i samband med Haga för 1975. Men får vi en sådan skatteomläggning, då tvekar vi inte att ta vårt ansvar för att finansiera statens verkliga inkomstbortfall.

Det är faktiskt på politikernas agerande det nu beror om 1975 och 1976 skall bli goda år, som ger oss förutsättningar att ta itu med kvarstående brister och kraft att möta de stora framtidsproblemen. Samarbeta för att säkra framgångsrik kamp mot arbetslöshet och inflation kan ske utan att man från någon sida behöver uppge sina grundidéer. Större är inte de politiska värdeskillnaderna. Tvärtom. Lyckas vi hålla nere arbetslösheten och hålla uppe penningvärdet, kan vi sedan med större tydlighet diskutera verkliga skiljelinjer i synen på det samhälle som vi skall skapa.

Vi kommer inte att dölja vår liberala syn och vad vi anser att den bör innebära de närmaste åren.

De demokratiska värdena skall försvaras – demokratin förnyas och fördjupas. Det är för oss den allra viktigaste uppgiften. *När demokratin* är vår metod.

Vi har faktiskt så småningom fått de flesta med oss på att demokratin skall gälla mer än de allmänna valen. Ändå tycker sig fortfarande många, många enskilda människor fastna i en snårskog av former, fördomar och fantasilöshet. Jag syftar inte på de sura kverulanterna, utan på dem som gillar ett rättvisare samhälle. De söker sin rätt eller vill hävda sin mening. Den gamla sortens överhet är kanske borta. Men känslan av att vara utlämnad finns kvar inför ett opersonligt och, som de tycker, teknokratiskt samhälle.

Där finns föräldrar och elever som vill göra om en del i sin skola – men som finner att centrala bestämmelser sätter stopp. Där finns pensionären som skulle behöva hjälp – men som inte vet vart han eller

hon skall vända sig bland alla organ och förvaltningar i den nya storkommunen. Där finns hyresgästerna som tänkt förbättra i sitt område – men som snart nog upptäcker att det inte är mycket de får göra på egen hand. Där finns uppfinnaren som konstruerat ett spjäll som sparar mängder av olja i pannorna – men som inte kan finna ett stalligt organ som ens vill lyssna på honom.

Tål demokratin – det frågar jag mig – att de här och många, många andra upplever att de ställs utanför så som det fortfarande sker alltför ofta? Nu får det inte räcka med allmänt tal om medborgarinflytande. Nu måste vi börja genomföra konkreta reformer.

Då behövs det lokala styrelser – kommundelsråd – som väljs direkt av dem som bor i kommundelen. Statens förbud mot sådana kommundelsråd måste bort.

Fria organisationer på miljöområdet måste få bättre stöd och större lagliga möjligheter att agera.

Den falska föreställningen måste väck i arbetslivet, att de anställda inte skulle ha ambition att göra en helguten arbetsinsats om de inte hela tiden kommenderas och övervakas. Det är därför som § 32-principen skall bort.

Vi måste genomgående skapa mer av närhet i vårt samhälle.

Hur skall den löntagare som styrs av datorprogram, som andra gjort upp, eller som dag efter dag tvingas syssla med samma detalj kunna känna verklig arbetsglädje?

Hur skall den elev som tvingas byta rum nästan varje lektion i en bullrig storskola kunna känna studiegglädje?

Hur skall den familj som inte känner ens sina närmaste grannar i höghusområdet kunna se möjligheter att skapa en mänskligare miljö?

Den lilla skalan borde kunna bli en gemensam nämnare för handfasta åtgärder för en mänskligare miljö.

Vi kan ju inte lägga ner de stora industrierna eller de stora lasarettan. De behövs. Men vi kan ge bättre villkor för företag som inte är stora. I många små företag finns arbetsglädjen och närheten på ett naturligt sätt. Där behöver inte det dagliga umgänget konstras till. Vi måste se till att de små företagen inte skall behöva se som enda utväg att köpas upp av de stora. Vi kan också i storföretag dela av mindre verkstäder, där en grupp av anställda mer kan rå sig själva och kan se resultatet av sitt arbete.

Vi behöver inte riva felbyggda bostadsområden. Men vi kan se till att de som bor där får rätt att skapa om sin miljö – plantera gröna växter i stället för den svarta asfalten, göra iordning gemenskapslokaler för sig själva och barnen. Vi kan hjälpa till att bygga upp kontakter så att de får lära känna varandra. Och vi kan se till att de som bor i området kommer till tals när planer dras upp, när skolan ordnar fritidsverksamhet och daghemmet lägger upp sin verksamhet.

För allt detta skapar samhället ramen. Sedan är det människorna själva som måste göra det. Då behöver vi inte kasta bort de väldiga pengar som har satsats på stora skolor. Vi kan inom dem skapa en mjukare

miljö och större närhet. Plåtskåpet i korridoren får inte vara elevernas enda fasta punkt. Vi kan bygga om de trista skolgårdarna med hjälp av förslag från eleverna, och vi kan ge mer meningsfulla aktiviteter än att bara rita upp en rökruta i asfalten.

Att på det sättet arbeta med den lilla skalan är inte några drömmier om återgång till ett byarnas självhushållande samhälle.

Det är inte fattigdomen vi vill ha tillbaka. Den industriella utvecklingen har lyft människor ur misär och elände.

Det är inte inskränktheten och de låsta familjemönstren vi skall åter skapa. Den ökade rörligheten har av många, många upplevts som frigörelse och har minskat förtrycket av kvinnorna.

Det är inte blicken ut över världen som skall vändas till nationell slutenhet. Tvärtom behöver vi öppna konstlade gränser mellan nationerna och öppna våra sinnen för dem som verkligen lider av världens vånda.

När jag talar om den lilla skalan, handlar det om något helt annat än bysamhällets slutenhet. Uppgiften är att gå in i verkligheten sådan den ser ut och göra den mänskligare.

Det senaste årets energidebatt visar att det är både möjligt och angeläget att ta viktiga framtidsbeslut i samråd med medborgarna, inte över huvudet på dem. I riksdagens energibeslut i vår måste ingå som en viktig del att garantera öppen insyn i den framtida energipolitiken. Vi måste ge större plats åt de fristående grupperna, de fritt arbetande forskarna och de varnande rösterna.

Många människor anser på goda grunder att tekniker och planeringsorgan inte gjort tillräckligt för att få fram alternativ. Debatten om hur mycket energi vi behöver förbruka är kanske det bästa exemplet. När vi från folkpartiet först förde fram sparkraven mötte vi misstro, även från regeringen. Steg för steg har nu en annan inställning arbetat sig fram. Det som i går var omöjligt och orealistiskt är faktiskt i dag högsta visdom.

För framtiden måste vi dock skapa bättre garantier för allsidighet och alternativ innan planerna är mer eller mindre låsta. Insyn och öppenhet är två viktiga krav. En fri, oberoende och uppkäftig forskning som kan ifrågasätta makthavarna och dagens sanningar – det är det bästa botemedlet mot förstelning och enögdhet. Därför behövs ett fristående energiforskningsinstitut, och jag är glad att Vetenskapsakademien nu tar upp det på egen hand när staten inte vill göra sitt.

Vi får senare i vår rika tillfällen att utförligare diskutera energifrågan. Sedan folkpartiets samråd nu avslutats kommer vi om några veckor vid ett möte med vårt förtroenderåd från hela landet att lägga fast hela vår grundlinje. Men på en punkt är vi redan nu säkra: Insatser som pressar ned ökningen i konsumtionen av energi är fördelaktiga. De minskar påfrestningarna på miljön, sparar pengar och ökar valfriheten för framtiden.

Valfriheten betyder också att vi söker oss fram till ett samhälle där individen bedöms efter sina personliga egenskaper och inte efter vilken grupp man tillhör. Då måste diskrimineringen av kvinnorna brytas. Riks-

dag och regering skulle kunna ge ett konkret bidrag till det internationella kvinnoåret genom att 1975 anta en lag mot könsdiskriminering. Det liberala engagemanget för rättvisa åt kvinnorna startade inte med kvinnoåret och slutar inte med kvinnoåret. Men vi skulle vara glada om många tog tillfället i akt att under 1975 engagera sig för konkreta åtgärder för att bryta den diskrimineringen, så att vi slipper bli nedröstade av en så kompakt majoritet när vi för fram kravet på en sådan lag.

Vi måste göra betydligt mer för barnen – det ingår just i denna valfrihetens tanke. De måste få umgås mer med sina föräldrar genom att den dagliga arbetstiden steg för steg förkortas till sex timmar. De bör ges rätt till den stimulans som ett väl fungerande daghem kan ge. De skall också få ha sina föräldrar kvar hemma en stund extra på morgonen när något känns tokigt. Det går att klara med flexibel arbetstid på många, många håll.

Barnen har också rätt att begära att deras föräldrar slipper stora ekonomiska bekymmer för att klara vårdnaden. Därför är det så viktigt med ett rejält vårdnadsbidrag under de första åren. 300 kr. i månaden netto i handen för varje barn upp till tre år har vi angett som en rimlig start. Och det inte i en oviss framtid utan samtidigt som en mera permanent skatteomläggning genomförs 1977.

”Ibland stöter man på en märklig uppfattning att så snart man blir pensionär blir man en annan sorts person.” Det konstaterade en äldre tjänsteman i en intervju i Dagens Nyheter häromdagen. Visst har han rätt. Det är en märklig uppfattning att en människa plötsligt skulle bli helt annorlunda bara därför att han eller hon passerar ett visst åldersstreck.

Vi minns hur vi möttes mest av undran, när vi från folkpartiet först vände oss mot den här synen i slutet på 1960-talet och i stället krävde rörlig pensionsålder för att ge den enskilde valfrihet. ”Rörlig pensionsålder – vad är det för konstigt?” Men så småningom nappade tunga fackliga organisationer. Och nu är vi snart där. I vår kan riksdagen bekräfta det vi fick igenom i Hagaöverenskommelsen: att den rörliga pensionsåldern skall införas samtidigt med sänkningen till 65 år den 1 juli nästa år.

Det är en stor sak men ändå bara en start för vad vi vill åstadkomma. Det gäller ju inte endast att få sluta jobba före 65 med hyfsade ekonomiska villkor eller att få trappa ner yrkesverksamheten steg för steg. Det gäller också att få arbeta efter 65 om man så önskar – kanske inte alltid i samma jobb som förr och kanske inte heltid men ändå ha kontakt med yrkeslivet och tjäna en slant extra, som inte får beskattas bort till så stor del som i dag.

Som en pensionär uttryckte det i en tidningsintervju: ”För oss äldre blir det ibland litet stressigt. Kunde man få andra och inte så hetsiga arbeten skulle nog flera av oss kunna stanna i jobbet t. o. m. upp i 70-årsåldern.”

Arbetsmarknadsministern får nu ta vid när socialministern har gjort sitt, och företagen måste känna sitt ansvar. Annars blir det ingen verklig

valfrihet för de äldre.

När vi arbetar för denna valfrihet siktar vi samtidigt längre. Rakt genom samhället och livet bör vi öppna för den enskildes önskemål. Mitt i det låsta svenska arbetslivet går många, många och drömmer om ett annat tillstånd. Den drömmen handlar just om valfrihet. Den handlar om att kunna söka sig fram till ett yrke som man tycker att man passar för, att kunna göra sina erfarenheter och sedan byta till något annat, att känna att man inte är låst utan att det finns nya, stimulerande möjligheter. Den drömmen handlar också om att kunna växla livsinnehåll, att under några år arbeta ensam, så bilda familj och kanske tjäna ihop till ett hus för att sedan under en tid låta barnen få en huvudroll. Därefter vill man kanske satsa mer på det jobb man trivs med för att senare något år gå tillbaka till studier. Drömmen handlar om att kunna få utrymme för annat vid sidan av jobbet, kunna ta ut en längre sammanhängande ledighet någon gång, kunna känna friheten att själv avgöra hur man skall förlägga sin arbetstid.

Klyftan är ännu bred mellan denna dröm om ett valfrihetens och rörlighetens arbetsliv och den verklighet som ungdomar möter i dag, när de går ut i arbetslivet. Det är den klyftan som vi har till uppgift att överbygga. Vi hänger oss inte som politiskt parti åt några orealistiska drömmerier. Det är människornas egna drömmar om valfrihet – i stället för låsningar och påbud – som vi gör till en liberal föresats att förverkliga.

Herr HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Det internationella kvinnoåret började bra i Sverige. Städskor satte undan skurhink och svabb och gick ut i strejk. På många håll tvingades man nu erinra sig vad deras arbete betydde. Städskestrejkerna var aktioner för bättre löner och för människovärde. De kvinnor som förde dem och som till dels fortfarande tvingas strejka för demokratiska rättigheter har skapat respekt för sitt yrke och för dess utövare. De förtjänar att hedras. Deras aktioner ställde i blyxtbelysning en rad av de ekonomiska och politiska frågor som i dag måste ägnas den största uppmärksamheten: kampen mot diskrimineringen av kvinnorna, lågavlönades och låginkomsttagares svåra läge, maktfrågorna på arbetsplatserna och lönarbetarnas demokratiska rättigheter, kampen mot de s. k. multinationella företagens växande makt.

Löften och vackra deklamationer om jämställdhet kommer att flöda under det internationella kvinnoåret. Alla politiska partier talar om kvinnornas rättigheter, alla partier lovar sex timmars arbetsdag. Men när? Och med vilken lön? Löften utan gärningar är inte endast döda, de är direkt bedrägliga. Städskestrejkerna har visat vad det handlar om. Arbetsköparna utnyttjar skamlöst gamla och nya fördomar om kvinnans "plats i hem och samhälle" och om s. k. kvinnoyrken för att dubbelt upp exploatera en grupp lönarbetare. Genom att hålla nere kvinnornas löner kan kapitalisterna också hålla nere männens löner. Arbetande män

och kvinnor har samma grundläggande intressen. Det internationella kvinnoårets paroller kan uppfyllas endast i klasskampen mot kapitalet.

Kvinnorna i Sverige är alltjämt diskriminerade. Alla sidor av klass-samhällets orättvisor drabbar kvinnorna i förstärkt form. Kvinnorna har alltjämt som genomsnitt sämre utbildning, sämre jobb och sämre löner än männen. Merparten av kvinnorna är hänvisade till den del av arbetsmarknaden där deltidsarbete med beskurna sociala förmåner och låga löner dominerar. Kvinnorna utnyttjas som arbetskraftsreserv.

Vårt parti anser det vara en självklarhet att kvinnorna skall ha rätt till utbildning och arbete på samma villkor som männen. De skall ha lika lön för likvärdigt arbete och en likvärdig befordringsgång. Alla barns rätt till daghemsplats är en jämlikhetsfråga för barnen och samtidigt en förutsättning för kvinnans förvärvsarbete.

Behovet av en bättre barnomsorg från samhällets sida är skriande. Antalet platser i daghem, förskolor och eftermiddagshem är helt otillräckligt. Här finns kalla siffror som alla borde begripa. Och det finns en rad starka skäl för en ökad satsning som ingen torde kunna tillbakavisa i en öppen diskussion. Jag nämner här bara några av de viktigaste:

1. Alla barn måste ges en likvärdig start genom att beredas tillfälle till stimulerande sysselsättning, social kontakt och samvaro med andra barn och vuxna. Daghems- och förskoleplatser åt alla barn ger ett naturligt komplement till föräldrarnas egna omsorger om barnen. Det är jämlikhetsargumentet.

2. Samhället måste underlätta kvinnornas deltagande i förvärvsarbete genom att tillhandahålla daghemsplatser till alla barn som behöver det. Det är arbetsargumentet.

3. Samhället måste ge alla föräldrar och alla barn den trygghet som det innebär att barnen får omsorg också före skoltid och efter skoltid. Barn skall inte behöva vara utlämnade åt otrygghet och risker. Det är trygghetsargumentet.

För att ekonomiskt säkra den nödvändiga utbyggnaden av barn tillsynen måste staten överta alla kostnader för barnstugeverksamheten. I första hand bör staten överta personalkostnaderna. Vpk anser det också nödvändigt med en lagstiftning som klart formulerar samhällets skyldigheter när det gäller omsorgen om barnen.

Vi diskuterar inte om sjukvård lönar sig. Vi anser det självklart att sjuka människor skall ha all den vård som det är praktiskt möjligt att ställa till deras förfogande. På motsvarande sätt skall det vara med omsorgen om barnen. De måste ges all den omsorg som det är praktiskt möjligt att bereda dem. Att så ännu inte sker beror bl. a. på de starka konservativa värderingar som fortfarande dominerar uppfattningen om familje- och modersrollerna. Dessa värderingar kallas ibland romantiska, men de leder i verkligheten till cyniska ställningstaganden och svåra problem för familjerna sådana de i dag existerar. Särskilt hårt drabbas ensamstående föräldrar och deras barn av denna reaktionära mentalitet. Den säger att alla skall klara sig själva, att egoismen bör prägla våra

inbördes förhållanden. Detta predikas också ibland från kammarens talarstol. Samma kretsar som för fram dessa tankegångar har dock inget emot att staten av de många skattebetalarnas pengar ger gåvor och understöd t. ex. till privata företag för att hålla deras profiter uppe. Men när det gäller utbyggnaden av barnstugorna, då mobiliseras alla de gamla fördomarna om individen vars fria utveckling skulle hotas av samhället.

Förkortning av arbetstiden är också tvingande nödvändig för att befördra jämlikhet för kvinnorna. Sex timmar senast 1980 bör vara målsättningen. En kortare arbetsdag underlättar för män och kvinnor att gemensamt sköta hemarbetet och barnens fostran. En generell arbetsdag på sex timmar innebär att uppdelningen i hel- och deltidsarbeten får minskad betydelse och banar väg för kvinnans ekonomiska frigörelse och jämställdhet på arbetsmarknaden. Sextimmarsdagen skall gälla alla, män som kvinnor. Det allmänna skälet för dess nödvändighet är den ökade pressen och hetsen i arbetet, som tillsammans med förlängda restider försvårar människornas liv och slår ut många i förtid.

Låga löner, låga inkomster är ett problem inte bara för städerskor, inte bara för kvinnor, även om dessa utgör en majoritet av låglönearbetarna. Det finns också många manliga lönearbetare som ligger under låglönegränsen, om man nu drar den t. ex. vid av LO i avtalsrörelsen uppställda 20 kr. per timme. Det betyder 40 000 kr. om året. Under denna gräns beräknas – som framgår av den tabell som nu visas på bildskärmen – fortfarande år 1976, alltså nästa år, befinna sig över 1 600 000 löntagare eller 46 % av samtliga. Under 30 000 kr. i årsinkomst beräknas ligga över 1 100 000 löntagare eller 32 % av samtliga. Dessa siffror bygger på beräkningar gjorda av statistiska centralbyrån och avser alltså det troliga läget nästa år, alltså efter avtalsrörelsen. En mycket aktiv insats i avtalsrörelsen från lönearbetarnas sida kan ju förändra läget till det bättre.

En stor del av dessa låglönearbetare arbetar inte på heltid och på helår. Orsakerna är flera, framför allt brist på jobb. Men även av de helårs- och heltidsanställda beräknas nästa år, 1976, över 100 000 ligga under 30 000 kr. i årsinkomst och nära en halv miljon under 40 000 kr.

Jag har nämnt dessa siffror som en bakgrund till den aktuella skattedebatten. Det finns som bekant flera förslag som framlagts inom 1972 års skatteutredning. De följer två huvudlinjer. Den ena är att ge en minskning av statsskatten enligt en krontalslinje med ett lika stort belopp på inkomster mellan 30 000 och 100 000 kr. Den andra linjen är att väsentligen se till att sänka marginalskatten. Det innebär en större minskning av statsskatten vid t. ex. 80 000 kr. än vid 30 000 kr. För krontalslinjen har uttalat sig LO, socialdemokraterna, centern och vpk. För den andra linjen TCO, Arbetsgivareföreningen, moderaterna och folkpartiet.

Vpk skiljer sig från de övriga i "krontalsgruppen" genom att vi inte anser det befogat med någon skattesänkning alls över 100 000 kr. Där vill vi sätta stopp och kräver i stället en skärpning. Inom ramen för anslagna 4 miljarder kr. får vi då pengar över, som vi sätter in för skat-

tesänkningar under 30 000 kr. Där behövs de.

Det är flera saker som är anmärkningsvärda i dessa skatteförslag. Folkpartiet vill inte acceptera krontalslinjen, men har inget i detalj redovisat eget förslag. Man uttrycker emellertid sympati för ett förslag som går ut på att de många löntagare som ligger under 30 000 kr. – nästa år alltså – praktiskt taget inte får någon skattesänkning alls. Det är således folkpartiets inställning till låglönegrupperna och deras problem, vilket det kan vara nyttigt för dessa grupper att komma ihåg.

När det gäller finansieringen vill LO, socialdemokraterna och vpk lösa den frågan genom en höjning av arbetsgivaravgiften med 2,6 %. De borgerliga partierna vill bara finansiera en mindre del av skatteomläggningen genom bl. a. höjda skatter på sprit och vin, öl och tobak. I övrigt litar de på inflationen.

Det är en märklig och utomordentligt avslöjande ståndpunkt med hänsyn till vad hela denna skatteomläggning egentligen handlar om enligt både socialdemokraternas och de borgerliga partiernas mening. Ordet *skatteomläggning* bör betonas. Det handlar inte om någon egentlig skattesänkning. De övriga partierna förutsätter ju att höjningen av arbetsgivaravgiften skall, som det heter, beaktas i avtalsrörelsen. Deras tanke är att vad arbetsköparna betalar i höjd avgift skall de dubbelt upp slippa betala i lönehöjningar. Arbetsgivaravgifterna får dras av vid taxeringen. Skatteutredningen skriver: "Det bör understrykas att i den mån avgifterna på detta sätt får betydelse för förhandlingsresultatet, kommer de inte att innebära någon ökad kostnadsbelastning för arbetsgivarna."

De borgerliga partierna vill alltså att arbetsköparna skall vinna dubbelt: de skall slippa ökade lönekostnader och de skall också slippa att betala höjd arbetsgivaravgift. I fullständighetens intresse bör nämnas att centern vill ta ut en del genom höjd bolagsskatt. Men i övrigt gäller för alla de borgerliga partierna att de genom den beskrivna metoden vill ge aktiebolagen nya stora skattelättnader. Det är den egentliga innebörden i deras förslag. Jag tror finansministern kan bekräfta att detta är vad de egentligen föreslår, fast de söker dölja detta under tal om inflationens effekt på skattesystemet. I själva verket framträder här de borgerliga partierna på ett utomordentligt utmanande sätt som förespråkare för bolagens intressen.

Vänsterpartiet kommunisterna accepterar inte den här modellen för skatteomläggning, som innebär en direkt inblandning av statsmakterna i avtalsrörelsen. Vi hoppas att löntagarna genom en aktiv facklig kamp skall kunna använda skattereformen både för en höjning av sina reallöner och för en ökning av lönarbetarnas andel av produktionsresultatet på profitens bekostnad. Detta skulle ha underlättats om man i stället följt den metod vi länge förespråkade för en skattesänkning, nämligen att slopa mervärdesskatten på livsmedel. Då skulle man också ha motverkat den höjning av kommunalskatten som nu äter på förändringen i den statliga skatten.

Företagen betalar ju redan nu in de anställdas skatter. Om man kallar

detta direkt statsskatt eller allmän arbetsgivaravgift ändrar ju i och för sig ingenting. En skatteomläggning som begränsar sig till detta namnbyte är alltså rätt ointressant. Det avgörande är naturligtvis efter vilka grunder skatten beräknas och tas ut. Där har vi länge förespråkat en grundläggande förändring: från beskattning av konsumtionen till beskattning av produktionen, från skatt på arbetslönerna till skatt på råvaror, energiförbrukning, omsättning. I detta sammanhang bör man också ta upp hela frågan om sammanslagning av de kommunala och statliga skatterna till en enda statskommunal skatt.

Skattefrågorna vad gäller löntagare, företag och kommuner hör alltså ihop. De kan inte lösas genom arbete i tre skilda utredningar. Jag har redan tidigare tagit upp frågan om en sammanslagning av de tre skatteutredningarna, men fått ett negativt svar. Det skulle vara intressant att få veta om det nu finns större gehör hos herr Sträng för detta förslag.

En rad av de frågor som har att göra med lönarbetarnas ställning på arbetsplatsen aktualiserades också genom städkonflikten. Det multinationella ASAB har kunnat utnyttja sin ställning som arbetsköpare för att under avtalstiden pressa upp arbetstakten och i realiteten minska betalningen. När städerskorna protesterade mot detta och krävde högre löner, tvingades de utnyttja lönarbetarnas avgörande vapen, strejken. ASAB svarade, i kraft av sin arbetsköparställning och utnyttjande – hör och häpna – den nya lagen om anställningsskydd, med avskedanden.

Maktförhållandena på arbetsplatserna avgörs av kampen mellan kapital och arbete. Makt på sina arbetsplatser måste de arbetande själva erövra. Socialister kan inte godta någon annan målsättning än att arbetet skall ge hela makten över produktionen. Någon likställighet mellan kapital och arbete kan inte accepteras som mål. Endast socialismen kan garantera de arbetande verklig makt över arbetsplatserna, eftersom först då kapitalets makt är bruten.

Lagarna återspeglar produktionsförhållandena, ägande och makt i samhället. De har ofta en sådan utformning att de inskränker lönarbetarnas fri- och rättigheter och underlättar kapitalets utsugning. Därför har vi alltid bekämpat § 32, som skrivits av arbetsköparna men av arbetsdomstolen getts kraft som lag. Lagar kan också underlätta lönarbetarnas kamp. Därför har vpk under en rad av år krävt att § 32 och jämförliga paragrafer för stats- och kommunalanställda skulle förbjudas. Därför har vi krävt att rätten att genom de fackliga organisationerna förhandla i alla frågor, rätten att tillgripa strejk och rätten att på arbetsplatserna bedriva agitation, propaganda och mötesverksamhet skall skrivas in i grundlagen.

En bred demokratisk rörelse på arbetsplatserna kräver avgörande förändringar när det gäller maktförhållandena arbete mot kapital. Totalt avskaffande av § 32 är ett steg. Andra måste följa. Det finns inget skäl att acceptera några som helst inskränkningar i lönarbetarnas rättigheter gentemot kapitalet. Fullständig insyn, fullständig förhandlingsrätt, strejkrätt borde vara självklara rättigheter. Vetorätt för de fackliga organisationerna måste finnas när det gäller alla frågor som berör löneformer,

arbetsmiljö och arbetsförhållanden i övrigt.

Arbetarrörelsens långsiktiga målsättning – att arbetarna själva skall ta hand om och organisera produktionen – kan inte uppnås genom s. k. medinflytande eller s. k. medbestämmanderätt tillsammans med kapitalet. Det gäller att avskaffa kapitalägarnas ledande ställning både i företagen och i samhället. Det är också förutsättningen för en rationell ekonomisk politik, som ger de resultat folkets stora majoritet eftersträvar. Då måste den ekonomiska politiken bygga på planhushållning och samhällelig äganderätt till produktionsmedlen. Det som nu kallas planering i Sverige är ingenting annat än lösa spådomar som söker bygga på antaganden om de stora ekonomiska maktgruppernas handlande. Om det vore annorlunda, om statsmakterna verkligen bestämde den ekonomiska utvecklingen i vårt land, varför har då arbetslösheten undan för undan växt under det senaste årtiondet, varför har då inflationen och prisstegringen gått i allt snabbare tempo, varför har då produktionsökningen undan för undan saktat av? Eller är detta kanske en medveten politik?

Enligt vår uppfattning är dessa företeelser en följd av de växande motsättningarna inom kapitalismens ekonomiska system. De kan bara avlägsnas genom att man avlägsnar själva det system som har alstrat dem.

Det betyder inte att man skall avstå från att söka föra en ekonomisk politik som om möjligt påverkar utvecklingens riktning och tempo. Men det får inte göras utifrån illusioner om att ekonomin kan styras in i lugna vatten utan vågor, strömmar och stormvindar så länge de stora kapitalägarna härskar. Vad man kan göra är att stödja de arbetande folklagrens kamp för en ökad andel av produktionsresultatet och för bättre förhållanden. Därigenom påverkar man också ekonomin i en gynnsam riktning. Det finns därlför absolut ingen anledning att vänta med sådana åtgärder som en förbättring av folkpensionerna, en höjning och indexreglering av barnbidragen eller en höjning av ersättningarna till AMU-cleverna. Dessa reformer bör genomföras snarast möjligt. Vi kan inte förstå ett sådant argument – som vissa partier för fram – som att dessa nödvändiga insatser för en bättre fördelning skulle kunna skapa s. k. överhettning i konjunkturen, varför man måste uppskjuta dem. Partier som säger så har aldrig velat uppskjuta stöd till kapitalägarna!

Alla vet att till den långsiktiga kris som i dag skakar stora delar av den kapitalistiska världen kommer att adderas en lång rad av periodiska ekonomiska kriser med växande arbetslöshet, fortsatt inflation och stora valutaproblem. Dessa kriser kommer också att drabba Sverige. Den förfinade teknik med vilken ekonomerna låtsas mäta den rätta tiden för s. k. stimulansåtgärder och de politiska partiernas taktiska spel med att söka komma först men inte för tidigt med det ena eller andra förslaget om ändringar av skatter och bidrag kommer ej att kunna avlägsna de krafter som skapar krisen.

De klarsynta når undan för undan fram till den uppfattning som sju nobelpristagare med ekonomerna Gunnar Myrdal och Jan Tinbergen i spetsen nyligen uttryckt i ett uttalande: "Slöseriet med energi och mat

i västvärldens ekonomier är inte en tillfällighet, utan en nedärvd tendens i ett ekonomiskt system som fortfarande i första hand tar hänsyn till företagens lönsamhet. Den ekonomiska krisen i de demokratiska industristaterna får en att allvarligt tvivla på att det nuvarande ekonomiska systemet är det rätta", skriver de sju nobelpristagarna och efterlyser alternativ till västvärldens ekonomiska system.

För socialister är detta ingen ny tankegång. Vi har alltid som en illusion avvisat tron på att det kapitalistiska systemet skulle kunna lösa folkens livsfrågor. Vi har krävt ett annat ekonomiskt system med en annan grundval och med andra värderingar.

Ett sådant betraktelsesätt måste användas också i den aktuella debatten om energifrågorna. Kapitalistisk tillväxt är inte detsamma som höjd levnadsstandard för folkets flertal och ökad social nytta. I ännu mindre grad ger ekonomiska kriser, kronisk arbetslöshet och tilltagande inflation detta. Folkflertalet måste tillkämpa sig en förbättrad standard genom att fördjupa kvaliteten på varor och tjänster. Jag utvecklade rätt utförligt detta resonemang i höstriksdagens allmänpolitiska debatt.

Varor skall inte framställas därför att de ger profit åt de kapitalistiska företagen, utan därför att de tillgodoser människornas behov. Det förutsätter en socialistisk samhällsorganisation, men redan i dag måste kampen tas upp för en långsiktig planering för ett energisparande samhälle. Det är ambitiöst och bra med sparprogram som lagts fram på energiområdet, nu senast av det socialdemokratiska partiet. Men det räcker inte. Det är ett sparande bara på marginalen. De s. k. marknadskrafterna, dvs. de kapitalistiska företagets jakt efter högsta möjliga profit, skall alltjämt få styra den ekonomiska utvecklingen. Det betyder produktion inte för nyttans, utan för den obegränsade ekonomiska tillväxtens, dvs. i sista hand profitens skull. Det är ett utomordentligt slösaktigt system, som bygger på rovdrift av både natur och människor. Det är ett utomordentligt energislukande system, som dessutom varken kan garantera full selsättning eller rättvis fördelning.

Energifrågan är en nyckelfråga, och dess lösning förutsätter grundläggande förändringar av det nuvarande ekonomiska systemet. Energi-frågans lösning kräver planhushållning, dvs. socialism. Ett avgörande inslag i varje effektiv energipolitik är att Sverige helt frigör sig från beroende av de imperialistiska intressena på energipolitikens område. Direkta leveransavtal måste upprättas med de länder som producerar och exporterar olja och annan energi. De stora multinationella bolagens makt över den svenska energiförsörjningen måste brytas. Hela energisektorn bör överföras i samhällelig ägo. Detta borde inte av den regerande socialdemokratin betraktas som en alltför djärv och nymodig politik, sett mot bakgrunden av att en statlig utredning redan 1947 föreslog förstatligande av oljehantering. Det behövs vidare en systematisk, långsiktig satsning på forskning, fri från privatkapitalets intressen, för utveckling av nya energiformer och energisparande metoder i produktion och konsumtion.

När det gäller det konkreta ställningstagandet till kärnkraften i dagens läge anser vi att man måste uppskjuta byggande och igångsättande av ytterligare uranbaserade kärnkraftverk tills avfalls- och säkerhetsfrågorna lösts på ett betryggande sätt. Detta kan nu inte av någon med bestämdhet sägas vara fallet. Kärnkraftens ekonomi måste dessutom undersökas på ett mera noggrant sätt. Det finns risk för att här görs miljardsatsningar, som inte är ekonomiskt försvarbara. Sådant slöseri är ett hot mot selsättningen.

Energifrågans internationella sida måste ägnas ökad uppmärksamhet. Vår kritiska hållning mot ett svenskt medlemskap i den s. k. oljeklubben har förstärkts genom de uttalanden som gjorts av USA:s utrikesminister Kissinger. Det kan inte vara något intresse för Sverige att bli knutet till en politik som av oljeproducerande u-länder uppfattas som aggressiv. Det kastar en skugga över vårt lands alliansfria politik på samma sätt som de egendomliga kombinerade anbuden av den svenska staten och storfinanserna om vapenleveranser av Viggen och industriella investeringar gör.

Sverige har, såsom många gånger påtalats, två ansikten inför folken i världen. Det ena är alliansfrihetens, solidaritetspolitikens, de folkliga opinionsrörelsernas ansikte. Sveriges andra ansikte är den imperialistiska ekonomins, det som uttryckes i den växande kapitalexporten och i svenska företags utsugning av arbetarna i olika länder. Kapitalexporten uppgick förra året till över 2 miljarder kr. Den borde enligt vår mening helt förbjudas när det gäller länder under kolonialt förtryck eller med rasistisk och fascistisk regim. I dagens läge med de stora valutaproblem landet har och det påstådda behovet av att ta upp utländska lån borde kapitalexporten helt inställas. Valutalagen bör möjliggöra detta. Det hänsynslösa sätt på vilket en svensk kapitalgrupp, Algotskoncernen, sökt utnyttja sin ställning i Portugal visar behovet av skärpt kontroll. Algotskoncernens lockout mot de portugisiska arbetarna har verkligen inte bringat någon heder över det svenska namnet ute i världen. Vår solidaritet är med de portugisiska arbetarna, inte med de svenska kapitalägarna.

Herr talman! I övrigt anser vårt parti att regeringen omedelbart bör erkänna PRR, Republiken Sydvietnams provisoriska revolutionära regering, som den enda och rättmätiga representanten för folket i Sydvietnam!

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Först lyssnade jag till herr Bohmans synnerligen konservativa evangelium. Sedan hörde jag herr Helén läsa upp ett brev. På någon punkt stämde det inte. Men man undrade ändå om inte brevet möjligen slutade med orden: "Med vänlig hälsning, Gösta Bohman."

I övrigt, herr talman, lämnar mig de debattregler som gäller inte utrymme vare sig för en mer allmän rundmålning av utrikes- och inrikespolitik eller för ett bemötande av mer än ytterst litet av vad oppositionspartiernas företrädare har sagt under de senaste två timmarna.

Jag skall begränsa mig till att i korthet beröra fyra områden som står i debattens centrum.

Det första gäller utrikespolitiken. Sverige tar i år säte i Förenta nationernas säkerhetsråd. Det sker i en tid, då världsorganisationen på sin dagordning ställt upp till granskning en rad för mänskligheten grundläggande frågor. Det sker också mot bakgrund av en världsomfattande ekonomisk och social kris, som leder till direkta katastrofer i många utvecklingsländer och som skakar industrisamhällena och sätter i fråga själva grundvalen i deras ekonomiska system. Ofta framställs problemen som överraskande, som en plötslig förmörkning på en i övrigt klar och bekymmersfri himmel. Men den krisen har egentligen rått i de fattiga länderna i många år. Den är – som den franske presidenten nyligen framhöll – en bestående kris som gäller en ny fördelning av världens resurser.

Det är trots allt ett löftesrikt tecken att Förenta nationerna i detta läge spelar en mera aktiv roll än någonsin tidigare. FN har samlat nationerna till globala rådslag om befolkning och livsmedel, om miljö och havsrätt, om nedrustning och råvaruproblem. Diskussionen vid dessa rådslag har varit splittrad, motsättningarna betydande. Men kunskapen och medvetenheten har ökat.

I år kommer det att visa sig om världssamfundet har kraften och viljan att mejsla ut handlingslinjer för att gripa sig an med dessa problem. Deklarationen och handlingsprogrammet om en ny ekonomisk världsordning är därvid en naturlig utgångspunkt. Därur kan växa fram ett bredare, mera nyanserat synsätt på relationerna mellan industriländer och utvecklingsländer. Men då måste de förra också acceptera kraven på likaberättigande, kraven på makt över de egna resurserna och den maktförskjutning i de internationella förbindelserna som blir en ofrånkomlig följd, om kriserna skall kunna bemästras och freden värnas.

Vi skall inte ha någon övertro på Förenta nationerna, ty besvikelserna har varit många och FN:s svagheter förblir uppenbara. Men FN är den enda organisation som kan utgöra en samlad plattform för de globala frågorna. Och FN förblir omistligt i strävandena att bevara freden och undanröja konflikter.

Vi bör i all ödmjukhet försöka göra en aktiv insats i Förenta nationerna för att ersätta konfrontation med samarbete, för att hejda krigets förödelse och för att medverka till en internationell samling av krafterna för solidaritet och en rättvisare fördelning. Sverige har en FN-tradition av aktivt och självständigt engagemang. Vi stöder helhjärtat organisationens olika program. Här hemma uppnår vi – tydligen som det första industrilandet i världen – det s. k. enprocentsmålet.

Låt mig tillägga ytterligare en sak: Vi har från svensk sida stundom diskuterat de konsekvenser som avspänningen mellan de ledande stormakterna kan leda till för små nationer. Det är viktigt och nödvändigt att dessa synpunkter förs fram. Men det har skett med utgångspunkt i en klart positiv värdering av avspänningspolitiken och under den självklara förutsättningen att alla rationella skäl talar för att denna avspänning

Nr 15

Onsdagen den
5 februari 1975

---

*Allmänpolitisk
debatt*

bör bestå. Det talas i dessa dagar om skärpta motsättningar och om en återgång till tidigare skedens sterila frontställningar. För att motverka sådana tendenser är det inte minst viktigt att den europeiska säkerhetskonferensen snarast möjligt leder till ett konstruktivt resultat. Det skulle markera en vilja till stabilitet men också till större öppenhet i vår del av världen.

Så några ord om de ekonomiska frågorna.

1974 blev ett år av krisstämningar ute i världen med kraftigt ökad arbetslöshet, stora prisstegringar, oförändrade eller rent av minskade realinkomster. Mot den bakgrunden var 1974 för det svenska folket ett gott år. Realinkomsterna steg med 7 %, sysselsättningen ökade med 100 000. Produktionsutvecklingen var gynnsam. Konsumtionen steg med 5 %. De i och för sig allvarliga prisstegringarna var lägre än i de flesta andra länder.

Jag läser i utländska tidskrifter och tidningar att man beskriver 1974 som Sveriges år. Här hemma talar herr Bohman om 1974 som socialdemokratins år. Det tycker jag är ett nästan onödigt självplågeri. Herr Bohman fortsätter omedelbart med att säga att han hoppas att 1975 måtte bli oppositionens år. Jag tror att dessa ord från herr Bohmans mun av stora folkgrupper uppfattas som ett rent hot.

Vi bör utan överord söka dra lärdomar av detta. Det avgörande är naturligtvis att vi har en i grunden stark svensk ekonomi präglad av hög yrkesskicklighet, framgångsrika företag och en dynamisk offentlig sektor. Till bilden hör också att arbetsmarknadens parter genom ett snabbt avtal och en tryggad arbetsfred i fjol gav en avgörande stimulans till ekonomin. Dit hör också en skatteomläggning som förenade inkomstökningar för löntagarna med mindre kostnadsökningar för företagen. Dit hör också att riksdagen kunde samla sig till en handlingskraftig ekonomisk politik. Jag vill gärna ge ett uppriktigt erkännande till de delar av oppositionen som medverkade till konstruktiva lösningar. Det var en stor framgång för landet att moderaternas konfrontationspolitik icke vann gensvar. Vi har ju här på morgonen lyssnat till en ädel tävlan om vem som egentligen har äran av detta goda resultat. T. o. m. herr Bohman tänjde sig till det otroliga för att bevisa att också han hade dragit något litet strå till stacken.

En svaghet i utvecklingen som inte tillräckligt uppmärksammats i den allmänna debatten är att underskottet i bytesbalansen när de definitiva siffrorna preliminärt – det brukar ju alltid vara så – föreligger blev oroväckande stort.

Vi hade räknat med ett underskott på 2 700 milj. kr. Det tycks i praktiken bli 4 500 milj. kr. Den avgörande orsaken till den allmänna omsvängningen är självfallet prisstegringarna på olja. Men det beror också på att den i och för sig mycket framgångsrika stimulanspolitiken fått ett utslag på importsidan som stämmer till eftertanke. Vi har med öppna ögon tagit en kraftig försämring av bytesbalansen. Det var en ofrånkomlig följd av oljeprisernas våldsamma stegring. Vi har också med öppna ögon

inriktat oss på en ökad upplåning i utlandet för att finansiera ett underskott i bytesbalansen som i år sannolikt kommer att bli än större. Nästan alla industriländer befinner sig i den situationen att det vore djupt tragiskt om de genom en hårt restriktiv politik skulle försöka bemästra de problem som följer av detta. Då skulle vi verkligen kunna hamna i en djup ekonomisk kris.

Men vi skall ha klart för oss att det finns vissa restriktioner på både kort och lång sikt. Utländska lån utgör inte något plötsligt öppnat ymnighetshorn ur vilket vi ostraffat kan ösa. Den internationella lånemarknaden är kärv; lån skall betalas tillbaka med ränta, och vi behöver inte leta efter exempel på länder där betalningen av räntor och amorteringar på tidigare upptagna lån tar en mycket väsentlig del av exportinkomsterna och därmed har bragt länderna in i en ytterst ond cirkel.

Det råder inget tvivel om att vi under 1975 kommer att ställas inför ekonomiska problem i hög grad betingade av en viss internationell utveckling, som får sitt ofrånkomliga genomslag också hos oss.

Då är det vissa ting som är viktiga, där vi kan dra lärdom av erfarenheterna från det gångna året.

För det första: Det är viktigt med en snabb uppgörelse på hela den svenska arbetsmarknaden om ett tvåårigt avtal, som ger ett hyggligt utfall och en rättvis fördelning. En utdragen och seg avtalsrörelse kanske inte får så genomgripande betydelse när det gäller utfallet för de närmast berörda parterna. Men den kan få ytterst ogynnsamma verkningar för hela den ekonomiska utvecklingen i vårt land och därmed för utbytet av lönerörelsen.

För det andra: För att en lugn och snabb avtalsrörelse skall komma till stånd är det av stor vikt att regering och riksdag bidrar med sin del, i detta fall närmast det kommunala skattestoppet 1976 och 1977 och utformningen av skattesänkningen och dess finansiering 1976. Förhandlingarna om kommunalskattestoppet ledde ju till ett gott avslut i går. De tog lång tid, men det är bra att det resultatet har nåtts. När det gäller skattesänkningen måste vi avvakta remissbehandlingen av skatteberedningens betänkande, och sedan bör vi snabbt försöka komma fram till en politisk lösning. Regeringen kommer i detta syfte att ta erforderliga kontakter. Det är f. n. för tidigt att bedöma de närmare formerna för denna kontakt.

För det tredje: Den ekonomiska politiken måste inriktas med huvudsyfte att hävda sysselsättningen. Men vi måste göra detta på ett sådant sätt att vi stärker vår produktionsförmåga på längre sikt och undviker en orimligt tung belastning på vår betalningsbalans. Som framgår av finansplanen upprätthåller regeringen hög beredskap för att snabbt kunna sätta in åtgärder. Det finns gott hopp om att även 1975 skall kunna bli ett hyggligt år för de svenska medborgarna. I betydande utsträckning beror utvecklingen på faktorer som Sveriges regering och riksdag har små möjligheter att påverka, i första hand den internationella utvecklingen. Men det minskar verkligen inte betydelsen av att den svenska

riksdagen i en tid av internationell oro och i en del länder något av ett sönderfall i parlamenten förmår visa beslutsamhet och handlingskraft i de för landet avgörande frågorna.

Herr Bohman inledde sin drapa om den nya individualismen med ett angrepp på fackföreningsrörelsen. Den var kollektiv – det var fult. Sådant stämde inte med den individuella friheten. Alldeles innan hade denna fackföreningsrörelse uppmanats att ingå ett stabiliseringsavtal med låg lönehöjning och en fredsplikt på två år, utan att motparten band sig på samma sätt när det gällde prissidan. Där var kollektivet plötsligt bra att ha. Men jag tror att det är rent kontraproduktivt i löntagarkretsar när herr Bohman av alla å ena sidan säger att fackföreningsrörelsen inte stämmer med den nya individualismen utan är något kollektivt och å andra sidan uppmanar fackföreningsrörelsen att gå in i ett stabiliseringsavtal kollektivt. Jag tror inte att det stärker förtroendet hos löntagarna. Det kan t. o. m. vara skadligt.

Jag övergår nu till att säga några ord om reformpolitiken.

Vi har i den svenska riksdagen den stora förmånen att kunna arbeta på en fast grund av solidaritet och sammanhållning i det svenska samhället. Den har inte kommit av sig själv. Den har gradvis vuxit fram som resultat av en utveckling, en social utjämning och en ökad rättvisa.

I vår s. k. jämlikhetsrapport för en del år sedan slog socialdemokratin fast: "En politik som syftar till att ta till vara varje människas skiftande resurser och som leder till att klyftorna i levnadsvillkor successivt minskas är enligt socialdemokratin uppfattning motiverad av självklara rättvisekrav. Den är dessutom en förutsättning för en stabil samhällsutveckling och en samhällssolidaritet. Detta har varit drivkraften för reformarbetet." Ser vi på de ting vi uppnått under senare år – genom solidarisk lönepolitik, skattepolitik, bostadsstöd, regionalpolitik, åtgärder för jämställdhet mellan kvinnor och män och kraftfulla insatser för pensionärer och handikappade – har de alla byggt på denna strävan till social utjämning och fördjupad solidaritet. Och de har stått i klar motsats till dessa vädjanden till egoismen som herr Bohmans tal om den nya individualismen representerar.

Det här är ett långsiktigt och mödosamt arbete. Även om varje reform betraktad för sig kan synas liten vet vi av erfarenhet att ett konsekvent reformarbete ger resultat – eller som en norsk journalist uttryckt saken: "Revolutionen har alltså sin gång i Sverige, ordnad som en bred ström av reformer."

Det är viktigt att se sambandet mellan utjämningspolitiken, byggd på en strävan till solidaritet och rättvisa, och förmågan att skapa sammanhållning i vårt samhälle och handlingskraft i vår demokrati. Det är ett bestående resultat som kommer alla till del – även dem som inte omedelbart har nyttan därav utan kanske t. o. m. får avstå något.

Viljan och förmågan att klara de ekonomiska problemen i ett samhälle kan inte bygga på enbart framsteg i produktionstabeller, produktivitetstegringar eller vinstökningar. Den måste också grundas på en social

strävan att nå trygghet, välfärd och framåtskridande för alla.

Aldrig så eleganta eller sinnrika lösningar är otillräckliga för att angripa ekonomiska svårigheter om den grundläggande sammanhållningen och solidariteten i ett samhälle brister. Till sist gäller det förmågan att ge politiken ett socialt innehåll som bygger på och kan samla de breda folkgrupperna.

Därför måste reformarbetet fortsätta.

Därför är det viktigt inte minst nu under kvinnoåret att vi för arbetet vidare för jämställdheten mellan män och kvinnor, att vi satsar på vuxenutbildningen och öppnar högskolorna för nya grupper, att vi genomför åtgärder för förbättring av invandrarnas ställning i vårt land, att vi möjliggör större valfrihet och individuell anpassning när det gäller pensionsåldern.

På alla dessa områden kan denna riksdag ta viktiga steg framåt.

I centrum kommer fortfarande att stå en strävan till förnyelse av arbetslivet.

När vi 1971 i riksdagen diskuterade dessa ting sade Arne Geijer bl. a. detta: "Ett företag är en miljö, där många människor deltar i en organiserad samverkan. De organisationsmönster som de pressas in i och tvingas anpassa sig till bygger inte på demokratiska värderingar. Tvärtom hör ofta våra arbetsplatser till de mest auktoritära miljöerna i samhället, så auktoritära att många tvingas till en dubbel existens: en tillvaro i stor frihet, självständighet och trygghet på fritiden – och en tillvaro i arbetet, präglad av stark bundenhet till andras direktiv och ständig övervakning och kontroll."

Citatet speglar hur mycket som har hänt under de fyra år som gått sedan dess genom förändrade lagar och bestämmelser, men också genom en förändrad syn på problemen.

Citatet speglar också den väldiga kraft och beslutsamhet som finns i löntagarnas krav på en demokratisering av arbetslivet. Nu står vi mitt uppe i det arbetet. Men det är långt ifrån utfört. Just nu går arbetsrättskommitténs förslag ut till debatt och rådslag på de svenska arbetsplatserna med större intensitet och i större omfattning än någonsin tidigare. Tids nog får riksdagen ta ställning. Den lagen blir viktig för att öppna nya möjligheter, men till sist måste arbetsplatsernas demokrati förverkligas av löntagarna själva.

Men det jag nu vill ha sagt är följande: Lyckas detta intensiva reformarbete, lyckas denna väldiga satsning på demokrati och förnyelse i arbetslivet, då har vi tagit ett oerhört viktigt steg mot fördjupad solidaritet och gemenskap i det svenska samhället.

Låt mig till sist säga några ord om energifrågan.

Alla de förhoppningar som vi knyter till framtiden om lösning av de ekonomiska problemen, om en fördjupad välfärd och en utjämning av levnadsvillkoren i det svenska samhället förutsätter tillgång på energi. Det vet vi alla av djup erfarenhet. I den väldiga omdaning som skett av det svenska samhället har riklig tillgång på billig energi varit en mäktig drivkraft.

Samtidigt vet vi att vi befinner oss i en ny situation, att det är slut på slit och släng, att vi måste lära oss att hushålla och att det främst genom det stora oljeberoendet och svårigheten att tillgodose energiförsörjningen kan bli ett hot mot vårt nationella oberoende och mot vår samhällsutveckling över huvud.

Vi har valt den riktiga metoden att öppet redovisa problemen för människorna och be om deras råd. Tiotusentals människor har kväll efter kväll diskuterat problemen och gett sin mening till känna. Självklart har vi påverkats. Det vore djupt fel att påstå någonting annat. Politiker får inte bli ett värnlöst rö för kastningar i opinionen, men de måste låta sig påverkas och vägledas av en allvarlig opinion som strävar efter en helhetssyn, som ställer in de enskilda frågorna i en uppfattning om hur framtidens samhälle bör se ut. Rådslaget och cirklarna har blivit ett lysande exempel på att enskilda människor i en fri debatt tillsammans kan påverka politikens och samhällets utformning.

Vi har på grundval av rådslaget redovisat de riktlinjer som skall bli vägledande för den proposition som i mars skall föreläggas riksdagen. Grundvalen för dessa riktlinjer är en medveten strävan att hålla tillbaka energiförbrukningen. Jag är övertygad om att vi där har människornas stöd, och vi har där ställt upp en djärvare målsättning än något annat land: 2 % ökningstakt i genomsnitt åren 1973–1985 och om möjligt utplaning till nolltillväxt år 1990.

Herr Fälldin ställde en fråga om hur det kunde stämma att EPU tar fram ett högre alternativ på 532 miljarder kilowattimmar, medan regeringens plan motsvarade 540 miljarder kilowattimmar. Herr Fälldin har inte läst på. Vårt förslag bygger på bruttobehovet, och då behövs 540 miljarder kilowattimmar. EPU har velat belysa konsumtionsutvecklingen och därför räknat fram nettoförbrukningen. Skillnaden mellan brutto och netto är framför allt överföringsförluster på elnätet och omvandlingsförluster när elkraft produceras från olja. När man framställer elkraft av olja utvinner man i form av elkraft bara 40 % av oljans energiinnehåll. Om EPU skulle ha räknat brutto som regeringen gör, skulle motsvarigheten för deras 532 miljarder kilowattimmar blivit 575 miljarder kilowattimmar. Skillnaden mellan regeringens riktlinjer och EPU:s lägsta alternativ för 1985 blir alltså ca 35 miljarder kilowattimmar. Herr Fälldin hade sparat tid om han tagit reda på detta.

Det finns samtidigt en gräns för hur långt människorna är beredda att acceptera en återhållsamhet. De är inte beredda att driva den så långt att sysselsättningen äventyras, att de grundläggande välfärdsmålen kommer i fara. Arbete åt alla förblir ett centralt mål för energipolitiken.

Med utgångspunkt från denna bedömning av en möjlig minskning i förbrukningstakten måste vi försöka tillgodose den tillgång på energi som ofrånkomligen är nödvändig.

Det förutsätter en aktiv oljepolitik som dels syftar till att minska vårt beroende av oljan, dels strävar till att trygga vår grundläggande försörjning med fossila bränslen.

Det förutsätter en tryggad kraftförsörjning. Vi kan under perioden fram

till 1985 i viss utsträckning öka vår tillgång på mottrycks kraft, vattenkraft och kärnkraft. Men vi är försiktiga. Vi vill inte bygga nya, dyra och mycket miljöförstörande oljekondenskraftverk. Vi vill i varje fall inte innan pågående utredningar har slutförts ta upp kraftverksutbyggnader där det finns starkt motstridiga intressen. Vi föreslår endast en mycket försiktig påbyggnad av det av riksdagen beslutade programmet för kärnkraftens utbyggnad.

Vi följer rådslagets uppmaning om en avvaktande hållning intill dess vi kan få ett säkrare kunskapsunderlag och vi bevarar så mycket som möjligt av handlingsfrihet inför kommande beslutssituationer.

Slutligen förutsätter vår energipolitik en internationell samverkan för internationell solidaritet och för att avvärja de risker som spridningen av klyvbart material för med sig.

Detta – en dämpning av konsumtionsökningen, en aktiv oljepolitik, en tryggad kraftförsörjning och en internationell samverkan, har jag tillåtit mig att kalla de fyra hörnstenarna i svensk energipolitik. Kring dem står den socialdemokratiska partistyrelsen och den socialdemokratiska riksdagsgruppen samlad.

Herr Fälldin frågar om jag är beredd att acceptera de risker som kan finnas vid en sådan här utbyggnad.

Jag svarar så här: Jag anser inte att riskerna med det begränsade kärnkraftprogram som vi förordar är så stora att jag är beredd att offra selsättningen. Om herr Fälldin går in för linjen att riva och stoppa kärnkraftverk, måste han också vara beredd att acceptera hundra tusen eller många hundra tusen färre jobb. Sådan är helt enkelt frågeställningen. Någon helt riskfri verksamhet existerar inte.

Jag vill påpeka att det finns en ganska enhällig forskaropinion – totalt enhällig finns aldrig – som säger att de långsiktiga miljöriskerna för fossila bränslen, olja och kol, genom svaveldioxid, genom de tunga metallerna och genom koldioxid, är avsevärt större än riskerna med kärnkraften. Men jag är inte beredd att stoppa förbränningen av fossila bränslen, av olja, även om vi känner till riskerna för klimatet på lång sikt och för försurningen.

Vi skall gradvis försöka dämpa vårt beroende och bekämpa miljöförstöringen. Det totalt riskfria samhället finns inte. Det går inte att skapa ett sådant. Vi har sagt att vi skall hålla tillbaka förbrukningen så långt vi kan, men vi offrar inte målet: arbete åt alla. Det är helt enkelt där skiljelinjen går.

Ingen har väl kunnat undgå att märka att centerpartiet hamnat i en besvärlig situation när det gäller energipolitiken. Det är en illustration till ett enkelt och grundläggande förhållande: Det är farligt för ett parti att bygga upp helt motstridande förväntningar.

Centern har å ena sidan ingett många människor förväntningar om att stoppa all kärnkraft, förväntningar om att inte acceptera någon vattenkraftsutbyggnad, förväntningar om att skona miljön, vilket bjuder till stor försiktighet med olja och kol som i särskild grad förstör miljön.

Å andra sidan har centern byggt upp förväntningar om att mer än andra satsa på att öka sysselsättningen, att främja den industriella expansionen, att öka välfärden. Men allt detta förutsätter en god tillgång på energi. Om man t. ex. bara går igenom centerns motioner till årets riksdag skall man finna att de skulle kräva en mycket påtaglig ökning av energiförbrukningen om de till äventyrs skulle bifallas och förverkligas.

Detta går fram till det ögonblick då människorna kräver en helhetssyn och klara besked. Men då går det inte längre. Det finns ett gammalt talesätt som säger att man inte bör sätta sig mellan två stolar, och det kan vem som helst råka ut för någon gång. Det blir betydligt värre om man ställer dessa stolar 100 meter från varandra. Då hamnar man i den situationen att behöva fara som en irrande vind mellan de båda stolarna för att hitta någonstans att placera stjärten. Det är väl i den situationen som herr Fälldin har försatt sig med alla sina många uttalanden om kärnkraft. Det är med uppriktig nyfikenhet jag frågar: Hur många kärnkraftsreaktorer är herr Fälldin beredd att acceptera just i dag?

Vi får väl alla hoppas att centern så småningom tar sig fram till en vettig ståndpunkt i energifrågan.

Det är en fördel med en bred samling i energifrågorna av det enkla skälet att den strävan till en minskning av förbrukningstakten som jag redovisat kommer att kräva en kraftansträngning och en samling av alla goda krafter för att hushålla med energin, men ändå värna om sysselsättning och välfärd.

Vi känner styrkan av att 44 000 människor har diskuterat dessa problem och gett oss sina råd. Vi följer de råden i alla deras huvuddrag, och vi står – med en enhällig partistyrelse och en enhällig riksdagsgrupp bakom oss – starkt och stabilt i den här frågan.

Herr FÄLLDIN (c) kort genmäle:

Herr talman! Ett viktigt, klarläggande besked har vi fått av statsministern. Han hävdar inte längre att vi har handlingsfrihet. Han säger öppet att han inte bedömer riskerna så stora så att han vill äventyra sysselsättningen. Mot bakgrund av det förslag regeringen lägger – det säger jag uppriktigt – är det uttalandet en korrektere beskrivning av verkligheten.

Men vad menade då egentligen statsministern med sitt tal i Sundsvall? Där sade han bl. a. följande: "Mycket grundliga undersökningar har gjorts, både utomlands och i Sverige, rörande kärnreaktorernas säkerhetsproblem. De synes peka på att riskerna för reaktorhaverier med farliga konsekvenser för omgivningen är små och att även om ett sådant haveri skulle inträffa, sannolikheten för större skador på människor och djur utanför reaktorn är utomordentligt små." Det tror jag inte ens Norman Rasmussen hade vågat säga. Om ett reaktorhaveri skulle inträffa bestred han inte att det skulle bli mycket svåra konsekvenser, men han bedömde sannolikheten för ett haveri som liten.

I sitt anförande i Sundsvall säger statsministern vidare:

”Även om detta är den förhärskande åsikten bland experter inom detta område, finns dock även sådana som ställer sig tveksamma till utredningsresultat av detta slag. Erfarenheterna från kärnkraftstationer i drift är också hittills relativt begränsade. De framlagda beräkningarna är trots allt teoretiska kalkyler, som kan behöva klarläggas genom erfarenheter av praktisk drift.”

Skall jag dra den slutsatsen att vi skall fortsätta med den här försöksverksamheten till dess den praktiska driften har talat om för oss att det var fel?

Jag skulle enligt statsministern ha läst på dåligt vad gäller besparingsåtgärderna. Låt mig fråga: Hur många olika tabeller skall regeringen arbeta med när den nu serverar sina besparingsförslag? Jag har ändå valt EPU:s 2,4-alternativ, som alltså bygger på att man inte skulle ha någon ytterligare kärnkraft. EPU har ett annat alternativ med kärnkraft där man hamnar på ett lägre tal – inte 532 utan 525 TWh.

Får jag upprepa att det för den fortsatta debatten är viktigt att regeringen klarar ut sin sparinje. Man räknar från år 1973, men varför räknar ni inte från 1974? Regeringen anger, att döma av dokumenten från Sundsvall, förbrukningen år 1973 till 429 TWh. Såväl i debatten i Sundsvall som i finansplanen har regeringen talat om att energiförbrukningen i Sverige minskade med 6 % under 1974. Det är alltså inga svårigheter att räkna fram förbrukningen för 1974, och då blir bilden helt annorlunda. I stället för en ökad förbrukning på 4,5 %, som har varit det vanliga, så fick vi en minskning på 6 %. Det är alltså en skillnad på mer än 10 %. Med utnyttjande av regeringens siffror så svarar denna skillnad – 4,5 % ökning har förbytts i 6 % minskning – från år 1973 till 1974 mot åtta kärnkraftverk. Jag påstår inte att det är möjligt att upprepa denna minskning. Men nog har vi skäl att påminna oss att denna besparing framför allt skedde som en följd och en spontan reaktion av oljekrisen. Framför allt bör vi påminna oss att denna minskning av energiförbrukningen skedde samma år som sysselsättningen ökade med mer än 100 000 jobb i Sverige. Denna ökning under 1974 ägde framför allt rum inom industri- och tillverkningssektorerna. Det är ytterligare ett konkret besked om att det samband som vi alla har varit så vana vid att se mellan ökad produktion, ökad sysselsättning och ökad energiförbrukning icke längre är så självklart.

Det är därför som jag uppriktigt säger att jag inte kan tänka mig att ta kärnkraften i bruk med mindre än att säkerhetsriskerna är klarlagda. Inte minst mot bakgrund av vad som har skett det senaste året är det att för litet ta hänsyn till riskerna när man gör det hela till en sysselsättningsfråga. Det finns skäl att komma ihåg vad som hände år 1974.

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag ställde två direkta frågor till statsministern som han inte behagade besvara. Den ena var: Är ni beredda att aktivt bekämpa

inflationen? Frågan är desto mera påkallad som det inte fanns någon antydan i anförandet om konkreta åtgärder i det syftet. Den andra frågan var: Tar ni avstånd från de tre socialdemokratiska kommunalrådets i Luleå åtgärd att sätta sig över hittillsvarande principer för det kommunala folkstyret? Jag hoppas nu att jag får svar på frågorna nästa gång statsministern går upp i talarstolen.

Statsministerns anförande var i många hänseenden balanserat, det vill jag gärna ha sagt. Men naturligtvis fanns där de vanliga sura gliringarna mot det parti som anser att det har en skyldighet mot väljarna att bedriva oppositionspolitik och att redovisa alternativ. Bakom dessa gliringar, som vi alltid får höra, tycks ligga en besynnerlig inställning till demokratin och till parlamentarismen. Den borgerliga oppositionen har 19 mandat mer än socialdemokraterna här i kammaren. Om vi inte har en samlingsregering så förutsätter det demokratiska systemet att den sittande regeringens politik skall nagelfaras och prövas och att alternativ skall redovisas från oppositionens sida. Det är helt enkelt en skyldighet för ett oppositionsparti i en demokrati. Och ju mera passiv regeringen är, desto större krav måste ställas på oppositionen. Och regeringen är passiv i många viktiga hänseenden.

Vi får i finansplanen inget besked om hur den vikande konjunkturen skall angripas och hur inflationen skall bekämpas. Man talar om "beredskap", men i övrigt ges inga besked. Inga förslag till konkreta åtgärder preciseras. Det är ju inte så märkligt att parterna på arbetsmarknaden därför avvaktar vad i första hand regeringen avser att göra.

Det är viktigt med snabba avtalsrörelser, sade statsministern. Det framhöll också jag i mitt huvudanförande. Men varför sölar regeringen med att ge besked? Det kommunala skattestoppet hade regeringen kunnat klara av redan i december om man hade velat. Vi moderata hade redan då accepterat ett kommunalt skattestopp. Nu lär finansministern ha förklarat, efter vad jag hörde häromdagen, att han hade "missförstått" den ståndpunkt som moderaterna hade intagit till det kommunala skattestoppet. Två månaders försening har vi alltså drabbats av på grund av regeringens underlåtenhet att handla.

Vi har nu själva lagt fram konkreta förslag mot inflation och prisstegringar, förslag om en verklig skattesänkning, inte en överflyttning av skatterna från den ene till den andre, samt förslag om en tryggad sysselsättning. Dessa våra förslag förvred och förvanskade statsministern i sitt anförande. Jag vet att Olof Palme är tillräckligt intelligent för att ha klart för sig vad förslagen innebär. Därför var det ett försök att teckna en vrångbild som mästaren i att misstänkliggöra gjorde sig skyldig till för en stund sedan. Förra året var ett bra år, har vi förklarat. Men när man betygsätter det året och ser på de stigande siffrorna skall man vara medveten om att utgångsvärdena var ovanligt låga. Har man låga utgångsvärden blir den procentuella stegringen brantare än vad fallet annars skulle vara. Vi skall också komma ihåg, när vi skryter med att vi haft en gynnsammare prisutveckling än andra länder, att vi faktiskt låg i

mitten av tabellen för de europeiska länderna då det gällde prisutvecklingen förra året – med vår 12-procentiga inflation. Och ser man prisutvecklingen på något längre sikt finner man att vi här i Sverige låg betydligt över mitten i jämförelse med de andra länderna.

I sitt anförande talade statsministern om lån utomlands och om behovet av att satsa på de industriella investeringarna för att skapa sysselsättning. Det är samma tema som finansministern spinner på i finansplanen. Det är riktigt att man gör det. Men det var inte mer än ett år sedan statsministern talade om att vi skulle klara vår sysselsättning genom att bygga ut den offentliga sektorn. Då var inte den industriella sektorn med i bilden på ens tillnärmelsevis samma sätt som nu. Det går fört undan i svängarna!

Sedan åter till frågan om oppositionen och demokratin. Vad kommer att hända, statsminister Olof Palme, när socialdemokratin lämnar regeringsställningen och blir ett oppositionsparti i riksdagen? Kommer herr Palme, om han är kvar då, och hans socialdemokrater då att fungera som något slags knähundar och äta ur den då sittande regeringens hand, eller kommer herr Palme att bedriva en kraftfull oppositionspolitik? Alla som känner herr Palme och socialdemokratin vet att det kommer att bli en verkligt hård fight den gången och att det blir en hård oppositionspolitik som ni kommer att bedriva. Vad som nu hänt är ju att socialdemokraterna efter 1973 års val har gjort en dygd av nödvändigheten. Ni lever under galgen på grund av jämviktsläget 175–175 i riksdagen.

I höstas citerade statsministern ett nummer av Times, som var helt ägnat åt att behandla vårt land och svensk politik. Det är ett mycket intressant nummer. Där finns bl. a. följande beskrivning av vad som hänt efter valet 1973: Medan herr Palme tidigare, före valet 1973, var konfrontationsapostel har han nu blivit ett koncentrat av den sötaste resonlighet.

Min fråga är: Vad händer om socialdemokraterna åter skulle få en betryggande majoritet? Kommer vi inte att åter få se konfrontationsaposteln i all hans prakt såsom vi såg honom under åren före 1973 års val?

Herr HELEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Statsministern säger att denna riksdag kan ta viktiga steg framåt under kvinnoåret mot större jämställdhet mellan män och kvinnor. Betyder det att regeringen tänker lägga ned motståndet mot vårt krav på en lag mot könsdiskriminering? Eller är det ett för stort och djärvt steg?

Sedan förde statsministern ett intressant resonemang där han, såvitt jag förstår, påstod att de problem som vi ser i den internationella ekonomin – särskilt i fattigländerna – inte skulle vara nya. Visst är det riktigt att arbetslöshet, svält och fattigdom inte är någonting nytt. Det nya är att vi har fått en total omkastning i världsekonomin med de

femdubblade priserna på t. ex. olja och konstgödning, fyrdubbling av priset på ris och en fördubbling av priset på vete. Och det går ut över de allra fattigaste länderna. Det är katastrof, och därför är det så viktigt att den svenska riksdagen håller fast vid sitt löfte till fattigländerna och så beklagligt att regeringen sviker – samtidigt som fler än någonsin tidigare behöver vårt stöd.

Vi i folkpartiet är glada över att centern nu ansluter sig till vår linje. Skulle inte regeringen också kunna ändra sig, så att Sverige kan hålla det löfte som har getts sju år i rad?

Sverige kan självfallet inte undgå att påverkas av dessa och andra förändringar i världsekonomin, så beroende som vi är av handeln med andra länder, men just därför är det allvarligt att statsministern ger en väl glättad bild av våra egna utsikter för 1975. Därför tycker jag att det vore klokt om statsministern redan i dag ville säga ut att regeringen är beredd att sätta in för vår ekonomi nödvändiga stimulanser, så att vi kan klara våra åtaganden mot folk här hemma, så att vi kan klara åtaganden mot de fattiga länderna.

Statsministern säger att underskottet i bytesbalansen utgör ett särskilt problem. Det är också riktigt. Statsministern framhåller att regeringen med öppna ögon tar sikte på ett utlandslån. Men han tillägger sedan: Utlandslån är inte något ymnighetshorn som man ostraffat kan ösa ur. Nej, vem har sagt det? Men den risk ni löper genom att gång efter gång tala om utlandslån och inte göra något är faktiskt att vi kan komma i en svårare situation. Man kan inte länge ostraffat tala om detta utan att ränte- och amorteringsvillkor påverkas negativt. Vi kan inte lägga ned den för demokratin nödvändiga debatten i denna fråga, men vi vill icke driva den därhän att vi på något sätt försvårar den svenska statens upplåningsmöjligheter. Därför är det nödvändigt att regeringen och riksbanken tar sig samman.

Herr Bohman har ju sedan några veckor yttrat sig så vänligt om tanken på förhandlingar om statsskatten att jag nästan fått det intrycket att herr Bohman lämnat över posten som vice ordförande i Föreningen Haga-hatets vänner till Anna Hedborg i LO eller någon annan – herr Hermansson sitter väl kvar som ordförande åtminstone i den föreningen. Men i dag är herr Bohman kvar i sitt gamla förtal av Hagaöverenskommelsen. Han vänder sig inte bara mot dess innehåll utan också mot att den skulle vara en skenlösning.

Ja, det gick möjligen att säga detta så länge Hagaöverenskommelsen bara fanns på papperet, men nu kommer den ut i verkligheten, och då är debattläget ett annat. Folk läser av på sina löneremisor – särskilt i de folkpartileda kommunerna, där inte skattehöjning sker – att det är en betydande förbättring i förhållande till 1974. Folk ser också hur pensionerna stigit med 675 kr. för var och en av makar och med 450 kr. för ogifta samt hur pensionstillskotten stiger under året. De ser hur egenföretagarna får en betydande lättnad redan i årets deklaration, och de vet att också i nästa års deklaration kommer en lättnad i form av spar-

avdraget som då kommer att få sitt gamla realvärde tillbaka.

Jag tror att man på grund av dessa och andra vinster är beredd att se sakligt på en sådan överenskommelse. Man kallar den icke en skenlösning om den ger en direkt förbättring av den egna kassan och möjligheten att av egen kraft höja sin standard. Det var det innehållet i Hagaöverenskommelsen som för oss var det avgörande – det innehåll som moderaterna har kritiserat och som centern inte ställt sig helt bakom.

Särskilt med tanke på herr Bohmans slutord om att man är beredd att allvarligt pröva de förslag som mittenpartierna lägger fram i riksdagen och kan ställa sig bakom dessa om man kommer fram till att de är riktiga för hela landet tror jag att det är klokt att lägga ned polemiken och förtalskampanjen mot överenskommelsen. Det är i dag inte längre meningsfullt att fortsätta efter den linjen – det kanske var det när mäniskor faktiskt inte visste vad Hagaöverenskommelsen syftade till.

Jag tror också att det vore riktigt om herr Bohman mot den bakgrund som han själv tecknar inte startade en sådan diskussion med att indirekt misstänkliggöra tanken på ett vårdnadsbidrag till småbarnsföräldrarna. Att göra gällande att den utbyggnad av bidragssystemet som äger rum varje år är skadlig är inte det bästa sättet att starta en diskussion om hur man skall samla de tre oppositionspartierna till en gemensam linje.

Herr HERMANSSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! I ett föregående inlägg citerade herr Helén inte bara sin beundrarpost – varvid man gjorde reflexionen att folkpartiet måste ha egendomliga beundrare – utan han berättade också Sagan om Haga, som väl rörde oss alla djupt. I kort sammanfattning lydde den ungefär så här:

Allt var mörkt i landet. Så möttes de två. Allt blev ljust. Folket jublade.

Det enda som saknades var den klassiska avslutningen på sagorna: Så levde de länge lyckliga. Det kanske herr Helén icke vågade utlova.

Det är betydligt intressantare att veta sanningen om innehållet i Hagaöverenskommelsen. Sanningen är ju att Hagaöverenskommelsen försämrade eller uppsköt reformer som det redan fanns en majoritet bakom. Det var ju inte herrar Helén och Palme som ute på Haga hittade på skatteförslaget. Det hade utformats i 1972 års skatteutredning. Det var inte heller de som hittade på att man skulle sänka pensionsåldern. Det fanns det också ett utredningsförslag om.

Men på Haga lyckades folkpartiet försämma finansieringen av skatte-reformen. Det var det ena man åstadkom. Det andra var att man lyckades skjuta på tidpunkten för sänkningen av pensionsåldern. Jag tycker inte att det är så mycket att skryta över, herr Helén.

Intressantare är väl också vad som skall hända nu, bl. a. på skattepolitikens område. Där tror jag att det finns en fråga som det är angeläget att folkpartiet besvarar, eftersom man talar så stort om behovet av en fortsatt skattereform och allt vad den skall innebära för löntagarna. Och det är en mycket konkret fråga jag vill ställa till herr Helén: Hur stor

skattesänkning vill folkpartiet ge en löntagare med 25 000 kr. i årsinkomst? Det måste herr Helén kunna tala om för allmänheten.

Det är några som säger att de som ligger under 30 000 kr. i årsinkomst inte är intressanta och inte behöver några större skattesänkningar. Man säger att de är deltidsarbetare eller folk som inte arbetar hela året, att de inte är några egentliga löntagare. Jag visade förut en statistik här på TV-skärmen som gjorde klart att det fortfarande år 1976, alltså nästa år, finns mycket stora grupper som ligger under 30 000 kr. i årsinkomst – enligt beräkningar inte mindre än 1 100 000 löntagare. Större delen av dem är deltidsarbetande eller arbetar inte hela året framför allt därför att det inte finns jobb för dem. Men då måste man ställa frågan: Skall de som har dålig lön därför att de inte kan få full arbetstid också straffas med en mycket sämre skattesänkning? Vårt parti tycker att det är en felaktig linje. Vi menar att man också måste satsa på en verklig skattesänkning för de många som har låga löner, som ligger under 30 000 kr. ännu nästa år. Vi vill att den som tjänar 25 000 kr. skall få en skattesänkning med 1 018 kr., och jag vill gärna höra hur mycket folkpartiet är berett att ge i skattesänkning för den gruppen.

Energifrågan är en stor fråga. Vi skall säkert återkomma till den många gånger. Man kan inte uttömma den i korta repliker. Jag är också förvånad över herr Palmes formulering om "en avvaktande hållning intill dess att vi kan få ett säkrare kunskapsunderlag". Jag har nämligen svårt att tolka in den socialdemokratiska partistyrelsens beslut under den formuleringen. Är det inte fortfarande så, herr Palme, att om man räknar per invånare är det svenska kärnkraftsprogrammet enligt regeringens riktlinjer det mest omfattande i hela världen? I så fall tycker jag att det är svårt att tala om en avvaktande hållning.

Det finns också en rad andra problem som inte är klarlagda. Beräkningar visar att bara en tredjedel av ökningen av energiproduktionen under efterkrigstiden gick till en höjning av befolkningens standard, medan över hälften använts till strukturförändringar i form av längre resor, längre transporter, ökad byråkrati, ökad reklam, en alltmer omfattande emballageindustri osv. Dessa beräkningar har inte vederlagts, och de visar ju att sambandet mellan energiförbrukning och standardökning icke är så rätlinjigt som det ibland påstås i debatten.

Det finns också andra frågor som det är väsentligt att få svar på innan riksdagen tar slutlig ställning till kärnkraftsprogrammet. Vad kostar en utbyggnad av kärnkraften enligt regeringens förslag? Beräkningar visar att EPU:s högre alternativ skulle kosta 75 miljarder kronor att bygga fram till 1985. Kostnaden för kärnkraft har ökat snabbt. Hur mycket energi går det åt för att bygga en kärnkraftsreaktor? Hur mycket kostar i energi regeringens kärnkraftsprogram?

De frågorna måste det ges svar på innan man kan ta ställning till det energiprogram som regeringen avser att framlägga.

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Herr Hermansson hade förut vänligheten att citera sju nobelpristagares hälsning till en socialdemokratisk kongress. Jag skall återgälda hans vänlighet genom att citera tidningen Norrskensflamman, som med kraft uppmanar herr Hermansson att återgå till förnuftet i kärnkraftsfrågan.

För att höja auktoritetsnivån en grad ytterligare vill jag påminna om att det var en person som sade en gång att kommunism är sovjetmakt plus landsbygdens elektrifiering. Han pekade på hur man med elektrifieringens hjälp skulle göra det möjligt att höja den kulturella nivån på landsbygden och övervinna, t. o. m. i de mest avlägsna delarna av landet, efterblivenhet, okunnighet, fattigdom, sjukdomar och barbari. Den som sade detta var Lenin, men det har tydligen inte herr Hermansson sinne för nu.

Sedan är det klart att både herr Hermansson och herr Bohman är sura på Hagauppgårelsen. De försvann ju på ett tidigt skede ut i kulissen och nu, något grätnna, måste de bevisa att det var rätt att ställa sig utanför.

Men jag blir ändå inte riktigt klok på herr Bohman. Om jag är vänlig, då blir herr Bohman oerhört arg. Det finns ingenting som provocerar honom mera. Skulle jag visa min verkligt rätta natur, är jag rädd för att herr Bohman skulle få blodstörtning av ilska. Därför morrar jag till ibland och har ett och annat polemiskt ord till herr Bohman. Men han blir lika arg för det. Då säger han att här kommer herr Palme med glirningar. "Får inte vi opponera? Skulle inte socialdemokratin opponera om ni var i opposition?"

Vilket bemötandet än är så blir herr Bohman oföränderligt arg. Är jag vänlig blir han arg för det, polemiserar jag mot moderata samlingspartiet så blir han nästan lika arg. Jag kan inget annat göra än att även i framtiden iakttä denna lämpliga balans mellan vänlighet och polemik för att därmed försöka hålla herr Bohman i någorlunda acceptabel jämvikt.

Till herr Helén vill jag säga att vi tog fasta på det här förslaget om lag mot könsdiskriminering, och en utredning av experter arbetar med detta och kommer att lägga fram argumenten inom en ganska snar framtid. Sedan får man ta ställning till om det är en lämplig åtgärd eller inte, men jag har i alla fall velat kartlägga fältet.

Till herr Fälldin, slutligen, vill jag säga att det tydligen är besvärligt för herr Fälldin att läsa men att det är lika besvärligt att höra. Jag sade att för det begränsade kärnkraftsprogram som vi ställer oss bakom bedömer jag inte riskerna som så stora att jag för den skull är beredd att offra sysselsättningen. Men till skillnad från det stora flertalet andra länder i Västeuropa, och för all del också i kommuniststaterna i Östeuropa, satsar vi icke på en långsiktig forcerad utbyggnad av kärnkraften. Vi avvaktar och ser vad det kan komma fram för ytterligare praktiska resultat – inte teoretiska lösningar – i fråga om dessa säkerhets- och avtalsproblem. För nästa beslutssituation behåller vi en ganska bred marginal av handlingsfrihet.

Så säger herr Fälldin att i fjol gick energiförbrukningen ned. Ja, men vi kan inte räkna med evigt mildra vintrar, som svarade för en mycket stor del av detta förhållande. Vi kan inte lita på initialeffekter som kommer i början när man gör stora sparaktioner på industrier och genomför ransoneringar och kontroller.

Jag vill bara påminna om att elförbrukningen i januari 1975 låg 15 % över elförbrukningen i januari 1974. Det går inte att bygga långsiktiga prognoser på ett enstaka år.

Men det väsentliga är: inget annat land i Europa har vågat gå på en så låg konsumtionsökningssprognos som vi. Vi lägger oss klart under hela OECD-kretsen, och vi lägger oss i realiteten klart under amerikana också eftersom vi har den här utplåningseffekten. Vi går så långt som de stora vetenskapliga studierna – bl. a. Fordstudien – kunnat rekommendera oss att gå. Vad har herr Fälldin då för belägg för att vi skulle kunna gå lägre utan att allvarligt äventyra sysselsättningen?

Nu gick ju herr Fälldin ut med ett slags besked. Han vill stoppa alla kärnkraftverk och riva dem. Det är i och för sig sorgligt. Inte en kilowattimme till skall vi få av kärnkraft.

Vad har herr Fälldin då för alternativ till elförbrukningen? Ja, vattenkraften är ju tabu i centern. Var har herr Fälldin oljan? Har herr Fälldin någonsin brytt sig om att sätta sig in i de risker som är förbundna med förbränningen av oljan? Det är svaveldioxiden i luften; den ger – som man ju anser numera – upphov till väldigt många cancerfall. Det är tungmetallerna. Det är koldioxiden med dess risker för en försämring av klimatet på länge sikt.

Jag har mödosamt försökt lära mig en del om detta och har som lekman kommit till den slutsatsen att riskerna, om man skall jämföra dem – och det tvingas man alltid göra – är större vid en fortsatt väldig utbyggnad av förbränningen av fossila bränslen än de är med kärnkraft. Men herr Fälldin står ju helt alternativlös, och då säger jag: I ett samhälle är det alltid fråga om besvärliga avvägningar. Det är därför vi har gått ut till människorna, diskuterat med dem öppet och fritt och fått ett brett material.

Materialet har alltså diskuterats fram i våra partiinstanser, och sedan vi vägt alla dessa ting mot varandra går vi på en dämpning av förbrukningen så långt vi vågar. Vi går fram med försiktighet när det gäller alla dessa energikällor – oljan, vattenkraften och kärnkraften. Men vi slår vakt om sysselsättningen. Vi vill inte försätta oss i den situationen att vi genom okloka beslut när det gäller vår energiförsörjning berövar människor arbete, berövar människor möjlighet att komma ut på arbetsmarknaden. Och det beslutet tar vi med fullt ansvar. Vi tar riskerna, men de är inte så stora att vi vill offra sysselsättningen.

Herr Fälldin är inte beredd att ta risker alls – åtminstone inte på det här området men tydligen på andra områden, så han är inte alls konsekvent. Men i och med att han inte är beredd att göra det offerar han någonting annat, nämligen möjligheten att värna och bygga ut syssel-

sättningen och att fullfölja välfärdspolitiken. I politiken står man alltid inför val mellan olika handlingsvägar. Man kan inte köra alla tänkbara linjer på en gång.

Och om det nu plötsligt är beskedet här i dag att ni i centern skall gå emot hela denna kärnkraftsutbyggnad och riva de kärnkraftverk som finns – ja, då har ni gjort ett val. Då har ni, vilket jag tycker vore synd, manat till kamp mot oss – inte mot oss som parti men mot det mål som för socialdemokratin förblir det viktigaste: arbete åt alla.

Herr FÄLLDIN (c) kort genmäle:

Herr talman! Statsministern hävdade i sitt förra inlägg att vi i centern blivit ett rov för kastningar i opinionen. Får jag då fråga: Vilken folklig opinion fanns det våren 1973, när vi ställde yrkandet att inte ta kärnkraftverken i bruk? Vi hade samma yrkande 1974 och i en motion i år. Det är alltså en fullständigt rak linje.

Sedan kom statsministern tillbaka till att det föreligger handlingsfrihet, och då upprepar jag min fråga: Om sysselsättningsaspekten och kapitalförstörelsaspekten väger så tungt nu, vilken tyngd kommer de inte att ha när vi får 13 kärnkraftverk? Vilka möjligheter har man då att växla om?

Inte heller har jag fått svar på vad det är för praktiska erfarenheter som statsministern vill ha. Herr Palme sade ju vid partistyrelsens sammanträde i Sundsvall den 1 februari: "De framlagda beräkningarna är trots allt teoretiska kalkyler, som kan behöva klarläggas genom erfarenheter av praktisk drift." Statsministern har tidigare talat om de risker som föreligger. Skall en olycka först ske innan vi har fått den erfarenhet och det underlag som gör att vi stänger kraftverken?

Det är viktigt, jag upprepar det, att ni klarar ut vad som är er besparingslinje och på vilket sätt man egentligen skall kunna jämföra de 2 % och de 2,4 % som det har talats om. Och tala inte om den milda vintern i fjol. Denna vinter har väl varit lika mild som den förra! Jag har själv sagt att man inte bygger några långsiktiga prognoser som stämmer med en 6-procentig minskning, men nog skall man väl akta sig för att skapa ett så absolut samband mellan sysselsättning och energiförbrukning som statsministern gör, när vi detta år med ett sväng på mer än 10 % kunde öka sysselsättningen med 100 000 jobb i framför allt industri- och tillverkningssektorerna. Nog visar väl det med all tydlighet att sambandet mellan produktionsökning, sysselsättningsökning och energiförbrukning inte är så klart som man hävdar under många år.

Så till sist – jag trodde inte att jag skulle behöva säga det till statsministern – lägg inte i min mun orden: Riv kärnkraftverken! Jag har aldrig använt de orden. Jag har av statsministern beskyllts för bristande läskunnighet och något annat, vad det nu var för fel, och det är fullt klart att vi inte har samma formella utbildning. Jag vet att jag är underlägsen där. Men så mycket har jag lärt mig att jag är medveten om

att man inte kan riva en kärnkraftsreaktor som har varit i bruk.

Lägg därför inte de här orden i min mun, herr statsminister, när jag aldrig har använt dem!

Herr BOHMAN (m) kort genmäle:

Herr talman! Vi skall väl inte, Olof Palme och jag, klyva näbb om vem av oss som är styggast. Vad debatten gällde var ju en mycket viktigare fråga, nämligen ett oppositionspartis roll och skyldigheter i en demokrati. Det var den frågan jag tog upp. Sedan får väl åhörarna bedöma halten av våra reaktioner och graden av vänlighet, om de har lust.

Men vad som är intressant är att landets statsminister inte velat eller kunnat svara på de två frågor jag ställde. Vill socialdemokratin driva en aktiv politik mot inflationen eller inte, och vad vill man i så fall göra? Detta är en verkligt betydelsefull fråga. Och hur ser herr Palme på det kommunala maktövertagandet som skett i Luleå? Det har statsministern inte heller svarat på. Det där med vänligheten var tydligen roligare att syssla med än de konkreta frågorna.

Jag är inte ett dugg "sur" på Hagaöverenskommelsen, herr Palme, och jag förtalar den inte. Jag talar bara om vad jag tycker om den – det måste jag ju i alla fall ha rätt till. Men för att inte göra herr Helén ledsen skall jag nöja mig med att konstatera att det "spjärntag mot inflationen" som Hagaöverenskommelsen skulle innebära togs det år då vi hade högre inflationstakt i vårt land än vi haft någon gång efter den stora Koreakrisen i början av 1950-talet. Det är då spjärntagets togs var alltså vårt värsta inflationsår. Och inflationen är det kanske största hotet mot de enskilda människornas välbefinnande, värre än skatterna.

Jag har roat mig med att titta på en tabell över vad den skattesänkning som man sagt så många vackra ord om och som skulle vara ett resultat av Hagaöverenskommelsen – i själva verket växte den fram i skatteutredningen – kommer att ge inkomsttagarna under året med en 10-procentig inflation. Den som tjänade 20 000 kr. år 1974 får 1975 en skattesänkning på 620 kr. Men pengarna kommer att förlora i värde med 1 500 kr., alltså med mer än det dubbla. Den som tjänar 30 000 kr. får en skattesänkning på 780 kr. För honom kommer pengarna att minska i värde med över 2 000 kr., dvs. uppemot en tredubbling. Den som tjänar 40 000 kr. om året får en skattesänkning på 1 340 kr. Hans pengar förlorar i värde med 2 500 kr., dvs. ungefär det dubbla.

Det är inte märkvärdigt att inflationen, prisstegringarna, av det svenska folket uppfattas som det allt överskuggande problemet. Men för att komma till rätta med det finns det inga konkreta förslag från regeringen, bara allmänt prat.

Herr HELÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig först till herr Bohman säga att vad det gällde var att förhindra att det inflationstryck som fanns ute i världen ytterligare skulle fortplanta sig till Sverige. Man tar väl inte spjärntag mot inflationen

om det inte är krafter på gång som man måste ta spjärn emot. Resultatet blev också att Sverige fick en förhållandevis lägre inflation 1974 än flertalet andra, jämförbara länder.

Till herr Palme, som tidigare i dag gjorde det kloka uttalandet att man inte skall skapa motstridiga förväntningar på ett parti, vill jag säga: Tänk på det när det gäller kvinnofrågan! Vill man vara jämställdhetens man 1975, kan man inte samtidigt ännu en gång rösta nej till lagen mot könsdiskriminering.

Att herr Hermansson inte är beredd att utan strid ge upp ordförandeposten i föreningen Hagahatets vänner är efter hans inlägg alldeles uppenbart. Han fortsätter på den fabel han tidigare har berättat; de röda bären är herr Hermansson välbekanta. Hagaöverenskommelsen berövade som bekant kommunisterna åtskilligt inflytande. Det var en nyttig biprodukt av de sakliga effekterna. Herr Hermansson vet att Hagaöverenskommelsen är en av förutsättningarna för att avtalsrörelsen 1975 skall lyckas. När det gäller det andra året, 1976, fordras det ytterligare en omgång för att inte marginalskatten på nytt skall äta upp de löneförbättringar som löneförhandlingarna kan åstadkomma.

Jag kan gärna säga till herr Hermansson – det kanske för debatten ett steg vidare – att vi från folkpartiet är beredda att acceptera de skattesänkningar som majoriteten har föreslagit för dem som ligger i 25 000-kronorsklassen. Men vi är icke beredda att acceptera försämringar för de många människor som ligger i de vanliga inkomstlägena högre upp, stora delar av LO-kollektivet och mycket betydande delar av TCO:s tjänstemän.

Det är inte i första hand genom förändringar i statsskatten som man kan förbättra läget för den som har låga nominella inkomster. Vi fick igenom en del förbättringar på Haga: att pensionen skall höjas, att pensionärerna skall få behålla mera av sina bostadstillägg när de har en liten extrainkomst och att egenföretagare – handlare, hantverkare, jordbrukare, fiskare, journalister, författare, fotografer – skall slippa egenavgift på sina första 10 000 kr.; det betyder mycket för denna kvarts miljon människor, som i genomsnitt inte har större taxerad inkomst än 27 000. Men totalt fordras det en rad andra åtgärder för att verkligen förändra och förbättra situationen för dem som nominellt har låga inkomster.

Sedan tycker jag att herr Hermansson skulle komma ihåg att redan 1964 års allmänna skatteberedning klargjorde att bland människor med låga taxerade inkomster även finns sådana vilkas faktiska standard överstiger den taxerade inkomsten.

Herr HERMANSSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Det var med stort intresse jag hörde herr Palme med instämmande citera tidningen Norrskensflamman. Jag avstår från kommentarer. Reflexionerna göra sig själva, som det brukar heta i Grönköpings Veckoblad.

Herr Palme citerade också Lenins kända tes om sovjetmakt och elektrifiering. Skall man tolka det så att den socialdemokratiska partistyrelsen på sitt nästkommande sammanträde avser att behandla frågan om sovjetmakt i Sverige?

Om vi talar litet allvarligt kan ju ingen hävda att sysselsättningen i Sverige beror av ytterligare två kärnkraftverk. Det avgörande är något helt annat. Jag tycker det är beklagligt att herr Palme inte tagit upp den aspekten i debatten. Det avgörande är ju på vilken grundval som samhällsutvecklingen skall fortsätta och vilka värderingar som skall vara avgörande därvidlag.

Herr Palme utgår utgår hela tiden från det slösaktiga och rovgiriga system som kapitalismen innebär. Det är detta system som skapar arbetslöshet och hotar sysselsättningen. Det är det som är utomordentligt energislösande, som är slösaktigt både med naturtillgångarna och med det mänskliga arbetet. Men den allt avgörande frågan är ju kampen för en annan grundval för samhällsutvecklingen och för andra värderingar som skall bestämma vad som skall produceras här i landet och hur man verkligen skall täcka människornas behov. Det är den saken man måste ta upp till debatt när det gäller den stora energifrågan.

Problemet att bota arbetslösheten och skapa varaktig full sysselsättning löser man inte, som jag påpekat, med ytterligare två kärnkraftverk. Vill man ha konkreta objekt för ökade byggjobb finns ju en rad förslag framlagda: bostäder till bostadslösa och trångbodda, barndaghem, som det råder en utomordentlig brist på. Jag skall inte göra som statsministern och fråga om herr Palme säger ja till vpk:s förslag om en ökad satsning på bostadsbyggandet och en utbyggnad av daghemmen och sedan – om herr Palme skulle svara nej – påstå ungefär som statsministern gjort här att i så fall är herr Palme ansvarig för arbetslösheten bland byggarbetarna. Det skulle vara ett alltför vårdslöst sätt att argumentera.

Det finns en fråga som är väsentlig men som de borgerliga partierna inte gett svar på här i debatten. Det är frågan varför de borgerliga inte vill att bolagen skall betala kostnaden för den skatteomläggning som man är överens om skall göras. Jag upprepar frågan till de borgerliga partierna: Varför vill ni att företagen skall slippa både löneförhöjningar och skattebelastning?

Herr statsministern PALME:

Herr talman! Det är alldeles riktigt, herr Hermansson, att grundvalen för en bedömning av energifrågan är vilken typ av samhälle som vi eftersträvar, och vi måste också komma till rätta med slöseriet. Men om man i de kommunistiskt styrda staterna – även om herr Hermansson kan vara kritisk mot dem anser han dem ändå inte vara kapitalistiska – har kommit till den slutsatsen att man måste använda också kärnkraften för att tillgodose sitt energibehov, tyder det på att även utifrån den ideologin finns det mänskliga behov som måste tillgodoses genom ökad energiförbrukning. Det är precis på samma sätt här. Att bygga fler daghem

och bostäder är ganska energikrävande. Att bygga det som vpk brukar tala om, statliga basindustrier, är också utomordentligt energikrävande. Detta kan man inte bara mäla sig ur och säga att de önskemålen inte behöver tillgodoses. Så långt hade ju Lenin rätt att han ansåg att om en stat gick i spetsen för att driva fram en ökad tillgång till energi förändrade detta inte samhället i och för sig, men det var ett medel för att förändra samhället så att bättre levnadsvillkor skapades för människorna.

Vi gör vad vi kan, herr Bohman, för att hålla tillbaka inflationen. Det lyckades ganska bra 1974. Att vi fortsätter med subventionering av baslivsmedel, att vi har prisövervakning på en rad områden, att vi försöker undvika extravaganser i den ekonomiska politiken – allt detta är led i en politik som strävar efter att hålla tillbaka prisökningarna. Fallet Luleå känner jag inte närmare till, men jag vill påpeka att kommunallagen medger delegering av beslut. Om kommunfullmäktige överskrider sina befogenheter finns det också regler för hur detta skall prövas.

Till herr Helén vill jag säga att jag tycker det var vettigt att man prövade lagen mot könsdiskriminering. Sedan finns det olika meningar om huruvida en sådan lag är effektiv eller om den motverkar sitt syfte. I vissa lägen måste man nämligen positivt diskriminera för att stödja kvinnans krav på jämställdhet. Det är dock bra att det kommer fram ett utredningsmaterial för den fortsatta debatten.

Det är säkert inte något fel vare sig på herr Fälldins läskunnighet eller på hans fattningsförmåga allmänt sett. Däremot har han i denna fråga försatt sig i en sådan situation att han måste ta sin tillflykt till bristande läskunnighet och fattningsförmåga för att klara sig ur den. Jag vill inte påstå att jag falskiterar herr Fälldin. Det var så här. Det frågades i Aktuellt: "Då skall vi riva alla kärnkraftverk i Sverige?" Svar av herr Fälldin: "Ja, jag tycker att logiken kräver det." Jag skall ge herr Fälldin rätt i att han inte tog orden "riva kärnkraftverken" i sin mun, men på en fråga om det var vad han menade svarade han ja. Det må ju förlätas vem som helst om han därav drar den slutsatsen att om herr Fälldin svarar "ja", så menar han det.

Men det viktiga är vilken politik vi skall driva. Vi bevarar långsiktig handlingsfrihet när vi inte satsar på anrikningsanläggningar, uppberedningsanläggningar, anordningar för långtidsförvaring av avfall och sådant som kostar miljardbelopp. 1975 har vi alltså alternativet med kärnkraften, med vattenkraften, med kolkraften om vi kan få en ledning från Polen eller alternativa energikällor om vi vet mer om dem då. Men vi bär ju ett ansvar – det är hela tiden det som debatten gäller. Vi i det här huset bär ett ansvar för perioden fram till 1985. Den kan vi överblicka. Utbyggnadstiden för kraftanläggningar ligger på sju åtta år. Därför krävs beslut i tid för att man skall kunna förverkliga dem. Då kan en del säga: "Ja, 1985 är många här i huset inte med, så vad bryr vi oss om det." Men det vore ett utomordentligt kortsiktigt sätt att resonera. Vi har ansvaret för hur det svenska samhället skall kunna fungera 1985.

Då har vi prövat detta med all den omsorg vi kunnat lägga ned och kommit till resultatet att även med en utomordentligt hård återhållsamhetspolitik behöver vi ett tillskott i vår energiförsörjning och att vi kan klara detta genom en viss ökning av mottryckskraften och vattenkraften och med en viss påbyggnad av kärnkraften. Och det står vi för. Då har herr Fälldin plockat ut en av dessa kraftkällor – kärnkraften – och säger att den är man inte med på, men han gör det utan att kunna redovisa något som helst alternativ. Han kan inte tala om hur de människor som lever och förhoppningsvis arbetar i det svenska samhället 1985 skall få sin grundläggande energiförsörjning tillgodosedd, så att de har arbeten och kan betala folkpensioner, sjukvård och allt det andra. Det svarar han inte på, utan han hänvisar till risker. Om jag då säger att riskerna med andra bränsleslag åtminstone på sikt förmodligen är mycket större – det gäller oljan och kolet med de cancerfall som uppträder – intresserar det tydligen inte centerpartiet, utan man koncentrerar sig på en enda energikälla, den som varit föremål för allmän debatt.

Då kommer man till den enkla slutsatsen att politiker, politiska partier och politiska rörelser alltid tvingas ta ett ansvar. Det är en fullkomlig illusion att tro att det skulle finnas någon fråga där alla experter är hundra procentigt ense – jag har aldrig varit med om det. Det är också en illusion att tro att det egentligen finns någon samhällsaktivitet som är helt oförenad med risker. Vi som är lekmän måste ha tålamodet att mödosamt lära oss att väga expertsynpunkterna mot varandra och att väga riskerna mot fördelarna. Det är på den grundvalen vi har kommit fram till vår slutsats. Den bygger på – det vill jag återigen upprepa – att vi måste skapa nya levnadsmönster och konsumtionsmönster här i samhället, att vi måste spara och hushålla. Men i den rörelse som jag tillhör och i den fackliga rörelsen i det här landet kan vi aldrig försätta oss i den situationen att vi medvetet offrar sysselsättningen och välfärdsmålen, särskilt inte i ett läge när allt tyder på att dessa risker går att bemästra.

Det är den avvägningen vi har gjort. Herr Fälldin och centerpartiet får inta den ståndpunkt de anser vara lämplig och klok. Men försök inte att å ena sidan säga att vi inte skall ha någon kärnkraft och att vi skall dra ned energiförbrukningen – utan att ni talar om hur det skall gå till – och å andra sidan lova, så som ni gör i era motioner, att det skall anslås så och så många hundra miljoner kronor mer till regionalpolitik, att det skall bli så och så många tusen nya jobb, så och så mycket mer i vårdnadsbidrag osv., det går inte ihop. Ett parti måste alltid ta ansvar för en helhetssyn och en sammanhållen politik. Det är det grundläggande ansvar vi har mot väljarna i dag och mot framtida generationer.

Herr ANTONSSON (c):

Herr talman! Det vore utomordentligt lockande att kommentera det replikskifte som har utspelats mellan partiordförandena, men den knapp tillmätta tiden tillåter inte detta. Därför ser jag mig nödsakad att gå

in på vad jag ursprungligen hade avsett att säga.

Som industrialisation lever vi i ett relativt ungt samhälle, ett samhälle under ständig förnyelse. Det är ett samhälle som är beroende av de många människornas privilegium att ha visioner om framtiden och hur man skall söka forma såväl en bättre personlig tillvaro som en tryggare global världsordning. Resursfrågorna, överlevnadstanken i en värld som trängs och svälter och samlevnadsfrågorna beträffande standard och demokrati är centrala frågor nu och i framtiden.

Det är gemensamma problem som vi – politiker och andra ansvariga – kanske vill lösa på olika sätt och med olika slags medel. Det är naturligt i en demokrati att det finns ideologiska skiljelinjer. Centerpartiets decentraliseringsarbete och övertygelse om att människan skall påverka och styra – inte bara styras av ett fåtal – är väsentligt i detta sammanhang.

Det är en djupt tragisk realitet i dag att omkring en halv miljard människor hotas av svältdöden. Bakom denna kusliga siffra döljer sig inte bara en halv miljard mänskliga tragedier – det är en lika stor tragedi att vi i industristaterna inte lyckas med att skapa en global ekonomisk ordning, som bättre fördelar det materiella välståndet i vår värld.

Det fordras av oss nu mer än någonsin att den mänskliga solidaritetstanken inte gör halt vid våra egna nationella gränser. Men det kommer också att fordras av vår generation att vi förmår att ge välståndet en ny dimension. Vi måste väckas till insikt om att materiellt välstånd inte är detsamma som välfärd i verklig mening.

Vi måste söka oss fram till personliga perspektiv, där välfärden kommer att betyda livskvalitet och personlig trivsel med tillvaron i en helt annan grad än nu. Vi måste söka oss fram till ett nytt standardbegrepp, där materiellt välstånd inte är nog. I ett nytt standardbegrepp måste vi väga in sådana väsentliga mänskliga tillgångar som våra levnadsmiljöer i arbete och på fritid – dvs. möjligheter till trivsel och trygghet i vår totala tillvaro.

Vi måste räkna med sådana ting som vad vi får ut av gemenskap och förståelse mellan de människor som vi möter i vår dagliga tillvaro. Vi måste ha rätt att ta del av positiva kulturyttringar var i landet vi än lever och verkar. Vi måste räkna med sådana stimulerande tillgångar som möjlighet till fritid och rekreation i ett öppet och levande kulturlandskap.

Herr talman! Detta är bara exempel på sådana livsvärden som jag personligen tror för framtiden måste få en helt annan plats i de enskilda människornas värderingar. Jag har velat framföra dessa inledande synpunkter för att erinra om att vi politiker också måste tänka i andra termer än de rent ekonomiska och materiella.

För oss alla framstår det nu – jag poängterar nu eftersom det inte stått klart för alla tidigare – som orimligt att vårt land begränsar sin livsmedelsproduktion samtidigt som bristen på livsmedel i världen blir allt allvarigare. Vi kan sannerligen inte i dag räkna med att få importera 20 % av de livsmedel vi behöver. Vi måste i stort sett klara vår livsmedelsförsörjning själva och måste därför odla all den brukningsvärda

åkerjorden. Det är nu märkligt tyst om den politik som syftade till att lägga ner en miljon hektar åkerjord i det här landet.

De jordbrukspolitiska riktlinjer som centern har angivit har nu till huvudsaklig del överlämnats till 1972 års jordbruksutredning för prövning. Såvitt jag förstår, betyder det inte att regeringen och socialdemokraterna redan har godtagit dessa riktlinjer, men det är en reträtt redan detta att man har överlämnat dem till jordbruksutredningen. Jag tror att vi får strid om jordbrukspolitiken även i framtiden, men regeringen har som sagt tvingats till en jordbrukspolitisk reträtt. Det är helt enkelt så att den politik som riksdagen uttalade sig för 1967 inte håller, och jordbruksminister Lundkvist har vid ett par tillfällen tvingats att medge detta.

Herr talman! År 1974 har gått bra ekonomiskt för vårt land, och det har också framhållits här i debatten i dag. Flertalet länder tvangs ju att dra åt svångremmen – så hårt, bildligt talat, att de tappade aptiten: efterfrågan minskade, tillväxten bromsades upp. Även om det är för tidigt att göra några definitiva jämförelser, så står det redan klart att Sverige lyckats betydligt bättre än exempelvis genomsnittet av OECD-länderna.

Vi valde också en annan typ av åtgärder i den ekonomiska politiken än flera andra länder. Jämte Holland, Österrike och delvis Norge förde Sverige en expansiv politik. Vi lättade på skattetrycket, stimulerade efterfrågan och fick hjulen att rulla vidare. Man bör väl vara rättvis och säga att vi alla har del i den politiken. Regeringen förtjänar ett erkännande för att den – jag måste säga om än mycket motvilligt – gick med på centerns och folkpartiets stimulansprogram med bl. a. den tillfälliga momssänkningen. Regeringspartiet betvivlade starkt effekten av denna sänkning, men i dag är det ingen som säger annat än att genom den fick konjunkturen en extra draghjälp för att komma över chocken efter oljeprishöjningen. I sanningens intresse måste det dock sägas att vi hade bättre förutsättningar att klara fjolårets kriser än de flesta andra industriländer. Sverige är inte bara en stor importör av bl. a. olja, vårt land är också en av Västeuropas största exportörer av en rad råvaror m. m. som också har ökat starkt i pris: skogsprodukter, malm, järn, stål och verkstadsprodukter. Det är just därför som vi har kunnat klara vår utrikesbalans bättre än flera andra länder.

Vi kan alltså notera att allt har gått relativt bra så länge efterfrågan på våra exportvaror stått sig och priserna varit höga. Men däri ligger också svagheten. När nu orderingången till industrin minskar och priserna i reala termer sjunker tillbaka, blir det allt besvärligare att hålla uppe en så att säga egen svensk högkonjunktur. Hur situationen har försämrats framgår väl bäst av det chockbesked vi fick nyss om underskottet i bytesbalansen. Det beräknades bli relativt måttliga 2,7 miljarder för förra året men blev hela 4,5 miljarder på grund av en dramatiskt ogynnsam utveckling under årets två sista månader.

Låt oss göra klart att vi vinner ingenting genom ett önsketänkande. Vi behöver mer än väl en sådan beredskapsplan för ett försämrat eko-

nomiskt läge som centern och folkpartiet har presenterat för den händelse en konjunktursvacka kommer. Men jag ville säga att bilden naturligtvis inte är enbart mörk för vår exportindustri. Den omfördelning av pengarna i världen som skett efter oljekrisen har drabbat industriländerna, det vet vi, men å andra sidan har den satt väldiga resurser i händerna på oljeländerna. En del av dessa pengar kan de använda till en import för att bygga upp sitt näringsliv och sin samhällsservice. Sverige har fördelen av en verkstadsindustri, ett entreprenadföretagande som passar särskilt bra för dessa länders behov.

Bara under 1974 har handeln med dessa länder fördubblats. Vi kommer f. ö., tror jag, att få konkurrera inte bara med avancerad teknologi och pålitliga maskiner utan mer och mer med vårt kunnande – med andra ord välutbildade svenskars förmåga att hjälpa till att lösa dessa länders praktiska utvecklingsproblem.

Det är ännu en svår och öppen fråga om världens handels- och penningssystem kommer att kunna klara den gradvisa uppbyggnaden av jag höll på att säga förkrossande stora ekonomiska reserver i oljeländerna – med nuvarande priser minst 400 miljarder dollar eller 6 å 7 gånger så mycket som den svenska bruttonationalprodukten. Risken, som vi måste gardera oss mot, är att oavsett hur vi själva handlar kan andra länder råka ut för så allvarliga svårigheter att även vi blir hårt drabbade.

Vårt allt större beroende av export och import har försatt oss i en situation där det inte längre är Sveriges riksdag, inte Gunnar Sträng, som avgör vad som skall hända med den svenska ekonomin under 1975.

De beslutet träffas i stor utsträckning, som vi alla vet, på andra håll i världen. Ett betydande beroende av utrikeshandeln måste väl varje mindre industriland räkna med, med allt vad detta innebär av begränsningar i den ekonomisk-politiska rörelsefriheten. Därför gäller det att i särskilt hög grad slå vakt om den handlingsfrihet man kan få genom en god balans mellan den exportorienterade och den hemmamarknadsorienterade produktionen.

I näringspolitiken har man satsat på att gynna de stora exportföretagen, på att göra de stora koncernerna ännu större. Hemmamarknadsindustrin, som inte har kunnat bära samma kostnadsökningar som den exportinriktade industrin, har successivt försvagats och fältet har öppnats för utländska företag genom vår import och genom deras uppköp av svenska industrier. Vi har också öppnat dörrarna för att importera inflationen från världsmarknaden.

Detta att gynna exportföretagen på andra företags bekostnad kan måhända från krass ekonomisk synpunkt ha haft sina fördelar då konjunkturerna ute i världen gått uppåt, alltså då vi – jag betonar det – haft högkonjunktur. Men nu då konjunkturerna sviktar får vi detta surt igen.

Hela det ekonomiska systemet missgynnar de mindre och medelstora företagen, som arbetar med Sverige som sin huvudmarknad och som ger sysselsättning i glesbygd och på mindre orter.

Man belastar nu dessa företag med nya löneskatter – det har debatterats

i dag och kommer väl att ytterligare debatteras – på 5 à 6 %, avgifter som dessa företag obestriddligen har svårare att bära än de storföretag som tydligen genomgående har stått modell för de socialdemokratiska budgetförslagen.

Vill vi minska beroendet av kriserna på världsmarknaden – och särskilt deras negativa effekter på sysselsättningen – och bättre se om vår försörjning i händelse av transporthinder eller bojkotter och annat, måste vi föra en helt annan politik mot den hemmamarknadsorienterade delen av vårt näringsliv. Bristen på balans i detta hänseende är en allvarlig brist i budgetens bakgrundsresonemang. Beträffande de s. k. skattelättnaderna kan det vara skäl att erinra om en sak; jag har delvis redan snuddat vid den. Man vill alltså stimulera efterfrågan genom att flytta över motsvarande avgifter på företagen i form av ökade löneskatter. Genom att lägga skatt på de anställda i stället för på kapitalet påskyndar man ju systemet att ersätta människor med maskiner. Det vill väl ingen göra i det läge som vi nu står inför.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Utsikterna när det gäller det ekonomiska läget håller på att vändas till det sämre igen. Från olika håll kommer upprepade förutsägelser om att sysselsättningen sannolikt ganska snart kommer att få en nedåtgående utveckling. Vi har från moderat sida dragit den slutsatsen att det är *nu*, redan nu, som man måste ta krafttag för att undvika att landet på nytt hamnar i en serie förlorade år som de vi hade 1971, 1972 och 1973. Vi har också fått klart för oss att utvecklingen när det gäller betalningsbalansen i förhållande till omvärlden är mer oroande än vi kanske tänkt oss för bara en ganska kort tid sedan.

Vi vill på nytt understryka att det, om vi skall ta oss ur dessa svårigheter, fordras att man verkligen satsar på att bygga ut den svenska exportindustrin. Någon annan möjlighet finns inte att med långsiktig verkan ta sig ur den i sig själv obehagliga knipa som det är att behöva låna pengar i utlandet. Men jag vill starkt understryka vad herr Bohman tidigare var inne på: att den socialdemokratiska politiken är ganska kortsiktig och konstig. Herr Palme skrek sig så sent som i mitten på sommaren nästan hes i Visby, herr talman, i anklagelser mot dem som kunde framföra sådana tankar i stället för den idé som herr Palme ville förfäktat, nämligen att alla framtida ökningar i sysselsättningen endast skulle komma till stånd inom den offentliga sektorn. Här har skett ett omtänkande i regeringens politik, och det bör påpekas att man från regeringens sida tvingats erkänna att de anklagelser man tidigare riktade mot andra hade mycket kort giltighet.

Vad som vidare förmörkar de samhällsekonomiska utsikterna är hotet om fortsatta mycket kraftiga prisstegringar. Det är anmärkningsvärt att

herr statsministern i sina olika inlägg hittills inte kunde åstadkomma mer än möjligen 30 sekunders kommentar till hur han tänkt sig att man från svensk sida skall bekämpa de ytterst allvarliga prisstegringarna. Vi kan inte bara säga att vi är bättre ställda när det gäller inflation än andra länder – därför att det är fel! Statistiken visar att vi under senare år i genomsnitt inte har varit bättre än andra länder. Vi ligger någonstans i mitten när det gäller inflationen. Och vad som är ännu mer anmärkningsvärt är att inflationstrycket i Sverige förstärktes under senare delen av 1973. Efter Hagauppörelsen, då man sade att man tog ett spjärntag mot inflationen, har prisstegringstakten ökat i Sverige. Det har den inte gjort i andra länder.

Men, herr talman, det finns också mer långsiktiga problem när det gäller samhällsutvecklingen som verkligen tål att begrundas. Jag hade tänkt lägga fram några synpunkter på den utredning som finansministern i dagarna har tillsatt och som gäller löntagarna och kapitalbildningen i företagen. Det här är en fråga som vi från moderata samlingspartiet har ägnat stor uppmärksamhet under en följd av år. Vi har lagt fram förslag om hur man skall gå till väga för att få till stånd en spridning av ägandet eller, som vi har uttryckt det, för att skapa en ägardemokrati. Med dessa förslag vänder vi oss både mot privat och mot statlig kollektiv ägandekoncentration. Det gör vi därför att ägandekoncentration av båda dessa sorter utgör ett hot mot den enskildes frihet och medbestämmande.

Ett spritt ägande är ett frihetens värn. Genom svensk historia kan vi se detta. Under århundraden då friheten i andra länder suttit trångt var läget i Sverige gynnsammare. Folket i Sverige kunde bättre värja sig mot överhetens förtryck. Den främsta anledningen var den motvikt vi under dessa århundraden haft genom en självägande bondeklass. En hel del av dessa erfarenheter från svunna tider kan vi tillämpa även i ett modernt samhälle.

I ett industrialiserat samhälle finns det större kapitaltillgångar, men det är då också än viktigare att motverka en ägandekoncentration. Så som utvecklingen varit under senare tid i Sverige är det särskilt viktigt att understryka, att en koncentration av ägandet till det offentliga inte utgör ett godtagbart alternativ. En allt större del av sparandet sker numera i kollektiva former under statlig kontroll. De socialdemokratiska resonemangen om löntagarfonder visar klart att det är de kollektiva, i praktiken statliga, fondbildningarna som man syftar till. Men låt oss ändå i tid bli varse vad vi klart kan se, nämligen att i alla tider där man har prövat socialismens ekonomi har det utan undantag uppstått en maktkoncentration som medfört förtryckarvälde och den enskilda människans nedpressande.

Vad man i stället måste satsa på är åtgärder för att sprida ägandet, särskilt till enskilda människor – till grupper som haft små eller obetydliga möjligheter att bygga upp egna tillgångar.

Alla våra förslag på det här området är ägnade att förverkliga idén att det är de som haft små möjligheter att bygga upp egna tillgångar

och resurser som skall ges bättre förutsättningar. Vi tror att man på det sättet bättre kan undvika spänningar och motsättningar i ett samhälle och bättre kan grunda den politiska demokratin.

Att det kollektiva ägandet och styrandet inte utgör någon garanti mot maktfullkomlighet kan vi se i de beslut som de tre socialdemokratiska kommunalråden i Luleå har utverkat, nämligen att de själva skall förses med extraordinära fullmakter, vilket helt står i strid med kommunal-demokratisk tradition. Statsministern hade också för någon tid sedan svårigheter att knyta någon kommentar till denna händelse. Han ville t. o. m., herr talman, då säga att han inte kände till detta, som ändå hade stått med ovanligt stora rubiker i tidningarna. Vad vi ser i Luleå är hur man i effektivitetens namn har satt en sedvanlig demokratisk beslutsordning åt sidan vid hanteringen av det offentligas kapitaltillgångar.

Det finns andra exempel. Låt mig bara ta ett, nämligen statens förestående köp av Pripps. När en riksdagsman, t. ex. jag själv, försöker få ut de handlingar som ligger till grund för detta beslut möts han av beskedet att dessa handlingar är hemligstämplade i 20 år. Man undrar hur det fungerar i statliga affärssammanhang när en enskild riksdagsman, som ambitiöst försöker bilda sig en uppfattning om vad som egentligen händer, förbjuds att sätta sig in i de handlingar som ligger till grund för det beslut som man har en demokratisk skyldighet att försöka bilda sig en uppfattning om.

Nej, kollektiv makt- och förmögenhetskoncentration är inte något eftersträvänsvärt. Det borde ha framgått av finansministerns direktiv till den utredning som nyligen har tillsatts. Förföriskt tal om att det är fråga om "löntagarnas pengar" kan inte dölja verkligheten, nämligen att om den enskilde själv äger en tillgång är hans möjlighet till inflytande i praktiken större än vid kollektiva statliga arrangemang.

I direktiven understryker finansministern att löntagarnas andel i förmögenhetstillväxten är viktig för att befrämja företagsdemokratin. Även om företagsdemokratin enligt vår uppfattning måste göras innehållsrik främst med andra medel är likväl ett vidgat löntagaräggande en hjälp. Förutsättningen är dock att denna vidgning av ägandet ges formen av ett enskilt, individuellt ägande. Annars tror jag att företagsdemokratin snart blir försämrad. Skall vi på sikt utveckla företagsdemokratin i rätt riktning måste vi utesluta system som ersätter enskild ägandekoncentration med en än mer hotande statlig ägandekoncentration. I ett statskontrollerat näringsliv finns det i princip bara *en* helt dominerande arbetsgivare, nämligen det offentliga. Var och en, herr talman, kan ju tänka sig in i vad en sådan dominans innebär för individers och fackföreningars arbetsvillkor. Även om löntagarorganisationerna skulle ges vida fondförvaltande uppgifter tror jag ändå inte att detta skulle vara till deras hjälp. Vi behöver, herr talman, starka fackföreningar, men om organisationerna får för stor makt över vida områden kommer den makten ganska snart att omfatta befogenheter – t. ex. ett omfattande arbetsgivaransvar – som står i strid med organisationens livgivande uppgift.

Den utredning som nyligen har tillsatts har just till uppgift att undersöka hur löntagarna kan få en större möjlighet till del av den förmögenhetstillväxt som sker i företagen. Men skall man främja en breddning av ägandet i individuell form, då skall man också ta andra initiativ.

Jag tänker t. ex. på bostadsområdet. Där finns det mycket att göra när det gäller att befrämja enskilt ägande. Bostadskapitalet utgör en tredjedel av de samlade tillgångarna i landet. Moderata samlingspartiet vill att de som så önskar skall få chansen att skaffa sig en egen bostad i form av ett småhus eller en bostadsrätt. Vi vill att fastighetslagstiftningen och lånebestämmelserna skall ses över för att möjliggöra en vidgning av det individuella lägenhetsägandet. Villabeskattningen skall vara sådan att småhusägande inte motverkas. Vi vill att småhusägare skall ha möjlighet att friköpa sin tomt, om de önskar det. I Kristianstad gav socialdemokraterna under valrörelsen ut en broschyr, där ett antal människor förklarade hur underbart det var med tomträtt. Men som vi vet här alla dessa som fanns med i den socialdemokratiska broschyren, sedan de borgerliga vann valet i Kristianstad, faktiskt begagnat möjligheten att friköpa sin tomt. Detta visar ganska klart hur regeringens bostadspolitik står i strid med vad enskilda människor egentligen önskar.

En annan viktig metod att motverka ägandekoncentration är att ge bättre möjligheter för mindre och medelstora företag. Till den gruppen hör ju de viktiga familjeföretagen, däribland flertalet eller alla jordbruk.

De mindre och medelstora företagen är faktiskt utsatta för många ekonomisk-politiska orättvisor. Så är det trots att de företagen är så viktiga för sysselsättning, för utveckling, för regionalpolitik, för nyföretagande och speciellt som alternativ till ekonomisk koncentration.

Dessa företag är missgynnade. De ständiga höjningarna av olika löneskatter drabbar just dem hårt. Kapitalanskaffningen har varit svårare för dem när det har blivit kreditrestriktioner. Olika statliga stödåtgärder är ofta beskaffade på det viset att mindre företag i själva verket ställs utanför. Investeringsfonderna har de svårt att bygga upp, externa investeringsbidrag har de svårt att utnyttja. Blanketteraseriet lägger stora bördor på företag där ägaren själv inte har tid att ägna sig åt sådant utan att åsidosätta den företagsledande uppgiften och inte heller har råd att hålla speciell personal som sysslar med det.

Moderat politik, herr talman, är inriktad på att försöka undvika sådana orättvisor.

Statsrådet Lidbom har förkunnat att den privata äganderätten är "en spärr mot demokratin". För egnahemsägare och småföretagare är det ett svårförståeligt uttalande. För alla som betraktar utvecklingen i länder där man har avskaffat enskilt ägande är herr Lidboms beskrivning obegriplig. Ökade möjligheter för löntagarna att få del av förmögenhetstillväxten i samhället måste därför ges formen av ökade möjligheter till *individuellt* ägande – inte kollektivt. Socialdemokratiens ensidiga inriktning på kollektivt ägande är ett uttryck för en misstro mot den enskilda människan. Vem litat mest på den enskilda individen – den som vill söka

former för att förbättra det enskilda ägandet för de stora grupperna, som på grund av den politik som har drivits inte har fått möjligheter till sådant ägande, eller den som alltid vill bygga upp kollektiva arrangemang, där det i praktiken är staten som bestämmer?

Individen, herr talman, måste visas tilltro för att vi skall få verkligt medbestämmande, för att vi skall få individuell frihet. Sverige bör bestå av ett självägande folk, inte av ett statsägt samhälle.

Herr WERNER i Tyresö (vpk):

Herr talman! Regeringen anser att med den inriktning den föreslår för den ekonomiska politiken 1975 blir grundprognosen för tillväxt och sysselsättning positiv, samtidigt som man erkänner betydande osäkerhetsmoment.

Den konjunkturoptimism man ger uttryck för är man dock tämligen ensam om. Även ekonomer som regelbundet uppträder till det nuvarande ekonomiska systemets försvar ställer i utsikt att 1975 kommer att innebära en konjunkturedgång. De pekar därvid på kraftiga arbetslöshetssiffror, vikande tillväxt eller tillbakagång och andra markanta kris-tecken i andra kapitalistiska stater, vilka är viktiga handelspartner åt Sverige.

Även konjunkturinstitutet kommer i sin senaste "barometer" fram till en långt mer pessimistisk syn på den svenska konjunkturutvecklingen än den regeringen ger uttryck för. 20 % av de svenska företagen förväntar sig minskad ordergång på såväl hemma- som exportmarknad under de tre första månaderna 1975. I september 1974 ansåg en femtedel av företagen att deras orderstock var för stor i förhållande till deras produktionsförmåga. Nu har bedömningen svängt, och 6 % av företagen anser sig ha en för liten orderstock. Även på lagersidan bedömer nu många företag läget vara sådant att de har för stora såväl råvaru- som färdigvarulager. De osäkra framtidsutsikter regeringen uttalar i sin finansplan tycks alltså redan vara sådana att grunden för regeringens "optimistiska" konjunkturbedömning rycks undan.

Det är inte att måla i svart om man säger att läget snarare tycks vara att stor risk föreligger för att också den svenska ekonomin snabbt går mot en ny konjunkturedgång. Arbetslösheten framöver torde förvärras. Prisstegringarna kommer att fortsätta i mycket hög takt och hota förbättringar i människornas levnadsstandard.

Den starka prisstegring som ägde rum på livsmedel under 1974 är särskilt anmärkningsvärd mot bakgrund av att prisstopp råder på vissa livsmedel. Vi har prisstopp på mjölk och mjölkprodukter samt på kött och fläskvaror, kombinerat med subventioner via statskassan till jordbruket. Ändå har prisstegringarna fortsatt på livsmedel.

Genom att slopa momsens på livsmedel skulle man i ett slag kunna sänka matpriserna med 15 %. Detta krav, som vårt parti har rest under en följd av år, har numera vuxit sig mycket starkt och omfattas av all fler människor.

Påståendet att det skulle vara administrativt krångligt att slopa matmomsen har tillgripits som argument mot vårt förslag i stället för en sakdebatt i frågan. Faktum är ju att differentierad moms förekommer i en rad länder, och i de flesta länder med moms har man regler som innebär att livsmedel – i en del fall baslivsmedel – är helt eller delvis befriade från mervärdeskatt. Detta visar ihålligheten i den svenska skattedebatten – att det inte skulle vara möjligt att slopa moms på maten med hänsyn till administrativa åtgärder. Vad som går att göra i andra länder borde rimligen vara möjligt att genomföra också i Sverige. Att helt slopa moms på livsmedel är i själva verket en rak och enkel åtgärd.

I skattedebatten har också anförts mot vårt förslag att det främst skulle gynna högre inkomstagare. Påståendet är felaktigt, och vi kan i det sammanhanget hänvisa till officiella statistiska undersökningar som visar att låginkomsttagaren betalar betydligt större mervärdeskatt i procent av den disponibla inkomsten än vad höginkomsttagaren gör. Eftersom vi i våra förslag om slopande av moms på maten hela tiden förutsatt att detta skall finansieras med skärpta skatter på stora förmögenheter, arv och gåvor, bolagsvinster, höga inkomster osv., uppnår man också en viktig omfördelningseffekt.

De nuvarande subventionerna på baslivsmedel ser vi som ett direkt svar på kravet på lägre livsmedelspriser genom slopande av mervärdeskatten. Dessa subventioner uppgår nu till 2,3 miljarder kr. för helt år. För konsumenterna har det inneburit att de totala livsmedelsutgifterna har hållits nere med ca 8 %. För ett hushåll med tre barn medför subventioneringen en sänkning av livsmedelsutgifterna med ca 1 300 kr. brutto på ett år. Därför måste de här subventionerna försvaras mot de angrepp som görs.

Men samtidigt som vi konstaterar att subventionerna visserligen bidragit till att något hejda prisstegringen måste vi säga att de ingalunda stoppat prisstegringen och ännu mindre vänt denna i en prissänkning på livsmedel. Det gamla kravet på ett slopande av moms på maten är därför minst lika aktuellt i dag som tidigare. Tillsammans med en utvidgad priskontroll skulle det vara en åtgärd som i första hand gynnade lågavlönade, barnfamiljer och pensionärer.

Från vår sida ser vi ett slopande av mervärdeskatten på livsmedel framför allt som en fördelningsfråga, där det andra ledet i förslaget är en skärpning av skattebelastningen på kapitalet.

Under de senaste årtiondena har sådana förändringar genomförts i skattepolitiken att den sammanlagda effekten blivit skattelättnader för bolag och stora förmögenhetsägare men en skärpt beskattning av personer med låga eller medelstora inkomster. Det är framför allt införandet och höjningen av mervärdeskatten samt höjningarna av kommunalskatterna som bidragit till denna effekt. De tidvis företagna ändringarna i skatteskalorna ändrar inte den allmänna tendens som jag här har redovisat. Genom beslut vid olika tillfällen har samtidigt beskattningen av de stora förmögenhetsägarna och av bolagen lindrats.

Från vårt partis sida anser vi därför att det finns mycket starka skäl att lindra beskattningen för de lägre inkomsttagarna och i stället skärpa beskattningen för höga inkomster, bolagsvinster m. m. I första hand menar vi att det bör ske genom en minskning av den indirekta beskattningen, där en första etapp är slopande av moms på livsmedel. I stället bör produktionen beskattas och i första hand kapitalet.

För de flesta inkomsttagarna är kommunalskatten den tyngsta av de direkta skatterna. Låg- och medelinkomsttagarna som just nu plockar fram sina skattsedlar för deklarationen kan lätt konstatera att det är kommunalskatten som utgör den största posten. De flesta får också räkna med högre kommunalskatt i år än förra året. I mer än hälften av landets landsting och kommuner höjdes skatten vid årsskiftet, och den genomsnittliga utdebiteringen överstiger nu 25 kr.

Orsakerna till de stigande kommunalskatterna är ju bl. a. att åtskilliga uppgifter och utgifter har lagts på kommuner och landsting genom beslut av regering och riksdag. Statsbidragen är otillräckliga och urholkas av inflationen.

Det är också viktigt att hålla i minnet att de lättnader i fråga om den statliga skatten som beslutats och som planeras innebär ökade utgifter för kommunerna. Och för kommunerna finns ingen annan väg att betala höjda arbetsgivaravgifter än att ta in pengarna via kommunalskatten. I synnerhet när det gäller stora grupper med låga inkomster äts det mesta av den statliga skattesänkningen upp – främst på grund av de stigande kommunalskatterna. Höjningar av den proportionella kommunalskatten som följd av lättnader i den progressiva statsskatten missgynnar ju låginkomsttagarna.

De båda provisoriska förslag som 1972 års skatteutredning hittills framlagt förlorar starkt i värde genom att de driver fram höjda kommunalskatter. Visserligen har man nu, i går, genom en ny överenskommelse mellan staten och kommunförbunden uppnått en form av skattestopp på den kommunala sidan, men risken är att man på samma sätt som förra gången främst åstadkommer försämrade social service och ett uppdämt reformbehov.

Man kan inte trola bort kommunernas kostnader. Staten måste i en helt annan omfattning än hittills ta över kostnader som i dag ligger på kommuner och landsting. Som omedelbara åtgärder har vi från vänsterpartiet kommunisterna föreslagit statligt övertagande av personalkostnaderna vid barnstugorna, ett grundbidrag till pensionärernas bostadstilllägg och befrielse för kommuner och landsting från skyldighet att erlägga arbetsgivaravgift. Detta menar vi är åtgärder som kan vidtas redan nu, utan att invänta en total översyn av kostnadsfördelningen mellan stat och kommun. På längre sikt är det naturligtvis ofrånkomligt att ta upp hela frågan om vilka inkomster till statskassan som man kan finansiera över kommunalskatten. Det är bl. a. därför som vi från vårt parti har föreslagit att de tre utredningar som nu arbetar inom skattepolitikens område sammanslås till en. Kommunernas ekonomiska situation kan

inte ses isolerat från vad som sker på andra områden.

När vi talar om ändrad kostnadsfördelning mellan stat och kommun vill vi åstadkomma en mera rättvis fördelning av skattebördorna. Kommunalskatten är orättvis framför allt från låg- och medelinkomsttagarnas synpunkt. Statens ökade utgifter för en ändrad kostnadsfördelning måste självfallet finansieras genom hårdare beskattning av kapitalet, inte genom indirekt beskattning, som också är ogynnsam för låginkomsttagarna. Man skulle i själva verket kunna tala om ändrad kostnadsfördelning mellan kommunerna och kapitalet.

Det är väl inget tvivel om att den kommunala självstyrelsen har starkt begränsats genom den utveckling som varit rådande. Eftersom ungefär 80 % av kommunernas utgifter är bestämda av statsmakternas beslut finns det i dag inte så mycket kvar av den kommunala självbestämmanderätten. Därför är det inte orimligt, menar vi, att pröva frågan om en enhetlig skatt till stat och kommun. Det kan vara en uppgift att fundera över för en skatteutredning som skall se över hela det skattepolitiska området.

Herr talman! Det är nu så väl tillrättalagt för en ny Hagauppörelse mellan regeringen och folkpartiet att herr Helén redan har antytt att man skulle kunna spara in själva utflykten till Haga slott. Uppörelsen lär emellertid inte bli bättre än förra årets, även om den äger rum på annan plats.

Herr Helén gjorde en som jag tycker till hälften riktig bedömning av Hagaöverenskommelsen i en intervju i Veckans Affärer nyligen. Det fanns, sade han, i den uppörelsen inte ett uns socialism men hela lass av liberalism.

Att det inte fanns ett uns av socialism i den är helt riktigt. Var skulle det ha kommit ifrån? Men att det fanns hela lass av liberalism är väl tvivelaktigt, såvida inte liberalism nu för tiden får se ut hur som helst. Kärnan i Hagauppörelsen var ju att säkra grunden för en statlig inkomstpolic i form av en skattepolitisk inblandning i avtalsrörelsen, och det är väl rent ideologiskt inte särskilt liberalt. Billigt för arbetsköparna är det förstås, och det är möjligen det herr Helén menar med liberalt.

Tanken bakom det hela är som bekant att sänkningar av den direkta statsskatten skall räknas av från lönekraven. Denna skatteomläggning – den måste betecknas så eftersom de kommunala skatterna och taxorna i efterhand kryper upp i motsvarande grad – skall föranleda lönarbetarna att vara återhållsamma med sina lönekrav. Förra året blev det ett 55-öresavtal av det, och siktet är väl inställt på att nå samma effekt i år.

Förra gången varnade vi regeringen för att gå in och söka borgerligt stöd i den ekonomiska politiken, och vi gjorde det därför att de som har tjänat på Hagauppörelsen är storföretagen, som har haft rekordvinster och som exporterat kapital ur landet som aldrig förr. Det råder inget tvivel om att vinstandelen under 1975 har ökat på löncandelens bekostnad.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Den debatt som nu förts under åtskilliga timmar har handlat om de näraliggande problemen, om de närmaste månadernas ekonomiska politik, och det är naturligt. Diskussionen har ju gällt budgeten för det kommande året. Jag skall inte ge mig in i den diskussionen; jag vill bara konstatera att regeringens bedömning av situationen är den riktiga. Vi har just nu högkonjunktur och hög sysselsättning. Därför finns det för dagen ingen anledning att ingripa med stimulans, som det talas så mycket om. Men man måste hålla en mycket hög beredskap inför vad som kan komma att hända. Sysselsättningen måste värnas. Arbetslöshet är en olycka för den enskilda människan och otillfredsställande för samhället.

Men vi måste också klara vår utrikesbalans, vår ekonomi. Den stora valutareserv vi hade när vi gick in i den s. k. oljekrisen har medfört att vi haft förmåner som andra länder inte haft. Vår goda ekonomi under många år har också givit oss ett anseende utomlands. Vi bör så snart som möjligt söka återställa dessa saker.

Man blir därför litet förvånad när en del fackekonomer mycket ansträngt driver ett resonemang som läroboksmässigt är riktigt men som inte har förankring i den praktiska verkligheten. Det förs resonemang av typen: Vad menar vi med överbalansering, vad är underbalansering, osv.? Man föreslår en hel del teoretiskt i och för sig riktiga åtgärder som praktiskt inte leder till det vi vill. Vi måste ha en god ekonomi om vi skall kunna driva en sådan politik som vi vill ha.

Låt mig utsträcka mitt resonemang till att gälla en längre period. Jag vill alltså inte begränsa mig till det närmaste budgetåret utan dra ut perspektivet i framtiden.

Vi har just nu hög sysselsättning. De 100 000 nya jobb som centern talade så mycket om i valrörelsen 1973 har vi fått under det föregående året; vi har nu mer än 100 000 nya jobb. Men vi vet alla att det finns många fler människor som vill ha arbete. Det gäller människor i vissa regioner, det gäller kvinnorna, det gäller handikappade, det gäller ungdomar osv. Vi har alltså ett mycket större behov av sysselsättning än som kunnat tillgodoses med dessa 100 000 nya jobb. Den sysselsättningsutredning som nu arbetar är därför mycket viktig. Men det gäller också för den att mycket snabbt framlägga några förslag.

Man kan fråga sig var de nya jobb som vi alla talar om att vi vill åstadkomma finns att hämta. Jag skall inte försöka utträta sysselsättningsutredningens arbete här i talarstolen, men jag skulle vilja göra några påpekanden. Jag vill ställa frågan så här: Har vi råd att mycket längre eftersätta alla de stora behov som finns inom tjänstesektorn, inom den offentliga sektorn? Det gäller sjukvården, äldreomsorgen, barntillsynen och många andra områden.

Det finns kretsar i vårt land som hävdar att den offentliga sektorn under inga förhållanden får öka mer nu. Där måste man i stället hålla igen. Det är den privata sektorn som måste öka. Det påståendet får inte

bli verklighet. Det gäller för oss politiker att se till att det inte går på det sättet. Det måste till många fler anställda på dessa områden. Och – märk väl – de måste inte till därför att fler människor skall få ett jobb, utan därför att vi vill ge människorna en bättre service när det gäller åldringsvård, sjukvård osv. Vi vill hålla en hög standard där, och vi kan inte låta bli detta bara för att man säger att den offentliga sektorn inte får svälla. Detta är en mycket viktig sak för sysselsättningsutredningen att arbeta med.

Jag vill också peka på att trots att det väldigt ofta talas om vilken hög standard vi har här i Sverige – och det har vi – måste industriproduktionen öka. Den materiella standarden måste ökas i vårt land. Trots talet om lyxkonsumtion och allt sådant vet vi ju att det finns mycket stora grupper i samhället som inte har alla sina behov fyllda. Man talar föraktfullt om prylar, men det finns stora grupper som har för litet prylar. Därför måste vi också öka vår industriproduktion. Den lyxstandard som man talar om är nog begränsad till en ytterst liten del av samhället. Kanske det i den här kretsen finns tillräckligt många som inte behöver höja sin standard, men det gäller långt ifrån alla människor. Därför måste som sagt industriproduktionen öka. Den måste också öka för att vi skall kunna klara vår balans gentemot utlandet, vår valutabalans.

Hur skall vi då utveckla denna industriproduktion? Det är kanske den viktigaste frågan. Det är sysselsättningsutredningens sak att klara, men låt mig ge några exempel på hur jag ser på frågan var vi skall få fler jobb ifrån och vad det är som måste öka inom industrin.

Vi måste under de närmaste åren satsa mycket hårt på en utbyggnad av vår energiproduktion. Det tror jag att inte någon vill gå emot. Vi kan tvista om hur vi skall skaffa fram denna energi men inte om att vi behöver den. Och man kan fråga sig vem det är som är beredd att satsa här. Självklart är det samhället som blir den stora investeraren när det gäller att bygga ut energiproduktionen. Däri ingår en utbyggnad av oljehanteringen, en uppbyggnad av petrokemin m. m. som innebär mycket dyrbara anläggningar. Samhället måste självklart gå in där. Jag kan peka på andra ting. Vår stålproduktion måste byggas ut. Det är samhällets pengar som sätts in där för att skapa nya sysselsättningar. Vår varvsindustri, åtminstone delar av den, har betydande problem just nu, och man begär samhällets organisatoriska assistans i varje fall.

Dessa exempel kan väl visa något litet vad som gäller för vår industriutveckling de närmaste åren framöver. Exempelen visar att enorma investeringar måste ske under de närmast kommande åren, och man ställer sig frågan: Var finns det kapital som kan klara dessa investeringar? Det gamla receptet var alltid att ge företagen högre vinster så att de hade kapital att investera. Nu vet alla att i dag sker en stor del av kapitalökningen inom den offentliga sektorn. Vi måste utnyttja allt kapital som finns tillgängligt för att vidga vår industrisektor. Då har man verkligen svårt att förstå motståndet mot att utnyttja AP-fonderna som en liten del av det kapital vi måste få fram för att öka vår industriproduktion.

Man kan fråga sig om det är fördomar och ideologi som hindrar ett fullt utnyttjande av de tillgångar som finns.

Jag skall lämna den diskussionen med att bara konstatera att vår kapitalanvändning självklart måste planeras mycket noga, eftersom vi aldrig har tillräckliga resurser för att utveckla allt det vi vill. Därför gäller det att planera var detta kapital skall kunna sättas in för att tjäna allmänheten bäst. Även vår industriutbyggnad inom olika sektorer måste planeras så att vi vet vad vi satsat på först och sist.

F. n. har vi den situationen att det är samhället, staten och kommunerna, som planerar samhällets uppbyggnad, sjukvård, utbildning och allt sådant. Samhället planerar regionalpolitiken och anses också självklart skola planera för att kunna rädda företag som håller på att gå omkull. All annan industriplanering skall enligt borgerlig uppfattning ligga hos "näringslivet", ett uttryck som man då använder i mycket inskränkt bemärkelse. Jag tror att det är nödvändigt att man kommer till en annan syn och säger att denna kapitalplanering, denna industriplanering måste ske i samverkan mellan samhälle och näringsliv. Det räcker inte med den gamla modellen att var och en arbetar på sitt, utan vi måste få en samplanering.

Samplaneringen måste också leda till att vi utvecklar näringslivet på ett sätt som svarar mot vad människorna behöver och vill producera. Men detta räcker inte. Om vi skall kunna stärka vårt näringsliv och planera gemensamt måste vi få mycket mera av medbestämmande och medansvar för de anställda i företagen. Det råder vid planeringen ett trepartsförhållande mellan de anställda, samhället och företagen. I vår demokrati vill vi att alla människor skall medverka i lösningen av samhällsproblemen. Vårt näringslivs utbyggnad är ett av de allra största samhällsproblemen, och därför borde det vara självklart att medinflytande och medansvar för de anställda ses som nödvändiga.

Men vi måste då också kunna lösa frågan om förmögenhetsfördelningen. De branschfonder som det talas så mycket om nu måste fungera på det sättet att förmögenhetsökningen inte bara hamnar hos aktieägarna utan också hos de anställda. Jag skall inte försöka beskriva hur de fonderna skall vara uppbyggda, men det är väldigt viktigt att de konstrueras på sådant sätt att de anställda får en känsla av medägande och medansvar, att de känner att de är med och delar på förmögenheter som skapas i företagen och inte där hålls åt sidan samtidigt som man kräver att de skall visa solidaritet i andra sammanhang.

Jag skall inte fortsätta längre med dessa tankgångar – jag har bara velat visa vilket behov vi har av samplanering och samverkan mellan samhälle och näringsliv. Och när jag talar om näringslivet menar jag två parter – dels aktieägarna eller ägarna, dels de anställda i företagen. Vi får inte med näringsliv bara mena aktieägare och företagsledare. De anställda är en mycket viktig del av vårt näringsliv.

Hur vår framtid skall se ut avgör vi i stor utsträckning själva. Vi kan inte hindra inflytelser utifrån, men i allt väsentligt ligger möjlig-

heterna hos oss själva. Man vill då hoppas att inte ideologiska skäl skall leda till en handlingsförlamning – vilket man ofta tycker att man har anledning att befara – för vår ekonomiska utveckling under de kommande årtiondena. Dagens debatt har helt naturligt kommit att handla om vad som är aktuellt just nu, hur vi skall klara det närmaste året. Men låt oss inte så helt ägna oss åt detta att vi glömmer att dagens ekonomiska situation är en bit i ett stort sammanhang som gäller vår utveckling åren framöver. Och utvecklingen av näringslivet hoppas jag skall ske i demokratisk samverkan mellan samhälle och näringsliv och då näringslivet i betydelsen både ägare och anställda.

Fru SÖDER (c):

Herr talman! Vi är alla medvetna om att det samhälle vi formar genom dagens politiska beslut i hög grad blir avgörande för hur människorna kommer att leva i framtiden. I detta beslutsfattande har vi som politiker ett självklart och stort ansvar för kommande generationer.

Situationen för det uppväxande släktet måste ägnas stor uppmärksamhet. Det gäller att skapa ett samhälle som ger barn och ungdom goda möjligheter att som harmoniska människor växa in i sina olika livsuppgifter. Det är uppenbart att dagens samhällsutveckling lämnar mycket övrigt att önska i det avseendet.

Den snabba befolkningsomflyttningen och koncentrationen av människor till större tätorter har tvingat fram ett samhällsbyggande, som inte primärt tar hänsyn till individens sociala och kulturella intressen och behov – ett samhällsbyggande där miljösynpunkterna inte fått tillräckligt utrymme, där mera kortsiktiga ekonomiska och tekniska bedömningar fått dominera.

Vi har i samhället byggt in moment av kontaktlöshet och hårda relationer mellan människor. Det finns inte tillräckligt utrymme för spontana aktiviteter och ett gemensamt ansvarstagande bland människorna ute i bostadsområdena. De många sterila boendemiljöer som skapats de senaste åren är ingen bra miljö för barn och ungdom att växa upp i.

Ingen kan i dag gå oberörd inför det motstånd många människor visar inför dessa nya områden. De tomma lägenheterna utgör det direkta beviset på att samhällsplanering och bostadsbyggande misslyckats. Men ingenting är så dåligt att det inte går att förbättra. Låt oss – inte minst för att ge ungdomen en bra start – på ett positivt sätt ta ett rejält tag för att förbättra och komplettera bristfälliga boendemiljöer.

Vi måste gå in med åtgärder som gör det möjligt att bo och leva i en stimulerande miljö där man kan på ett positivt sätt utnyttja sin fritid. Låt oss vara okonventionella när det gäller att utnyttja de möjligheter som de tomma lägenheterna trots allt erbjuder. Ge människorna en chans att engagera sig i arbetet på en förbättring av sin hemmiljö! Men ställ erforderliga resurser till förfogande! Vi har från centerens sida begärt att 50 milj. kr. skall disponeras för förbättringar i boendemiljön. Jag är inte alls främmande för att det beloppet kan behöva göras väsentligt större.

Det är min fasta övertygelse att man med rejäla punktingsatser skall kunna skapa goda förhållanden även i de områden där vi för närvarande har betydande problem. Det är dock inte den enskilde som skall betala räkningen för en felaktig samhällsplanering.

Brister i boende- och hemmiljö är en svår social påfrestning och ett handikapp för våra ungdomar. Vi märker problemen i skolan. Skolor i de elevtöta områdena, dvs. främst de nya hårdexploaterade områdena, har stora svårigheter som inte har någon direkt motsvarighet i skolor i socialt mer kompletta miljöer. Den sneda åldersmässiga och sociala grupperingen i bostadsområdena och det ofta mycket stora inslaget av invandrabarn i skolan gör det nödvändigt att skolan ges effektiva medel att överbygga tidigt uppkomna sociala och utbildningsmässiga handikapp.

Det är nödvändigt att vi intensifierar våra ansträngningar för att finna bra former för skolans verksamhet. Det gäller såväl de sociala relationerna i skolan som former och innehåll i undervisningen. Den inre reformverksamheten måste drivas vidare för att inte skolan skall halka efter i en utveckling där den tvärtom borde ligga en bit före. Men vi måste också se sammanhangen mellan problemen i skolan och allmänna samhällsproblem.

Även här blir det alltså fråga om att från samhällets sida ta ett ansvar för de konsekvenser som en felaktig samhällsplanering ger. Vi får inte offra barnen för då offrar vi också livskvalitet för kommande generationer. Det är nu viktigt att vi tar vara på de resultat som redan kan uppvisas av den extra resurstilldelning som redan kommit vissa skolor till del för särskilda insatser på skolans område. Det har gällt förstärkning av elevvården, håltimmesverksamhet m. m. i skolor med stora problem.

Samfällt från lärare, föräldrar och elever konstaterar man att den s. k. SÅS-resursen är det bästa som hänt i skolan på länge. Detta är i praktiken ett tillstyrkande av SIA-utredningens förslag att styra vissa resurser dit där de bäst behövs. Självfallet måste de olika åtgärderna förankras så långt möjligt genom beslut och åtgärder i de enskilda rektorsområdena och i skolan.

Jag vill erinra om de konkreta positiva resultat som SÖ redovisade i sina petita med anledning av de särskilda åtgärderna. Bara en sådan sak som att kostnaderna för skadegörelse hade minskat till en tredjedel mot tidigare talar sitt tydliga språk. Det är alldeles uppenbart att de kronor man satsar här är väl använda pengar när det gäller att ge barnen en bättre och mer positiv uppväxtmiljö.

Det är viktigt att man tar till vara den entusiasm och det ansvar inför skolsituationen som visat sig finnas ute i landet. Ansökningarna om statsbidrag har med mer än det dubbla överskridit medelstilletdelningen. Statsbidraget måste ställas i rimlig proportion till det behov man upplever ute i kommuner och rektorsområden.

Genom att på detta sätt ge ett bättre personellt stöd i undervisningen men kanske framför allt genom att i skolan bereda bättre utrymme för

elevvårdande insatser och fritidsverksamhet kan vi – det är min övertygelse – för en trots allt måttlig kostnad skapa väsentligt bättre arbetsmiljö även i skolorna.

Dessutom kan erfarenheter av dessa punktinsatser komma till användning när SIA-förslaget så småningom skall behandlas här i riksdagen.

Vi har ingen tid att förlora. Varje termin som går till spillo för ett barn på grund av brister i skolmiljön kan få förödande konsekvenser för det barnets hela framtid. Vi måste satsa nu och snabbt rätta till det som är fel.

Vad beträffar samhällsplaneringen i stort är det glädjande att på senare tid de sociala, medicinska och psykologiska aspekterna alltmer tillmätes betydelse i planeringen. Utan en helhetssyn på människan som grundval för planeringen kan vi inte skapa goda miljöer för henne att leva i.

Fortfarande brister det dock i kunskap om hur människan i samhället upplever sin situation liksom hur olika politiska reformer och beslut har inverkat på utvecklingen som helhet. Vi måste få reda på hur långt vi har kommit i jämlikhet mellan individer och grupper.

Hur ser människor i dag på sin egen välfärd och vad är det som skall räknas in i den? Vi har helt säkert hittills använt ett alldeles för snävt välfärdsbegrepp. Välfärd är något långt mer än det som kan mätas i materiell standard och ekonomiska termer.

Tryggheten i gemenskapen med andra är oerhört betydelsefull för alla människor – barn som pensionärer, män som kvinnor. Trygghet är en förutsättning för att vi skall kunna utveckla självkänsla, säkerhet och ansvarstagande. Vi behöver kunna uppleva denna trygghet i första hand i familjen men också på arbetsplatser, i skolan och i den miljö där vi bor. Tryggheten behövs för att vi skall kunna utvecklas som individer efter våra egna unika förutsättningar.

Skall de sociala aspekterna på allvar komma med i samhällsplaneringen måste ökad satsning till på den sociala forskningens område. Som politiker måste vi också noga uppmärksamma de resultat som kommer fram. Centern föreslår därför att en kommitté tillsätts, där politikerna på nära håll får följa den sociala forskningen för att kunna använda resultaten i samhällsarbetet. Det är viktigt att denna parlamentariska kommitté verkligen kommer till stånd.

I mitt anförande har jag nämnt barnens situation i bostadsområdena och i skolan. Familjen spelar förvisso under de första åren den avgörande rollen för barnens utveckling. Centern har därför föreslagit en rad åtgärder för att förbättra familjens situation. Herr Fälldin har tidigare redogjort för dessa förslag, där den ekonomiska tryggheten för barnfamiljerna och föräldrarnas trygghet i arbetslivet är två viktiga huvuddrag. Frågan är av stor betydelse framför allt för förläggningen av föräldrarnas arbetstid. Utredningsarbetet på detta område måste bedrivas mycket skyndsamt så att förslag om förkortad arbetstid för småbarnsföräldrar kan läggas fram senast nästa år.

Vårdnadsbidraget skall främst ses som en ersättning för det arbete

som man utför med vården av de egna barnen. Liksom andra arbetsinkomster bör det därför beskattas och ligga till grund för beräkning av sjukpenning och ATP-poäng. Vårnadsbidrag skall utgå även i de fall när föräldrar förvärvsarbetar hela eller del av dagen och kan då ses som ett ekonomiskt tillskott för att bekosta en tillfredsställande barn-tillsyn. För att det skall finnas en valmöjlighet för alla föräldrar mellan att arbeta i hemmet på heltid och att förvärvsarbeta hela eller delar av dagen behövs insatser så att alla som efterfrågar samhällets barn-tillsyn skall kunna få sådan.

Dagens långsamma utbyggnadstakt har flera orsaker. I första hand ligger förklaringen i den hårt ansträngda kommunalekonomiska situationen. Bristen på utbildad personal till barnstugorna har också haft en återhållande effekt. Om de mål för barn-tillsynens utbyggnad som satts upp av barnstugeutredningen skall kunna nås, måste man få en annan kostnadsfördelning än i dag mellan stat och kommun.

Ökad valfrihet ställer också krav på insatser för att skapa sysselsättning åt alla. Om vi skall kunna nå fram till jämställdhet mellan män och kvinnor och få ett delat ansvar för barnen och hemmets skötsel, är det nödvändigt att män och kvinnor behandlas lika i arbetslivet.

Vi vill med de förslag som vi har lagt fram slå fast föräldrarnas gemensamma ansvar för barnens vård, fostran och materiella behov. Vi vill genom förslagen ge möjlighet att komma ifrån den låsning i givna könsroller som fortfarande råder. Det delade ansvaret bör leda till att man fördelar uppgiften som föräldraskapet ger inte efter vad en man eller en kvinna av tradition skall åta sig utan efter vad som passar bäst för var och en som individ och efter vad som är bäst för familjen som helhet.

Av debatten om jämställdhet mellan män och kvinnor får man ofta intrycket att här gäller det för kvinnorna att till varje pris erövra männens positioner. Detta är ju alldeles för ensidigt tänkt. I själva verket är det lika mycket en fråga om att släppa in männen på traditionella kvinnoområden.

Herr talman! Låt oss i jämställdhetsdebatten och i samhällsarbetet i stort kämpa för att våra barn och ungdomar inte skall tvingas in i traditionella könsrollsfällor utan få utvecklas som individer – som varelse är varje människa unik.

Herr KRÖNMARK (m):

Herr talman! Med anledning av fru Söders synpunkter på barnens och ungdomarnas situation vill jag passa på tillfället att uttala min uppskattning och mitt instämmande i många stycken. Det var åtskilligt i fru Söders anförande som låg utomordentligt väl i linje med vad som framförts från moderata samlingspartiet sedan år tillbaka. Vi har hävdat vådan av de sterila boendemiljöer som skapats och ställt kravet att med ändringar i skattelagstiftningen och andra åtgärder föräldrarnas möjligheter att på ett annat och bättre sätt ta hand om sina barn skall förbättras.

Jag tycker att det bör finnas förutsättningar för moderata samlingspartiet och centerpartiet att på detta område komma fram till ståndpunkter som överensstämmer i hög grad.

Så till ett annat område. Den osäkerhet som råder om den kommande konjunkturutvecklingen och osäkerheten inför vilka medel som skall tillgripas för att påverka utvecklingen har avspeglats i dagens debatt. De förhandlingar av något slags Hagamodel som alla numera talar om har medfört att olika partsintressen – såväl politiska som arbetsmarknadsanknutna – framträder med stor försiktighet. Med undantag av moderata samlingspartiet är det ingen som hittills spelat ut några kort av högre valör. Den politiska debatten har tvärtom fått en viss karaktär av lurpassande, vilket är att beklaga. Samhällsintresset borde rimligen medföra krav på att var och en kommer med sina förslag till hur de problem skall lösas som vi i stort sett är överens om kommer att uppstå.

Inom moderata samlingspartiet har vi ansett det vara vår skyldighet att så konkret som möjligt lägga fram förslag till politiska åtgärder. Demokratins arbetsformer förpliktigar partier att i öppen debatt och offentliga handlingar redovisa sina alternativ. Det är fel om alternativen först presenteras i inofficiella slutna förhandlingar. Slutenheten är oftast en förutsättning för att uppnå kompromisser och har då sitt berättigande. Men brister det i fråga om öppenhet, så verkar detta på sikt helt enkelt demoraliserande på demokratin.

Att inflationen i dag är vårt största samhällsproblem har redan tidigare påtalats. Likaså har man helt naturligt diskuterat skatternas inverkan på pris- och löneglidning. De höga lönekrav som rests från löntagargenerationerna bekräftar dels att man vägt in vad de skattemässiga margineffekterna innebär i fråga om möjligheten att bibehålla och förbättra människornas konsumtionsutrymme, dels visar det också arbetstagarnas misstro till politikernas förmåga att stabilisera utvecklingen.

Skatteutredningens förslag till skatteomläggning 1976 har av remissinstanserna tydligen mottagits ungefär på det sätt som vi reserverar i utredningen redan från början förutsåg. Modellen att finansiera sänkning av den direkta inkomstskatten med höjd beskattning på arbetskraft – en metod som vi i moderata samlingspartiet f. ö. inte kan acceptera – innebär att de förmåner och belastningar som skall avräknas mot varandra vid löneförhandlingar kortsiktigt skall vara till förmån för aktuella löntagargrupper. Då utredningen lagt ett förslag där sänkningen av skattesatserna slutar vid en taxerad inkomst på 25 000 kr., innebär detta att endast ca 5 % av de heltidsanställda blir föremål för direkta marginalskatteändringar. Att sedan även människor med högre inkomster får tillgodoräkna sig minskningar i de nedre skikten av sina inkomster verkar givetvis dämpande. Men genom den skärpta progressiviteten och en sannolikt ganska hög inflationstakt kommer människor även i medelinkomstlägen 1976 att få uppleva skatteskärpning.

Det skatteprovisorium som trädde i kraft vid årsskiftet 1974/75 och som innebar en betydande sänkning av marginalskatterna i mellanin-

komstlågerna, var i sina huvuddrag, såväl till konstruktion som innehåll, i och för sig väl lägnat att underlätta löneförhandlingarna. När man nu eftersträvar ett tvåårigt avtal borde ju den politiska logiken bjuda att man för 1976 gör en skattejustering som harmonicerar med åtgärderna för 1975. Jag har också till skatteutredningens betänkande lagt en reservation, som inom den givna ramen, 4 miljarder kr., just innebär sådana korrigeringar av marginalskatterna, att de skulle verka dämpande på lönekraven. Låt oss som exempel ta inkomstgruppen 45 000–55 000 kr. Den är ganska intressant därför att man beräknar att LO:s medellön 1976 kommer att ligga vid 45 000 kr. Det torde röra sig om ca 800 000 inkomsttagare totalt. I den gruppen hade man 1974 en genomsnittlig marginalskatt på 63 %. 1975 har marginalskatten sänkts till 56 %, men den kommer enligt skatteutredningens förslag att 1976 stiga till 61 %. När man på detta sätt åker berg- och dalbana med marginalskatterna – jag vill betona att marginalskattebegreppet är någonting som de flesta i dag känner och tillämpar vid sina privata kalkyler – så förstår var och en att det icke är lätt att driva samordnade avtalsrörelser.

Det förslag som framkastats i debatten om att höja den maximala sänkningen av den statliga inkomstskatten från 1 200 till 1 550 kr. kan visserligen ge en något större förbättring av inkomsten efter skatt för inkomsttagare i mellanlägen. Men inte heller ett sådant förslag angriper marginalskatteproblemet. Det vore förvånande om löntagargenombudens verkliga ordinerade utskrivandet av en sådan Döbelns medicin för 1976. Vad man eventuellt kan vinna just för det året kommer man att få stort besvär att korrigera 1977.

Hela skattedebatten har i vårt land på något sätt under det senaste året blivit yttlig och sprungit runt de verkliga problemen. Jag har tidigare här i kammaren påtalat den felaktiga föreställningen att 1975 års skatteomläggning skulle ha varit frukten av den s. k. Hagauppörelsen. I fråga om den statliga inkomstskatten var det ju i stället resultatet av en i princip enhällig skatteutredning. Just nu tycks man mest diskutera 1 200-kronorsalternativet kontra 1 550-kronorsalternativet, men jag vill betona att det enda reellt presenterade alternativet för 1976 vid sidan av majoritetsförslaget finns presenterat i den moderata reservationen till skatteutredningens senaste betänkande. Det allvarliga är emellertid att provisorier av sådan karaktär som de som nu diskuteras försvårar en definitiv lösning av skattefrågorna. Vi måste så snabbt som möjligt få fram ett tidsenligt skattesystem, som är enkelt ur kontrollsynpunkt och som uppfattas som rättfärdigt av de enskilda skattebetalarna. En fortsättning av metoden att avlösa direkt inkomstskatt med arbetsgivaravgifter innebär att vi mer eller mindre binder oss för ett system där löntagarnas skatt icke längre uttas individuellt. Jag förstår att det i och för sig kan vara en dröm för en inkomsthungrig finansminister. I fråga om den direkta beskattningen finns det en faktisk övre gräns för skatteuttaget av inkomsten. Teoretiskt kan man säga att den ligger vid 100 % av inkomsten. En definitiv övergång till arbetsgivaravgifter skulle innebära att den gränsen suddades bort, och man skulle teoretiskt kunna

beskatta inkomsterna med 100, 110 eller 120 %. Var och en inser att detta är en utveckling som man inte kan tolerera. Jag tror att det skulle vara en mycket vådlig väg om man vill komma bort från det existerande skattemissnöjet. Varje anonymisering av skattebelastningen innebär att maktbalansen mellan statsmakten och individen/skattebetalaren förskjutes till statsmaktens fördel. Den enskilde får allt mindre möjlighet att kontrollera sin egentliga skattebelastning. Jag hävdar därför att den individuella statliga inkomstbeskattningen bör bibehållas som princip också i framtiden.

Även den indirekta skatten bör bli föremål för översyn. Detta ingår i skatteutredningens huvuddirektiv – om nu utredningen verkligen får tid och arbetsro att ägna sig åt sina långsiktiga uppgifter. I partimotion till årets riksdag har från moderata samlingspartiet krävts en utredning av möjligheterna att avlösa nuvarande livsmedelssubventioner med en sänkning eller borttagande av mervärdesskatten på livsmedel. Vi har lagt fram detta förslag icke så mycket ur skattesynpunkt utan fastmera ur jordbrukspolitisk synpunkt, eftersom vi finner det otillfredsställande att etablera ett nytt system för prispolitiken utan att riksdagen haft egentligt tillfälle till prövning. F. n. belastas livsmedel liksom alla andra varor med en mervärdesskatt på 17,65 %. Nuvarande livsmedelssubventioner innebär en sänkning av konsumenternas livsmedelskostnader med ca 8 %. Man kan alltså något förenklat säga, att vi återbetalar halva mervärdesskatten på livsmedel till konsumenterna. Vi finner detta orationellt och på sikt innebärande en risk för icke önskvärd politisk styrning av jordbruksnäringen, och därför anser vi det angeläget att den sittande skatteutredningen tillsammans med 1972 års jordbruksutredning får tillfälle att utreda förutsättningar för en avlösning av delar av nuvarande livsmedelssubventioner, med mjölken undantagen, mot ändringar i mervärdebeskattningen. Det innebär icke, som det framställts i några pressorgan, att moderata samlingspartiet ansluter sig till vänsterpartiet kommunisternas ståndpunkt, vilken ju i den här frågan är något helt annat.

Eftersom jag nu kom in på jordbruket vill jag inte underlåta att påtala hur angeläget det är att jordbruksutredningen så snabbt som möjligt får möjlighet att lägga fram förslag till realistiska och tidsmässiga riktlinjer för den svenska jordbrukspolitiken för framtiden. Det är angeläget, därför att formellt gäller fortfarande 1967 års riktlinjer, vilka byggde på en syn på livsmedelsproblemen som i dag inte ens dess dåvarande förespråkare vill stå för. Vid Nordiska rådets kommande rådsmöte i Reykjavik kommer man bl. a. att behandla medlemsförslag om de nordiska ländernas möjligheter att utnyttja sina jordbruksresurser – och då också med hänsyn till världens livsmedelsproblem. Stor enighet kan förväntas, och man kommer då sannolikt att rekommendera en översyn av förutsättningarna för samordnade nordiska insatser på livsmedelsområdet. För att ge underlag för ett meningsfullt nordiskt arbete inom jordbruksområdet är det också önskvärt, för att inte säga nödvändigt, att 1972 års jordbruksutredning så snabbt som möjligt kan lägga fram ett betänkande.

Fru THORSSON (s):

Herr talman! I sitt avslutningstal till 1969 års socialdemokratiska partikongress anlade den då nyvalde partiordföranden Olof Palme några långsiktiga perspektiv på det årtionde som då stod omedelbart framför oss, 1970-talet. I en realistisk bedömning sades detta årtionde kunna bli den möjliga förintelsens, våldets, svältens och förstörelsens decennium. Men 1970-talet förutsades också vara de möjliga vändpunkternas decennium. För vårt eget lands del uttryckte Olof Palme, mot bakgrunden av vad som sades vara en oundviklig process av alltmer ökande internationalisering, en förhoppning att detta skulle innebära en positiv möjlighet till fördjupad inlevelse i andra människors villkor och till aktivt arbete för fred och samförstånd mellan folken.

Herr talman! Vid en återblick på det just gångna året 1974, visserligen i ett kort historiskt perspektiv, framstår det med största sannolikhet som en vattendelare i vår världshistoria. En grupp stater i en ny ekonomisk-politisk maktposition visade under detta år för första gången sin enhälliga vilja att utnyttja sin maktposition för att genomdriva förändringar i världsekonomens struktur.

Och det som kommer att sättas på prov under det just påbörjade viktiga året 1975 är just den rika världens förmåga till inlevelse i de fattiga folkens villkor liksom deras förmåga att mobilisera den politiska viljan att omsätta inlevelsens lärdomar i praktisk gärning – i tillräckligt långtgående praktisk gärning.

Vad kommer att hända under detta år? Vad kommer det Sverige att göra, som i mångas mening och i motsats till så många av västvärldens industristater har gått relativt skadeslöst ut ur år 1974?

För många ter sig naturligtvis det lilla Sveriges bidrag som så kvantitativt obetydliga i det totala sammanhanget, att de reduceras till symboler. Min erfarenhet säger mig emellertid, att sådana symboler kan genom initiativ i det rätta ögonblicket bli politiska realiteter.

Så låt oss då se var vårt ökande beroende av omvärlden kan göra oss till en givande part, inte en tagande.

Sedan jag talade vid höstrikedagens allmänpolitiska debatt i november har FN:s generalförsamling avslutat en rekordlång nedrustningsdebatt med att anta ett rekordartat antal resolutioner, 22 stycken, varav hälften rörande kärnvapenfrågan. Mot bakgrunden av den tragiska verkligheten – rustningskostnaderna fortsätter att rusa i höjden, Vladivostoköverenskommelsen innebär ingen nedrustning på denna sidan 1985, enbart USA lägger ut kontrakt på kärnvapen på 7 miljarder dollar årligen, endast obetydligt under det totala officiella bistandsflödet från den rika i-landsvärlden till de fattigare länderna – kan man ägna ordflödet och resolutionshögarna från FN en dyster grimas. Men det är viktigt att hålla i minnet, att dessa resolutioner ger nedrustningsorganen mandat att fortsätta sitt arbete under år 1975.

Och här är två omständigheter värda att hålla i minnet i fråga om det trängande behovet att äntligen igen nå något konkret nedrustnings-

resultat på kärnvapenområdet. För det första: oavsett händelseutvecklingen under 1970-talets första hälft är det sedan 1970 förutbestämt att år 1975 en konferens skall anordnas för att granska hur det s. k. icke-spridningsavtalet på kärnvapenområdet har fungerat under sina fem första år. För det andra: händelser har inträffat som ser ut att göra denna granskningskonferens till en viktigare tilldragelse än vad man från början kunde förmoda. Eftersom det sista mötet med förberedande kommittén för konferensen började för två dagar sedan i Genève, skall jag nu icke vidare kommentera den annat än i ett avseende som jag återkommer till i samband med energiproblematiken.

Låt mig nu endast säga två ting ytterligare på nedrustningsområdet. Först: generalförsamlingen lämnade vittomfattande uppdrag till nedrustningskonferensen i Genève i fråga om totalt förbud mot kärnvapenprov och om fredliga kärnexplosioner, i fråga om förbud mot kemiska vapen och i fråga om det besvärliga miljökrigsärendet. År 1975 blir i varje fall icke ett arbetslöshetens år för Genève's nedrustningsförhandlare. Men har det utsikter att bli ett mer framgångsrikt år än det närmast föregående? Här kommer jag till min andra punkt.

Under mitt första år som Sveriges nedrustningsrepresentant i Genève och i FN:s generalförsamling har jag fått en allt klarare känsla av vilken respekterad ställning som Sverige, främst genom min företrädares insatser, har förskaffat sig på detta område. Detta ger oss ett mycket stort ansvar. Vi måste satsa oss i detta arbete, och vi är föresatta att satsa oss i detta arbete med viljan att ge vårt bidrag till varje minsta framsteg. Inte minst ser jag alltmer behovet att i detta arbete inte uppträda isolerat svenskt utan upprätthålla ständiga och aktiva kontakter med en grupp med oss likatänkande stater.

Detta gäller i det aktuella läget, herr talman, kanske framför allt det stora och växande problem på energiområdet vars anknytning till nedrustningsarbetet och strävandena för fred och säkerhet framstår allt klarare. Kammarerna har redan tidigare hört mig redovisa min syn på den allvarliga och allt svårare situation som en över stora delar av världen expanderande kärnenergis exponentiellt tillväxande sidoeffekter ställer mänskligheten inför, och detta i en ganska nära framtid. Till dessa sidoeffekter räknas, som nu är allmänt bekant, omhändertagandet av det högaktiva avfallet och formerna för handhavande av det klyvbara material, framför allt plutoniet, som uppkommer under kärnbränslecykeln.

Det fanns under förra höstens generalförsamling inga förutsättningar att med utsikt till framgång följa upp det initiativ som vi i dessa avseenden tog vid nedrustningskonferensen förra sommaren. Vi var helt enkelt tidigare ute än de flesta andra stater. Men genom att församlingen i en med stor och betryggande majoritet antagen resolution angav riktlinjerna för den fortsatta behandlingen av problemet med de fredliga kärnexplosionerna har de svenska representanterna vid nedrustningskonferensen, vid granskningskonferensen och vid IAEA möjlighet att i det sammanhanget – och vid fortsatta direkta kontakter med andra intresserade

stater – driva detta initiativ vidare mot alltmer ökad internationell förståelse.

Personligen tror jag att vetenskapligt-tekniska lösningar på kärnenergis säkerhetsproblem skall bli funna. Men jag anser att möjligheten att på det internationella planet klara de problemen kommer att vara beroende av andra faktorer. Jag vill med instämmande referera ett uttalande av en känd amerikansk kärnfysiker, Alvin Weinberg. I en ofta citerad artikel i tidskriften Science ställde han frågan om de mänskliga, politiska och sociala institutionerna skulle visa sig tillräckliga för att handskas med kärnenergis många problem. Vi kärnfysiker, säger han, har slutit ett Faustkontrakt med samhället. Vi erbjuder, när brytdatorn är en verklighet, en outtömlig energikälla. Men det pris vi begär är att våra sociala institutioner skall besitta både en varaktighet och en förmåga till ständig vakthållning som vi hittills har varit helt främmande för. Och detta pris, herr talman, som Weinberg talar om skall inte bara betalas av Förenta staterna, vilket troligen kommer att visa sig svårt nog, utan av alla de övriga, politiskt och socialt mer eller mindre stabila stater som nu planerar kärnenergiprogram. Weinberg slutar med att fråga: Är mänskligheten beredd att betala priset, i form av ett oavlåttligt, järnhårt fungerande, aldrig slappnande, aldrig felande övervakningssystem mot olyckshändelser, stölder, sabotage och terroristhandlingar, riktade mot de särskilt utsatta faserna i kärnbränslecykeln? Enligt *min mening* är svaret på den frågan helt beroende av om vi lyckas skapa en internationell regim, stark nog att stå emot politiskt tryck, effektiv nog att så nära 100 % som möjligt garantera säkerhet mot alla olika slag av hot och faror som kärnbränslecykeln kan utsättas för.

Detta är icke, herr talman, en teknisk, utan en politisk och social fråga, vilket många framsynta vetenskapsmän är medvetna om. Det är därför desto mer egendomligt att samme Weinberg, som har varit med om att starta debatten härom, befinner sig bland de 32 undertecknarna av ett mycket publicerat upprop till förmån för kärnenergiexpansionen där icke ett ord sägs om de nästan otroliga krav som detta kommer att ställa på permanenten och hållfastheten i de samhälleliga institutionerna. Om jag understryker att uppropet snabbt har tagits om hand av och spritts av den amerikanska kärnenergiindustrin, som i dagarna i det närmaste fördubblat sin budget för regerings- och kongresspåverkande aktiviteter, betyder detta icke att en skugga faller över oförvitligheten hos de 32 undertecknarna. Men det betyder att forskare och tekniker som uttalar sig med tyngden av sin speciella sakkunskap på kontroversiella områden, för att påverka opinionen och beslutsfattandet, måste vara medvetna om gränserna för sin egen kompetens.

Det är icke kärnfysiker som skall tala om för oss att kärnenergis olösta säkerhetsproblem kan lösas, för de problemen ligger inte på det tekniska planet. Det är på statsvetarna, sociologerna och, i sista och avgörande hand, politikerna som detta ankommer, och vi måste ta vårt eget ansvar.

Herr talman! Jag skall inte tynga debatten med nya utläggningar kring våra möjligheter att med svenska insatser bidra till lösningen av massfattigdomens skakande problem.

Endast några få ord för att efterlysa ett konkret svenskt intresse för den FN:s särskilda fond för bistånd åt de av oljekrisen hårdast drabbade länderna till vilken så många förhoppningar knutits. I denna kammare uttalades i debatten den 31 maj 1974, tvärsöver partigränserna, en klar viljeinriktning och ett krav på aktivt svenskt agerande och tidiga svenska bidrag när fonden väl kommit till. Nu finns fonden där med stadgar och en styrelse, i vilken Sverige har accepterat inval. Vädjanden om snara bidrag har sänts ut. Om Sverige nu ingenting gör i tron att fonden ändå ingenting kan uträtta, står detta i motsättning till riksdagens uttalade vilja om ett aktivt och tidigt svenskt agerande. Och vi gör oss i själva verket i vårt biståndsarbete beroende av Förenta staterna, som från början sagt sig icke komma att lämna bidrag till fonden och som i konsekvens med detta heller inte har accepterat medlemskap i dess styrelse. Jag hoppas fortfarande på ett regeringsinitiativ denna vår.

Herr talman! Kammaren är väl förtrogen med det krav på en ny ekonomisk världsordning som u-länderna nu ställer i-länderna inför. Bakgrunden känner vi: Med nuvarande politiska och ekonomiska maktförhållanden kan världen icke anständigt försörja ens sin nuvarande befolkning, så mycket mindre en om 35 år fördubblad befolkning. Och på flera håll i världen arbetar f. n. människor eller grupper av människor på att få fram riktlinjer för ett genomtänkt nytt ekonomiskt system, i vilket i-länderna måste basera sina relationer till den fattiga världen på ett nytt tänkande, utforma en sammanhållen och konsekvent politik på grundval av ett sådant nytt tänkande och planera för följderna av denna politik i sina egna länder. Redan om drygt ett halvår ställs i-länderna vid FN-församlingens sjunde extrasession inför uppgiften att visa större inlevelse och förståelse för vad som väntar under kommande år i detta avseende än vad de sannerligen har visat tidigare. Det är mycket glädjande att Sverige nu sätter i gång aktiva förberedelser för denna internationella tilldragelse, inför ett årtionde fram till 1985 som kan visa sig avgörande.

Herr talman! Många människor känner i dag djup osäkerhet och djup oro inför världen och framtiden. Problemen ser ut att torna upp sig och bli alltmer sammanvävda, komplicerade och svårbemästrade. Allt oftare ifrågasätts överlevandet; tvivlet på detta ligger implicit i den ofta citerade Heilbronerska frågan: Finns det hopp för människan? Å andra sidan finns de som utifrån sina utgångspunkter ser obetvingligt ljus på framtiden. Några olösliga problem finns inte för mänskligheten. Lösningar kommer att finnas, genom ny teknik, genom prismekanismer och substitut. Denna senare grupp människor klistrar gärna etiketten domedagstänkare och domedagsprofeter på sina pessimistiska åsiktsmotståndare. Herr talman! Jag har ofta stått undrande, i många fall klart negativ, till den förkunnelse som ekonomer och naturvetenskapare av den så att säga optimistiska

skolan för till torgs, t. ex. i temanumret Ingen domedag, nr 8 av Nationalekonomiska föreningens tidskrift Ekonomisk Debatt.

Det är inte så att jag i hopplös förtvivlan ger upp inför problemens olösbarhet. Tvärtom vill jag med djupt känt instämmande citera den amerikanske publicisten Norman Cousins i ett specialnummer i december 1974 av tidskriften Saturday Review med temat Att återställa förtroendet:

”Den svåraste följden av förtvivlan är dess självpuffelse. Människor som fruktar det värsta ser ut att inbjuda det. Nedböjda huvuden kan inte spana runt horisonten efter nya möjligheter. En energisamling kan aldrig uppstå ur en känsla av nederlag. Till slut leder hopplöshet till hjälplöshet.”

Men jag har funnit att de ”optimistiska” ekonomerna och naturvetenskaparna gör det alltför enkelt för sig, att de är så lättviktiga och otillräckliga i sitt tänkande, framför allt på områden utanför deras eget kompetensområde, att jag måste finna det vara en otjänst åt strävandena till rationellt och realistiskt tänkande om människans livsavgörande problem i vår tid, när just de sätter etiketten domedagsprofeter på sina åsiktsmotståndare.

Herr talman! Vad som krävs av politiska beslutsfattare i vår tid – och vi i denna kammare tillhör dem – är en vilja att se djupt, långt och realistiskt in i vår tids problem, en vilja att gå till politisk handling för att klara upp dem. Då kan fortfarande 1970-talet bli ett vändpunkternas årtionde.

Under detta anförande övertog herr andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr förste vice talmannen BENGTON (c):

Herr talman! I budgetavseende är finansministern i årets budget mera obalanserad än någonsin. Inkomster och utgifter stämmer inte alls utan det kommer att fattas 12 miljarder kronor. Men det var ju en gång en finansminister som hette Gunnar Sträng som alltid strävade efter att t. o. m. totalbudgeten skulle vara balanserad och som alltid hutade åt oppositionen när den ville ha någon krona mer till folkpensioner, barnbidrag eller andra önskvärda ting.

Sverige har också nu för första gången gått ut för att låna pengar i andra länder – en åtgärd som socialdemokratin för några år sedan bestämt avvisade. Om den företeelsen säger dock finansministern i finansplanen: ”Jag vill emellertid starkt understryka att en utlandsupplåning för vår del endast får bli en övergående företeelse betingad av den tid till anpassning som krävs för att möta oljeprisstegringens verkningar.” Och vidare säger finansministern: ”Vår politiska uppgift måste vara att snarast möjligt återställa jämvikt i bytesbalansen, dvs. att med egna krafter åstadkomma de resurser som vi anser oss behöva förbruka.”

Det skulle ju ha varit intressant om finansministern också hade uttalat sig om huruvida det andra litet ovanliga fenomenet, nämligen under-

balanseringar på 12 miljarder, i framtiden skall bli det normala eller om han anser att vi i en framtid – kanske först när vi får en annan regering – skall kunna komma fram till en balanserad budget igen.

Det är inte så underligt att svenska folket frågar hur vårt lands ekonomiska situation egentligen är och hur den kommer att bli under de närmaste åren, med en starkt underbalanserad budget och med upplåningar utomlands. Jag tror att förutsättningarna för vårt land är goda. Våra naturresurser är goda. Vi har en arbetarstam som är utomordentligt skicklig. Vi har duktiga företagare. Vi har en mängd människor som för vårt land framåt.

Vi kommer väl att dras med perioder av hög- och lågkonjunktur men jag tror ändå att Sverige har goda möjligheter att hävda sig i världskonkurrensen. Jag tror emellertid inte på socialdemokratins förmåga att styra vårt folks öden. Man har satsat för litet på produktionsfrämjande åtgärder – vilket man fått korrigerat i viss mån – och i stället fallit undan för sådant som varit populärt och som har kunnat ge mera röster vid valen.

Jag hyser inga större farhågor för statsskuldens storlek nu, men jag vill påpeka att Sveriges statsskuld har ökat från 22 miljarder 770 miljoner år 1960 till beräknat 74 miljarder 500 miljoner år 1975. Denna utveckling har lett till det som finansministern just ville undvika för några år sedan, dvs. att staten tagit undan en stor del av de kreditmöjligheter som näringslivet annars kunnat utnyttja. För några år sedan påpekade finansministern att staten skulle låna mindre för att ge större utrymme åt näringslivet att låna, men det har tydligen glömts bort.

Det är på samma sätt med vårt lands utgifter och inkomster. Regeringen föreslår hur budgeten skall se ut, och det är svårt för oppositionen att på den knappa tid som står till förfogande, och med de minimala personella resurser som oppositionen har, radikalt kunna förändra det stora komplex av siffror och förslag som en budget innehåller.

Det är dock glädjande att socialdemokraterna på grund av jämviktsläget i riksdagen tvingats till en rad överenskommelser och eftergifter som i många fall lett till goda resultat. Jag erinrar t. ex. om centerns och folkpartiets förslag att använda momsens som konjunkturpolitiskt medel. Trots allt negativt som sades från regeringshåll om denna metod får man nu erkänna att den momssänkning som förekom under år 1974 hade avsedd effekt. T. o. m. LO:s tidning Fackföreningsrörelsen skriver i en ledande kommentar: "Momssänkningen visade sig ju under förra året vara en betydligt effektivare stimulansåtgärd än de flesta föreställt sig och skulle åter kunna prövas."

När herr Svanberg talade om sysselsättningen var det glädjande att konstatera att herr Svanberg, som för ett par år sedan ironiserade över centerns förslag att skapa 100 000 nya jobb, nu med tillfredsställelse noterade att vi har fått de arbetstillfällena. Och det tog inte ett par år, som centern hade sagt att det skulle ta, utan det gick på kortare tid att få fram de nya jobben. Nu hör man alltså inte längre de försmädliga tongångar som tidigare anslogs när det gällde centerns förslag om 100 000 nya jobb.

En annan anmärkningsvärd sak i herr Svanbergs anförande var att han sade: Är det något fel i att använda AP-medlen för produktiva insatser i näringslivet? Naturligtvis inte! Men herr Svanberg framställde det som om de 100 milj. kr. som satsades i aktier låg utan användning i AP-fonderna, vilket ju är fullständigt fel. De fondmedlen var till fullo utnyttjade – ja, det var sådan efterfrågan på de pengarna att man inte på långt när kunde tillgodose de krav som ställdes på fondmedlen. Det är sålunda ett helt vilseledande resonemang att framställa det som om där låg 100 milj. kr. som man inte kunde använda till något annat, och därför satsade man pengarna på Volvo.

Det bör f. ö. observeras att de 100 miljonerna reducerades mycket snabbt genom kursfall, på bara några månader, till knappt 70 miljoner. Det är inte enbart goda affärer att satsa pengar i aktier!

Centern och folkpartiet föreslår nu i en gemensam motion om den ekonomiska politiken en rad åtgärder som syftar till att sätta vårt land i en effektiv beredskapssituation, om en befarad lågkonjunktur skulle komma. Som vi vet är den svenska ekonomin i hög grad utlandsberoende. Ca 30 % av allt vad vi producerar säljs till andra länder, och inslaget av importerade varor och tjänster i det som vi konsumerar är f. n. ännu större. Det är ett av de mest allvarliga tecknen i vår ekonomi att bytesbalansen har försämrats så avsevärt. För år 1974 beräknas underskottet till ca 3 miljarder, och det förväntas stiga till inte mindre än 5 miljarder år 1975. Valutareserven har minskat kraftigt, och i längden går det inte att genom utlandslån uppehålla balansen. Som jag sade tidigare har detta också påpekats av finansministern i finansplanen.

Vilka åtgärder som än vidtas är det nödvändigt att vi kommer fram till ett balanserat utbyte med andra länder. Givetvis är det energiproblemen som ger oss våra värsta bekymmer. De senaste årens forskning och debatt har gjort klart för oss att kärnkraft betyder oerhörda risker. Som bekant är vi från centerns sida inte heller beredda att bygga ut kärnkraften förrän vi har fått fram metoder som inte innebär sådana oerhörda risker som kärnkraften f. n. är behäftad med och som har omvittnats i dagens debatt, bl. a. av fru Thorsson.

Socialdemokraternas nyligen framlagda energiprogram innebär vissa reträtter från tidigare deklarerade ståndpunkter, och här kan man nog använda Shakespeares ord: "Så går beslutsamhetens friska hy i efter-tankens kranka blekhet över."

Det är emellertid tacknämligt att regeringen nu ämnar följa centerns råd på ett annat område, nämligen när det gäller energibesparande åtgärder och högre skatt på energi, och att regeringen också när det gäller åtgärder för ökad forskning om andra energikällor följer de förslag som rekommenderas av centern. Besparingar kan säkerligen göras eftersom energianvändningen i Sverige beräknas motsvara ungefär 35 miljoner ton olja per år, varav inte mindre än 19 miljoner ton faller på samfärdsel, uppvärmning och sådana ändamål.

Herr Palme karakteriserar socialdemokraternas energiförslag om ut-

byggnad av ytterligare två reaktorer som ett försiktigt påslag. Det kanske man kan instämma i, eftersom vi tidigare hade lämnat tillåtelse till 11 reaktorer. Om man i stället hade bestämt sig för totalt 12 reaktorer, hur skulle människorna då egentligen ha reagerat? Nej, man fick väl ta till något mera, och då kom man fram till talet 13, alltså till detta försiktiga påslag. Man erinrar sig väl då Jacques Offenbachs operett Sköna Helena med sången: "Kärlek måste vi ha om än aldrig så litet" – i detta fall alltså kärlek till kärnkraftsreaktorer, eller kanske ännu mer kärlek till den prestige som uppstått genom att man tidigare sagt att man skulle göra ytterligare utbyggnader.

De Sifo-undersökningar som gjorts visar ju en allt starkare motvilja mot att använda kärnkraft i vårt land.

Låneverksamheten från andra länder är en helt ny företeelse för vårt land och tilldrar sig nu stort intresse. Det är givetvis inte just nu möjligt att avgöra i vilken utsträckning en sådan upplåning kan ske och på vilka villkor. Det är emellertid viktigt att starkt understryka vad finansministern säger om de mindre företagens möjlighet att låna på utlandsmarknaden – för dem erbjuder det ju bra mycket större svårigheter. I finansplanen heter det nämligen: "Frågan om hur de mindre och medelstora företagen skall få tillgång till de utländska lånemarknaderna får dock närmare övervägas." Jag hoppas att finansministern mycket snabbt tar något initiativ som anger hur detta skall ordnas. Den mindre och medelstora industrin är i stort behov av krediter för att ytterligare kunna utvidga sin verksamhet, vilket blir till nytta för hela vårt land. Därför bör någonting ske snabbt på detta område.

Slutligen, herr talman, vill jag säga några ord om överflyttningen av pengar från individen till staten, dvs. om skatter och avgifter. Regeringen har funnit en lättvindig och man frestas att säga nära nog lättsinnig väg att ta in pengar till staten. Det är dels genom höjd mervärdeskatt, dels genom höjda arbetsgivaravgifter. Båda metoderna har sina fördelar men de har också mycket stora nackdelar. De strider också mot det ursprungliga socialdemokratiska programmet om direkt beskattning, så att man kan ta ut skatt efter bärkraft.

Mervärdeskatten drabbar hårdast dem som har det sämst ställt i vårt samhälle. Den familj som måste använda hela sin inkomst för att köpa nödvändighetsvaror får betala moms på allt vad den köper, medan den bättre situerade familjen kan tillhandla sig åtskilliga saker där momsen inte slår så hårt. Vi kan ju inte momsbelägga utlandsresor, med allt vad därav följer av import av diverse varor till lägre priser. Mervärdeskatten får också olika verkan på olika varor. Den dyra bilen, den fina villan och annat som har lång varaktighet skall här jämföras med de dagligvaror som låginkomsttagaren måste använda sin inkomst till. Man bör således vara aktsam med att höja mervärdeskatten; den har en regressiv karaktär, vilket också påpekades när den infördes.

Löneskatten eller, som regeringen av taktiska skäl hellre vill kalla den, arbetsgivaravgiften har ytterst ojämna verkningar. Det är ingen öppen

skatt där var och en vet vad han verkligen betalar i skatt. Den kan heller inte varieras alltefter vederbörandes inkomst. De arbetskraftsin- tensiva företagen drabbas mycket hårdare än de som har långt driven maskindrif. Kommunerna drabbas också mycket hårt av höjd löneskatt, och därmed blir det ånyo låginkomsttagarna som får hårda pålagor genom att kommunalskatten inte är progressiv. Man bör därför iaktta stor försiktighet med hur långt man driver dessa båda skatteformer.

Statsministern sade i dag att socialdemokratin hade satsat på ett rejält påslag åt folkpensionärerna. Det kan man väl säga. Visst var det ett avsevärt belopp som kom att anslås till det. Men man får tänka på att folkpensionärerna är många. Det är fullt förståeligt att den enskilde pensionären inte ser det påslag han fått som särskilt stort. När priserna stiger – jag tänker på de prishöjningar som tillåtits och prishöjningarna på de varor som står utanför priskontrollen – drabbas folkpensionärerna hårt. I budgetpropositionen påpekas att pensionärerna den 1 juli får ett nytt påslag. Men hur mycket uppgår det till? Ja, det är fråga om 75 öre per dag och pensionär. Jag förstår mycket väl att pensionärerna den 1 juli inte tycker att det finns så stor anledning att tala om några påslag alls – de 75 örena räcker inte för att uppväga prishöjningarna ute i affärerna.

Jag fick ett mycket indignerat telefonsamtal från en pensionär som hade hört statsministerns uttalande. Han påpekade just att pensionärerna inte alls tycker att det gjorts några stora påslag på pensionerna. Jag förstår honom. Man får nog vara aktsam när man gör sådana uttalanden. Vi skall göra allt som är möjligt för att förbättra folkpensionärernas ställning. Det kunde ha gjorts mycket mer tidigare, men vi har tyvärr vid många tidigare tillfällen haft socialdemokraterna som motståndare då det gällt att höja folkpensionerna och framför allt då det gällt att sänka pensions- åldern, vilket vi nu efter 15 års oavbrutet talande om det äntligen har fått till stånd.

Herr talman! Jag slutar med att uttala förhoppningen att centerns och folkpartiets program för att möta den lågkonjunktur som vi alla får lov att förvänta, blir genomfört.

Herr PETERSON i Nacka (s):

Herr talman! Centern krävde före valet 1973 100 000 nya jobb. Många människor trodde att centern menade allvar: att man ville hjälpa till att skapa resurser för 100 000 nya arbetstillfällen. I dag vet vi att på knappt mer än ett år steg sysselsättningen i Sverige med över 100 000, utan att centerns krav på ensidiga subventioner till arbetsgivarna behövde genomföras. Denna kraftiga sysselsättningsökning når vi samtidigt som arbetslösheten i många länder runt omkring oss slår nya skrämmande rekord. Men vi vet nu också – vad vi i valrörelsen 1973 anade – att bakom centerns sysselsättningsparoller saknades en trovärdig politik. Tvärtom har centern fört fram förslag, som skulle ha inneburit färre jobb.

Detta leder mig till tanken att det kan finnas fler politiska områden

där ett inflytande för centern skulle innebära ett hot mot sysselsättningen.

Det senaste exemplet är energipolitiken. Under hösten och vintern har svenska folket diskuterat energi. Tiotusentals människor har deltagit i studiecirkel och debattgrupper. Det är människor som har sitt arbete och sina övriga plikter att sköta, men som ändå tagit tid och krafter i anspråk för att sätta sig in i de svåra energifrågorna. Intresset och engagemanget är glädjande, därför att människorna visar att de vill vara med och ta ansvar i en av de mest komplicerade frågorna och en av de mest avgörande för framtiden, som riksdagen inom kort har att ta ställning till. Det stora deltagandet i energicirkelarna visar med vilket allvar människorna i vårt land uppfattar frågan om den framtida energiförsörjningen. Och vad mera viktigt är: deltagarna i studiecirkelarna har också klart sagt att nu räcker det inte med slagord eller fromma önskemål. Detta kan tas som löntagarnas varning till centerpartiet, för nu måste förslagen konkretiseras. Socialdemokratin har på grundval av den fackliga och politiska arbetarrörelsens rådslagsgrupper angivit ramarna för de närmaste årens energipolitik.

Jag är medveten om att vi i riksdagen senare kommer att få debattera energipolitiken. Men jag tycker ändå det är på plats att redan nu kort titta på centerns agerande i de här frågorna. Utgångspunkten blir då frågan: Vilken energipolitik vill egentligen centern ha? Svenska folket har mött varierande uttalanden om t. ex. kärnkraften. Centerledaren har talat om att logiken kräver att man stoppar de av riksdagen beslutade elva kärnkraftsaggregaten. I början av veckan verkade det som om mera ansvarsmedvetna krafter i partiet var i färd med att föra in sin partiledare på för landet mindre äventyrliga vägar. För i förrgår, enligt ett uttalande i Aftonbladet, hade centerledaren plötsligt accepterat de elva aggregaten. Men i dagens debatt för någon timme sedan var herr Fälldin åter tveksam till riksdagens beslut om dessa aggregat.

Men kanske en centerpartistisk kommunstyrelseordförande i södra Sverige i ett nötskal fångade in det dilemma som centern satt sig i i energifrågorna. Han sade bl. a. så här: "Vi ska inte leva som på Selma Lagerlöfs tid, när ljuset var tänt endast till jul. Vi säger ingenting. Vi säger inte ja – och vi säger inte nej. Det är regeringen som får säga något först."

Ingen bör i dag begära ett slutligt ställningstagande i sak i energifrågorna. Det är rimligt att oppositionen i detalj får ta del av regeringens proposition. Ingen har emellertid kunnat undgå att se att centern har varit inställd på att ta hem politiska poänger på den svåra fråga som energipolitiken är och att – som herr förste vice talmannen Bengtson sade nyss – satsa på det som är enkelt och populärt och kan ge fler röster i valet.

Men efter alla turer vet vi egentligen inte vad centern står för – utom möjligen på en punkt: Centern går emot byggandet av ytterligare två aggregat i Forsmark. Det deklarerade man klart efter regeringens utspel i lördags. Men därutöver står uttalande mot uttalande. Och nya uttalanden kommer ständigt.

De frågor som bör upprepas är följande: Accepterar centern de redan beslutade reaktorerna? Eller accepterar man bara dem som har börjat byggas eller bara dem som är i bruk? Eller skall inga reaktorer alls få tas i bruk? Kanske herr Bengtson kan svara på de frågorna? Om han inte gör det råkar han måhända ut för nya telefonsamtal i eftermiddag.

Jag är klar över att många har en tveksam och osäker inställning till kärnkraft. Jag underskattar ingalunda de problem som är förbundna med kärnkraften. Samtidigt som arbetarrörelsens rådslagsgrupper accepterar det kärnkraftsprogram som riksdagen har antagit tillråder en stor majoritet försiktighet i fråga om den framtida satsningen. Regeringen har också följt detta råd så att vi i framtiden – vid ett senare beslutstillfälle – fortfarande har olika alternativ i energifrågorna.

Men vi känner till vårt energibehov och vi måste fatta vissa beslut – vi kan inte undandra oss det ansvaret. I en situation då vi behöver mer och inte mindre energi kan man inte utan återverkningar på sysselsättningen bara avveckla energikällor. Något måste i så fall sättas i stället.

Det har påpekats tidigare i denna debatt att när centern ingivit vissa grupper förväntningarna att man vill stoppa all kärnkraft känner man tydligen nu att det bränner under fötterna. Ty man har också ingivit förväntningarna att man skall vara med och skapa nya jobb. Och nu har man upptäckt att det här inte går ihop.

Man kanske skulle kunna säga att sanningens ögonblick nu har kommit! Som så många gånger förr under senare år kommer centern att upptäcka att deras uttalanden, politik och idéer är på kant med verkligheten, att vardagen kommer att korrigera centerns olika utspel. Att vakna upp med detta må vara centerns ensak – det nöjet behöver vi inte ta ifrån det partiet. Men dubbelheten och otydligheten är betänksamma inslag, inte minst för det politiska arbetets anseende. Av det ledande oppositionspartiet bör man ha rätt att fordra att energifrågorna behandlas mer seriöst. Energifrågorna är verkligen inga marginalfrågor i vårt samhälle. Tvärtom är tillgången på energi förutsättningen för framåtskridande, sysselsättning och utjämning. Detta anser inte minst glesbygdens människor. Också för dem är centerns energipolitik ett hot.

Varför har en stark majoritet av arbetarrörelsens rådslagsgrupper – där löntagarna finns – tagit ställning för en fortsatt energiökning? Jo, därför att man vill värna om sysselsättningen, därför att man vill öka möjligheterna för arbete åt alla. Men samtidigt tar löntagarna ansvar för en långsammare ökning av energibehovet för att efter hand uppnå en oförändrad nivå. Men vi kan inte minska ned allt på en gång. Det fordras en viss "bromssträcka". Även en dämpad ökningstakt fordrar emellertid – även om vi klarar ett ambitiöst besparingsprogram – ett visst tillskott av energi som vi måste skapa på något sätt, om vi skall klara sysselsättningen. Arbetarrörelsen har lagt fast handlingslinjen: ett målmedvetet genomfört program för en begränsning av energiförbrukningen i förening med kampen för arbete åt alla. Att riva upp beslut eller säga nej betyder

ju i stället nej till tusentals nya jobb i Sverige. Vad vill man stoppa? Är det Stålverk 80, aluminiumverket i Sundsvall, planerna på utbyggd vidareförädling av skogstillgångarna hos NCB och Södra Sveriges skogsägare eller är det produktivitetssökningen i det svenska jordbruket. Detta är ingen konstruerad uppräknig. De är alla reella exempel på vad det rör sig om. Tvära kast i energipolitiken skulle inte leda till annat än ekonomisk kris i vårt land. Denna allmänna insikt kom också deltagarna i rådslagsverksamheten fram till.

Om man känner ansvar för landets affärer kan man inte prata om rivning hit och dit. Det är att äventyra sysselsättningen. Och det är tydligen centern beredd att göra.

Herr förste vice talmannen BENGTON (c) kort genmäle:

Herr talman! Centern är det parti som främst arbetat för att få en hög sysselsättning i vårt land, och det är svaret på det herr Peterson i Nacka sade sist. Vår yttersta strävan är att skapa sysselsättning åt så många människor som möjligt i vårt land.

Herr Peterson i Nacka säger vidare att vi fick de 100 000 jobben utan att några av centerns förslag genomfördes. Var det verkligen så? Blev det ingen mervärdeskattesänkning under en viss tid, och blev det inte en generösare tillämpning av investeringsfonderna så att man på den vägen kunde skapa fler arbetstillfällen? Det är några exempel som visar att sådant som centern föreslagit verkligen kommit till stånd. Vi fick de 100 000 nya jobben. Det är bättre att i faktiska siffror visa vad som skett än att, såsom herr Peterson i Nacka gör, försöka visa det i allmänna ordalag.

Sedan ägnar herr Peterson med all rätt stor uppmärksamhet åt kärnkraften. Han citerade därvid en centerpartistisk kommunfullmäktigeordförande som sagt att vi bör vänta och se vad regeringen vill göra. Jag förstår mycket väl det uttalandet, eftersom regeringen inte sagt någonting på mycket länge, medan centern däremot delgett sin uppfattning. Det är då naturligtvis riktigt att vänta och se vad regeringen vill göra.

Det är ingen som begär ett slutgiltigt ställningstagande, säger herr Peterson. Nej, det förstår jag. Vår inställning är att de investeringar som gjorts till nöds får användas, men vi skall ha de mest rigorösa säkerhetsbestämmelser som kan tänkas. Ta Ågesta som exempel! Det verket är nu nedlagt, och det har då frågats vad man skall göra med den radioaktivitet som där finns. "Jo", svarar man, "vi låter pumparna gå". Ja, i 300 år – då först har vi fått bort radioaktiviteten. Sådan är den kärnkraft som herr Peterson i Nacka så varmt förordar.

Det är viktigt att vi får arbetstillfällen, men det är också viktigt att människan får leva vidare utan att drabbas av de skador som kärnkraften verkligen kan ge.

Herr Peterson frågade om centern vill stoppa det nuvarande programmet. Vi vill inte gå med på de ytterligare två reaktorer som socialdemokraterna föreslår. Vi har tidigare sagt ifrån att vi inte på något sätt

accepterar att man bygger fler reaktorer. Om forskningen gör det möjligt att utnyttja kärnkraften utan att det medför risker för människan, t. ex. genom fusionsenergi, råder det naturligtvis inga delade meningar om att vi skall använda denna energi. Men där är vi inte i dag, utan socialdemokraterna vill gå vidare med en kraftkälla som i dagens situation är ytterst riskabel för människan. Det vill vi i centern inte göra.

Herr PETERSON i Nacka (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är riktigt att centern hade 100 000 nya jobb på sina valplakat. Men de 100 000 nya jobb och mer än det som vi fått i vårt land det senaste året har kommit till genom den socialdemokratiska politiken och utan de väldiga subventioner som centern var beredd att ge till redan vinstgivande företag. Det var liksom ingen hejd på den givmildhet som centern då visade emot näringslivet genom att vilja sänka arbetsgivaravgiften och genom att ge företagen olika lättnader.

Jag tog upp uttalandet från södra Sverige som ett exempel på att centern ofta i viktiga politiska frågor varken säger ja eller nej. Vad jag efterlyser är en mera seriös behandling från centern av denna politiska fråga. Jag vänder mig emot att centern, liksom nu herr Bengtson, försöker lura svenska folket att tro att det finns enkla lösningar på komplicerade problem. Det finns, herr Bengtson, inga enkla lösningar på energifrågan. Det är bara centern som har fått för sig det.

Herr Bengtson tar avstånd från ett energislag utan att göra det minsta försök att anvisa en ersättning. Vi behöver energin om vi skall kunna upprätthålla sysselsättningen. Herr Bengtson gör inte heller det minsta försök att se de risker som finns med andra energislag, t. ex. oljan. Det är riktigt – jag har inte förnekat det – att det finns många frågetecken som kan sättas kring kärnkraften, men vi måste ändå jämföra kärnkraften med andra energikällor, när vi ser på vilka risker det finns.

Jag noterar att herr Bengtson inte gav något klart besked om han accepterar riksdagens beslut rörande de elva kärnkraftverken eller ej. Han kom med en glidande formulering om att centern inte skulle vara beredd att bygga de två nya verken. Får jag fråga herr Bengtson om detta är det senaste auktoritativa beskedet från centerpartiet?

Herr förste vice talmannen BENGTON (c) kort genmäle:

Herr talman! De 100 000 nya jobben kom alltså till. Det är ingenting att bestrida från socialdemokratiskt håll. Enligt herr Peterson i Nacka var det socialdemokratins förtjänst att de kom till, men han undvek sorgfälligt att nämna vad mervärdeskattesänkningen innebar och fackföreningsrörelsens uttalande om att mervärdeskatten skulle kunna användas igen just för att stimulera. Han talade heller inte om det andra exemplet, investeringsfondernas användning, som också hade avsevärd effekt: man fortsätter nu att ta fonderna i anspråk för att stimulera näringslivet i stort.

Herr Peterson i Nacka kräver så bestämt ett ställningstagande, men

han kan inte ta ställning själv, vilket är en motsägelse. Han menar att det inte kan tas någon slutgiltig ställning till detta problem. Då sitter vi ju i samma båt allesammans därför att vi inte kan ta slutgiltig ställning förrän vi sett vilken säkerhet beträffande kärnkraften det kan bli fråga om. Om vi t. ex. kan få fusionsenergi går det mycket bra.

Jag noterade med tillfredsställelse att regeringen vill forska i alternativa energikällor. Vi kan se på att 30–40 % av ett träd som avverkas lämnas kvar i skogen i form av grenar, toppar och stubbar. Det kan man göra grönflis av. Hur mycket betyder det egentligen? Jag påvisade att den totala konsumtionen av energi omräknat i olja är 35 miljoner ton om året. Den här vägen skulle man få ut ungefär 4 miljoner ton. Det är inte något dåligt tillskott. Det finns också andra möjligheter till energikällor som har diskuterats, och det är framför allt de förutsättningarna vi bör utnyttja för att få mer energi.

Jag skall inte gå in på världens övriga resurser för de ligger ju inte inom våra domäner, men det finns andra områden som inte direkt har samband med oljan, där det finns avsevärda energiresurser att utnyttja. Det är den vägen vi skall gå, herr Thage Peterson, i stället för att acceptera den risk som kärnkraften innebär i sitt nuvarande skick.

Herr PETERSON i Nacka (s) kort genmäle:

Herr talman! Det finns säkerligen ingen i kammaren som förnekar att centern i valrörelsen använde en slogan om 100 000 nya jobb. Men, herr Bengtson, den slogan var också förbunden med att centern för att nå detta mål ville ge näringslivet ett antal subventioner, som skulle ha inneburit en ytterligare ökning av näringslivets lönsamhet under redan goda år.

Vi har fått en ökning av antalet sysselsatta med över 104 000. Men den har vi fått utan att behöva tillgripa av centern mycket tveksamma åtgärder att minska företagens kostnader och möjliggöra högre aktieutdelningar än vad som blev fallet.

Var socialdemokratin står beträffande energipolitiken kungjordes i lördags. Riksdagens beslut står fast. Vi betonar att vi skall ha en långsammare energiökning. Vårt behov av energi kräver en utbyggnad av kärnkraften med två aggregat på redan befintligt verk, en ökning av vattenkraften, besparingsåtgärder och forskning.

Det sista vill jag beröra, eftersom herr Bengtson tog upp forskningen. Studiecirkelarna har också lagt stor vikt vid att det sker en forskning. Regeringen har också understrukit att alla tänkbara satsningar på forskning måste ske för att få fram metoder när det gäller att spara energi och för att öka antalet energikällor. Det har betydelse för vår folkförsörjning.

Men herr Bengtson, hur mycket vi än forskar för 1975, 1976 och 1977 skall vi inte ha några förhoppningar om att denna forskning skall ge resultat i mer energi dessa år, dvs. att den skall ge oss möjligheter att bruka de alternativa energikällor som centern så ofta talar om, nämligen solen och jordvärmen.

Alla vetenskapsmän och experter som har uttalat sig i denna fråga är på det klara med att vi ännu inte på många år kan få fram någon nämnvärd energi trots omfattande forskning om dessa energislag. Att hävda något annat, anser jag, vore att lura det svenska folket.

Det var detta som jag mycket stillsamt sade till herr Bengtson. I längden kan det bli litet farligt för centerpartiet att inta dubbla positioner i sin politiska förkunnelse.

Herr DAHLBERG (s):

Herr talman! När man skall anmäla sig till den allmänpolitiska debatten finner man att den är uppdelad i fem olika avsnitt. Det kan vara svårt att i förväg ange inom vilket avsnitt man skall hålla sitt anförande. Jag hade framför allt tänkt beröra vårdsektorn och de förändringar som där sker. Men här har nu energipolitiken varit den stora aktuella frågan i dag, och jag skall därför också med några ord beröra den.

Bakgrunden till våra dagsaktuella problem är att priset på råoljan har femdubblats och att det på sikt också blir mindre tillgång på denna energiform. Vi söker därför efter nya energikällor. Tidigare här i debatten har nämnts vindkraft, solenergi och jordvärme. Många forskningsprojekt pågår världen runt för att försöka lösa problemen kring dessa energikällor. Men ännu har inga radikala uppfinningar gjorts och läget är alltså oförändrat.

Vi får under de närmaste åren kallt räkna med att importera dyr olja och inrätta oss därefter. Det är ganska naturligt att man i första hand inriktar sig på att spara olja dels av kostnadsskäl, dels också av bristskäl. Men skall vi på sikt spara, måste vi vidta praktiska åtgärder här hemma, och så har också skett. Vi skall isolera våra bostäder bättre. I de större tätorterna är det aktuellt med fjärrvärme dels för att förbättra boendemiljön, dels för att spara olja.

När det gäller trafiken går man in för kollektiv trafik i stället för enskilda bilresor. Men även på detta område krävs det omläggningar. Skall man ordna fjärrvärme krävs stora investeringar i panncentraler, ledningar i gatunätet och pumpverk osv. Likadant är det på trafikens område. Man måste t. ex. utöka bussparken. Vi är också övertygade om att ingen säljer den egna bilen om kollektivtrafiken utökas. En sådan omläggning kräver därför ökad energiförbrukning i ett övergångsskede. Men att så måste ske på sikt för att vi skall kunna åstadkomma besparingar är vi väl ganska ense om.

Även om vi slår av på takten i oljeimporten kommer vi inte förbi dess inverkan på betalningsbalansen. Skall vi här hemma gå vidare på reformernas väg måste vi för att kunna betala oljan öka våra exportanstängningar i syfte att få balans i våra affärer med omvärlden. Detta kräver att vi ser till att exportindustrin byggs ut och att investeringarna på detta område gynnas. Vi kan därför med tacksamhet notera att finansministern på sistone har ökat möjligheterna för företagen att ta investeringsfonderna i anspråk. Att vi i vårt land skulle skära ner importen

för att få en bättre betalningsbalans är knappast att tänka på. Vi gynnas bäst av en fri handel.

I debatten har också sagts att vårt land kanske tar i anspråk en för stor del av jordens resurser. Vi skulle slå av på takten och därmed gynna andra stater. Jag tror inte på en sådan lösning. Det vi exporterar är ju varor som omvärlden behöver. Det är malm, stål, papper, trävaror, kullager, maskiner, fartyg osv. Vi skulle inte göra omvärlden någon tjänst om vi exempelvis inskränkte pappersexporten, en vara som i dag faktiskt är en bästvara. Vårt verktygsstål och kullager är också varor som hela världen efterfrågar. Det är genom denna vår export som vi kan köpa framför allt u-ländernas varor, såsom kaffe, bomull, frukt, olja osv. Skall vi kunna ge u-länderna ökade ekonomiska bidrag – något som f. ö. också har skett genom att vi har uppnått enprocentsmålet – måste vi även i fortsättningen se till att vi har en hög sysselsättning och produktion.

Jag tror inte att våra problem kan lösas genom att vi slår av på takten. Vi kan aldrig spara oss genom svårigheterna utan vi måste arbeta oss igenom dem. Det är för ökade resurser och dessa resursers rättvisa fördelning som vi bör arbeta.

När det gäller vårdfrågorna, sjukvården, alkoholistvården, kriminalvården ösv. är den allmänna tendensen att man går in för den öppna vården. Av olika skäl tror jag att det är en riktig väg, kanske framför allt ur ekonomisk synpunkt, men den öppna vården är måhända också en vård som människorna sätter större värde på. All vistelse på anstalter upplevs ju inte som särskilt fördelaktig. Jag vill därför hälsa med tillfredsställelse att man nu inte bara på sjukvårdens område utan också inom kriminalvården går in för en öppnare vård. Framför allt är eftervården viktig. Det hjälper föga om människor som har vistats på anstalter därefter inte får den rätta vården. Det är där jag anser att vi måste sätta in åtgärder.

På samma sätt är det med alkoholistvården, om vilken det just nu pågår en debatt. Jag läste för några dagar sedan att socialstyrelsen har diskuterat på vilket sätt man skulle lösa frågan om frivillig intagning eller tvångsintagning av alkoholskadade. Jag har haft tillfälle att följa och yttra mig över den frågan. Jag måste ge en blomma åt generaldirektör Rexed och professor Inghe som har talat för den frivilliga linjen. Alla som har haft med detta klientel att göra känner till att tvångsintagning i regel misslyckas. Det kanske finns enstaka människor som av sociala eller medicinska skäl inte vet sitt eget bästa. I sådana fall har man möjligheter att via lagen om intagning av psykiskt skadade ta hand om dem. Jag tror emellertid på den nya linje som innebär frivillig intagning.

Som framgår av dagens tidningar har en uppgörelse träffats mellan Landstingsförbundet och socialdepartementet om landstingens möjligheter att lösa sina finansieringsproblem på sjukvårdsområdet. Alla känner till landstingens ansträngda ekonomi. Landstingsskatterna uppgår i regel till omkring 10 kronor eller däröver.

Uppgörelsen för 1976/77 kan hälsas med tillfredsställelse. Därigenom

Nr 15

Onsdagen den
5 februari 1975

---

*Allmänpolitisk
debatt*

får landstingen framför allt ekonomiska resurser att bygga vidare på den öppna vården. Även en rad andra praktiska problem har lösts – problem som har diskuterats mycket, särskilt i socialutskottet. Det gäller t. ex. glasögon för barn och ungdom. Där har man nu lyckats nå ett avtal. Man har vidare fått sjukgymnastik och annan behandling reglerad. Landstingen erhåller ersättning för resor och hjälpmedel – kostnader som nu landstingen står för. Det gäller även ambulansväsendet. Taxorna för sjukgymnastik och strålbehandling har gjorts enhetliga.

En diskussion har tagits upp om att den som måste besöka läkare många gånger om året – åtta-tio gånger – skulle kunna få ett högstkostnadsskydd. En del landsting har redan löst detta problem. Måste man besöka läkare mer än åtta-tio gånger om året, skulle man inte behöva betala de 15 kronor per besök som det kostar i fortsättningen. På så sätt skulle den som haft otur att drabbas av sjukdom och måste besöka läkare många gånger få en lättnad.

Det blir tillfälle att återkomma till vårdfrågorna. Vi anser det viktigt att försöka åstadkomma lyckliga lösningar för de enskilda människorna men även att det skall ske till ett sådant pris att samhället förmår bära kostnaderna. Mycket är gjort. Men vi har i alla fall lagt en riktig grund att gå vidare på.

Herr andre vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdet fortsättande kl. 19.30.

Herr WIRTÉN (fp):

Herr talman! "Flicka, ung, utbildad. Därför är hon utan jobb." Så löd en förstasidesrubrik i Sveriges största morgontidning för någon vecka sedan. Dagens kännetecken för att inte passa den svenska arbetsmarknaden är således att vara ung, att vara flicka och att vara utbildad. De två första kriterierna verkar kanske litet överraskande i förstone. Att vara ung flicka brukar ju inte vara någon nackdel. Men så tycks det vara, om man ser på arbetslöshetsstatistiken. Uppgifterna om den svenska arbetsmarknaden är annars positiva f. n. 100 000 nya arbetstillfällen har tillkommit från november 1973 till november 1974. Och ser vi på Sverige i internationellt perspektiv, så är vi något av mest gynnad nation bland industriländerna. I vår omedelbara närhet finns länder med hundratusentals arbetsföra människor, som lider under arbetslöshetens gissel. I USA får man räkna i miljoner.

Den svenska konjunkturpolitiken för 1974 har, när vi nu kan läsa i facit, varit framgångsrik. Det stimulanspaket som folkpartiet var med om att förhandla fram har uppenbarligen haft god effekt, inte minst gäller detta det mest omstridda inslaget – momssänkningen.

Konsumtion, produktion och sysselsättning har hållits uppe på hög nivå trots djupa konjunktursvackor hos flertalet av de länder som vi har det största handelsutbytet med. I oljekrisens mörka skugga vid årsskiftet 1973–1974 var det inte så lätt att veta hur framtiden skulle te

sig och vad som behövde göras för att hålla hjulen i gång. Men då lyckades det. Nu gäller det andra halvåret 1975 och första hälften av 1976, och inte heller i dag är sikten klar. Som bl. a. Gunnar Helén har sagt tidigare förefaller regeringens och finansministerns bedömningar dock vara alltför optimistiska. Det behövs en större beredskap med bättre åtgärder än regeringen hittills har presenterat för att klara de ekonomiska och näringspolitiska problem som syns vid horisonten.

Vilka är då problemen? Åtskilligt har redan sagts om det, och någon systematisk genomgång tänker jag därför inte försöka mig på. Konjunkturinstitutets senaste konjunkturbarometer visar emellertid att ordergången försämras dramatiskt just nu. Inom sågverks- och träindustrin har det varit dåligt ett bra tag redan. Nu tycks övriga branscher följa efter, och då kommer arbetslöshet och andra problem, om vi inte vidtar motåtgärder.

Här vill jag återvända ett tag till den ungdomsarbetslöshet jag nämnde i inledningen av mitt anförande. Av de 62 000 arbetslösa i dag är 26 000 eller 40 % ungdomar. Samtidigt står 16 000 elevplatser tomma vid gymnasieskolans och arbetsmarknadsstyrelsens utbildningsanstalter. Det här är barockt, i synnerhet som flertalet av de arbetslösa ungdomarna inte får något jobb på grund av bristande utbildning!

En chefstjänsteman i arbetsmarknadsstyrelsen säger i en intervju: "Den stora ungdomsarbetslösheten visar att det är någonting fel i övergången från skola till arbetsliv. Gymnasieskolans uppläggning tycks inte locka ungdomarna tillräckligt, och samtidigt finns heller inte tillräckliga möjligheter att skola in ungdomarna på arbetsplatserna." Vi måste finna på råd för att rätta till det här.

Med försämrad konjunktur ökar problemen. Därför är det viktigt att det förslag som Gunnar Helén presenterat om en arbets- eller studiegaranti för ungdomarna snabbt förs ut i verkligheten.

Nästa fråga blir då: Finns det arbete att erbjuda efter genomgången utbildning? Det är en fråga som sysselsättningsutredningen brottas med. Men vi kan inte bara slå oss till ro och vänta på förslag och synpunkter från den. Det gäller också att handla i nuet.

Och visst finns det mängder av otillfredsställda behov hos människor som har svårigheter av olika slag. Vårdsektorn riktigt ropar efter villiga armar som kan utföra tjänster. Kan de olika huvudmännen bara finansiera vårdsektorn så visst finns det behov att tillgodose innan man har nått fram till den mänskligare vård som vi från folkpartiet har krävt i skilda sammanhang.

Men de materiella resurserna måste också fram, och för det krävs ett väl fungerande näringsliv. Det finns anledning att fråga: Har vi det? Nja är kanske det bästa svaret. Det som är oroande är framför allt den fortlgående koncentrationen inom det ekonomiska livet med ägandet av näringslivet samlat på ett fåtal händer och ett ökat statligt inflytande direkt i företagen.

Ekonomisk koncentration både strider mot liberala krav på maktsprid-

ning och decentralisering och försämrar allvarligt möjligheterna att upprätthålla sysselsättning och tillgodose behov av service i alla delar av landet. I en lång rad riksdagsmotioner har därför folkpartiet fört fram krav som syftar till att å ena sidan förhindra privat och statlig ekonomisk maktkoncentration och å andra sidan skapa förutsättningar för ett decentraliserat näringsliv. Våra krav kan sammanfattas i följande punkter:

- skärpt lagstiftning mot monopol och karteller
- livskraftig sektor av mindre och medelstora företag
- ökad kontroll av multinationella företag
- medbestämmanderätt för de anställda
- ingen statlig styrning av företagen inifrån
- andel för de anställda i företagets kapitalväxt.

Dessa krav utgår från en socialliberal syn som ställer den enskilda människans möjligheter att utvecklas och förverkliga sig själv i centrum. Det är ett samhälle som bygger på den synen som är det verkliga alternativet till ett toppstyrt socialistiskt samhälle.

Särskilt oroande är vad som händer inom familjeföretagsgruppen, där stora förskjutningar äger rum. Under senare år har ett stort antal medelstora familjeföretag upphört som självständiga enheter. I en del fall rör det sig om rena nedläggningar, men i första hand är det fråga om försäljning till större företag eller samgående med andra familjeföretag.

Enligt statens pris- och kartellnämnd gällde 1/3 av alla företagsköp åren 1969–1970 familjeföretag. Det innebär att nära 10 % av samtliga familjeföretag med mer än 100 anställda såldes under en tvåårsperiod. Under perioden 1968–1971 minskade enligt en annan undersökning familjeföretagsgruppen med uppskattningsvis 570 företag. Vissa regionala undersökningar på senare tid bekräftar bilden. I Västerbotten t. ex. såldes under perioden 1969–1974 minst 1/3 av familjeföretagen i länet med lägst 20 anställda, och i hälften av fallen var köparen ett storföretag.

Samtidigt som många medelstora familjeföretag sålts eller lagts ned har det inte skett någon tillväxt underifrån. Till en del är det resultatet av låg expansionstakt bland mindre företag och färre nyetableringar. Ett annat förhållande är att mindre företag, som lyckats hävda sig bra på marknaden eller har ett unikt kunnande eller dylikt, snabbt blir ett intressant köpobjekt för större företag.

Den här utvecklingen leder – som påpekats från många håll – till att näringslivet håller på att få en timglasstruktur. Storföretagssektorn ökar snabbt sin andel av produktion och sysselsättning. De mindre företagen håller i huvudsak ställningarna. Men mellangruppen – medelstora familjeföretag – krymper snabbt.

Mot denna bakgrund har vi i folkpartiet ställt en rad förslag som syftar till att förbättra främst de mindre och medelstora företagets situation. Förslagen kan sammanfattas i följande punkter:

- I. Snabba upp arbetet med att få fram en för näringslivet vettig skattereform. Viktiga inslag bör vara en successiv avveckling av löneskatten, lindrad beskattning av det arbetande kapitalet i företaget, rätt för de

mindre företagen att bygga upp trygghetsfonder och borttagande av den faktiska sambeskattningen.

2. Förenkla och rationalisera det nuvarande blankettraseriet. Det kan inte vara nödvändigt att på ett år begära in 48 846 700 blanketter med 1 021 500 000 uppgifter. I varje fall bör någon form av ersättning utgå för utfört arbete med att ifylla blanketter.

3. Tiden är inne att lätta kreditmarknaden. Det förutsätter ett statligt utlandslån. De mindre och medelstora företagen måste få del av de här pengarna via lämpliga kreditinstitut.

4. Fortsätt uppbyggnaden av företagarföreningarna som regionala servicecentra för de mindre och medelstora företagen.

5. Satsa större resurser på innovationer, framtagande och marknadsföring av nya produkter. Om inte nyctableringen av företag kommer i gång igen utarmas det svenska näringslivet successivt.

Herr talman! Avslutningsvis skulle jag vilja föra in det statliga företaget i debatten. Det är nu fem år sedan AB Statsföretag startade. Det skedde med stort PR-pådrag. Den politiska ambitionen var klar. Nu skulle det hända saker i socialistisk riktning. Vi minns alla de stolta parollerna från den socialdemokratiska partikongressen 1968. Krister Wickman talade. Kongressen jublade. Men det ville sig inte. Det mesta gick snett i början. Med en ny ledning för AB Statsföretag har koncernen nu rest på sig. Jag vill gärna ge det erkännandet till Statsföretags styrelse och direktion att de i stort följer marknadens villkor på gott och ont. Tävlan med likvärdiga konkurrenter skärper och utvecklar. Den regeln gäller också för företagen inom Statsföretagsgruppen.

Men med framgången följer också frestelser. Jag vill inte påstå att det omdömet i första hand siktar på koncernledningen utan mer på vad som tycks hända i berörda departement. Flera uttalanden och beslut under senare tid gör att man frågar sig: Förbereds en större offensiv för att kraftigt utvidga den statliga sektorn inom näringslivet?

Förra året beslutade riksdagen om Stålverk 80, den största industriella satsningen hittills i ett industriprojekt. Speciella motiv kan anföras för den utbyggnaden, men visst fanns och visst finns alltså en del frågetecken kring beslutet, som riksdagen hade kort tid på sig att bereda och ta ställning till.

1973 beslutade riksdagen att inrätta den mycket omdebatterade fjärde AP-fonden. Den har kommit i gång med sina aktieköp. Det mest uppmärksammade är Volvoinköpet på 100 milj. kr.

Jag skulle, herr talman, kunna fortsätta exemplifieringen med att anföras hur man går in med större intensitet via investmentbolaget Navigator och en hel del andra sådana åtgärder samt också peka på uttalanden från främst industriministern för att motivera min avslutningsfråga: Avser regeringen att lägga om sin näringspolitik i det här avseendet för att utvidga den statliga sektorn? Det är en fråga som förr eller senare kräver sitt svar från regeringsbanken.

Herr ÅSLING (c):

Herr talman! Perspektivet förändras dramatiskt när det gäller den ekonomiska utvecklingen i världen. Den snabba scenförändring som omvärderingen av energiråvarorna medfört har bragt i dagen djupgående spänningar i världssamhället – spänningar som det kommer att ta betydande tid att avbalansera. Konsekvenserna är klara. Det blir genomgripande förändringar i människors och nationers vardagliga tillvaro.

Ett centralt problem – det har illustrerats i debatten i dag – är naturligtvis att på bred front vinna gehör för de ändrade prioriteringar som en ny situation förutsätter. Detta tar sig bl. a. uttryck i att energidebatten i alltför hög grad uppehåller sig vid värderingar som tillhör en tidigare aktuell situation. Hushållning med resurser och sparsamhet med energi betraktas i allför många sammanhang ännu som ett tillväxtfientligt alternativ.

Statsministerns koppling i debatten för någon timme sedan mellan sysselsättningspolitik och kärnkraftsutbyggnad är karakteristiskt för den nya syn och intellektuellt ett ganska halsbrytande balansnummer. Herr Peterson i Nacka, som med berömvärd flit upprepar statsministerns argument, har också utfört balansnumret men utan de intellektuella ambitioner som statsministern lade i dagen.

Det är betecknande för situationen att när naturvårdsverket 1971 gjorde en ingående och berömvärd analys av möjligheterna att framför allt ur naturvårdssynpunkt se över effektiviteten vid värmecentraler, alltifrån villapannor till stora centralanläggningar, föranledde det ett måttligt intresse. Ändock visar denna utredning liksom andra som har utförts av byggnadsforskningen liksom även internationella erfarenheter, att enbart genom förbättrad tillsyn och effektivitetskontroll kan mycket stora energimängder sparas.

Naturligtvis skedde en viss uppräckning under intryck av energikrisen, och konsumtionen av oljeprodukter minskade för 1974 jämfört med 1973 med ca 10 %, vilket dock, som framhölls i debatten, i inte oväsentlig utsträckning var ett resultat av den milda vintern. Ändock är det uppenbart att det inte blivit någon riktig fart på kampanjen för sparsamhet med energi. Detta är egentligen ganska märkligt sett ur lönsamhetssynpunkt.

Finansministern framhåller i finansplanen att de fem kärnkraftaggregat som kommer att vara i drift under 1975 beräknas förhoppningsvis motsvara en årlig besparing i fråga om oljeimport på ca 2,3 milj. kubikmeter eller ca 8 % av Sveriges årskonsumtion av olja år 1973. Det är en besparing i en storleksordning som mycket väl skulle kunna uppnås också vid befintliga oljekonsumerande anläggningar med relativt små och begränsade åtgärder. Naturligtvis är lönsamheten för dessa begränsade åtgärder i befintliga anläggningar mycket större än den som kan uppnås genom nytillskott av energi. Det är alltså en underlåtenhetssynd som i dag står oss dyrt att inte åtgärder för att spara på energi fått en rimligare position mot bakgrunden av den reella lönsamheten av de tänk-

bara åtgärderna.

Det här är emellertid en fråga som inte bara har en ekonomisk aspekt. Den har också i hög grad en miljöpolitisk och jag skulle vilja påstå dessutom en regionalpolitisk sida. En mycket väsentlig del av vår vattenkraftsproduktion sker i de norrländska älvarna. Enligt experterna uppgår transmittieringsförlusterna – dvs. överföringsförlusterna – i distributionen av elektrisk energi från Norrlandsälvarna till de syd- och mellansvenska industrierna till storleksordningen 10 à 20 %. Trots att det här är fråga om energiförluster av en betydande storleksordning har jag ännu inte upplevt att den ekonomiska betydelsen av denna energiförlust vägts in som en faktor i den lokaliseringpolitiska debatten eller i sysselsättningsdebatten.

Hur många kärnkraftsaggregat till miljardkostnader och med ett av allt att döma ovisst avkastningsvärde hade man kunnat spara in genom att i ökad omfattning förlägga industrier till de norrländska älvdalarna, där dessutom undersysselsättningen har varit ett gissel genom de två senaste årtiondena? Detta är en samhällsekonomisk kalkyl med sysselsättningsaspekter som är värd att göra.

Exemplen kan mångfaldigas, men jag skall stanna för bara ytterligare ett. Här i kammaren har sedan några år med växande intensitet inlandsbanans framtid diskuterats. För många har det varit en diskussion om kommunikationsteknik, gammal och ny. För några har det gällt en principfråga, nämligen den om Norrlands inland skulle få en reell chans till fortsatt utveckling och om de samhällen som bokstavigt vänder ansiktet mot inlandsbanan som kontakt med yttvärlden skulle få leva vidare. Inlandsbanan går genom genuin glesbygd, genom vad som under 1960-talets skogliga lågkonjunkturår karakteriserades som skogsbrukets nollzon. Energi- och råvarusituationen har radikalt förändrat skogsbrukets villkor. Vår skogsindustri kommer för framtiden att behöva all den skogliga råvara som våra marker förmår producera. Borde inte då en kommunikationslinje som inlandsbanan – en resurs som finns på plats – omvärderas med hänsyn till bl. a. skogsbrukets radikalt förändrade råvarusituation? Det här, herr talman, är också en sysselsättningsfråga.

Dessa exempel kan förefalla inte bara regionala utan kanske t. o. m. perifera i den här debatten, men de illustrerar med vilket betänkligt kort perspektiv samhällsutvecklingen hittills arbetat. Det är därför nu väsentligt att se de åtgärder som vidtas t. ex. på energiområdet i ett längre perspektiv och i ett internationellt sammanhang. Då är det verkligen inte vare sig rimligt eller möjligt att koppla kärnkraftsutbyggnad till hög sysselsättning. Frågan är i stället om kärnkraftsutbyggnaden just ur sysselsättningssynpunkt är ett rimligt sätt att disponera trots allt begränsade resurser.

Även om energipropositionen nu är signalerad och mycket av energidebatten – naturligtvis med all rätt – avfärdas under hänvisning till att den ligger på kammarens bord om några veckor, är det en anmärkningsvärd brist i finansplanen och över huvud taget i regeringens attityd

till dessa frågor att greppet om energifrågan är så fantasilöst. Den ekonomiska utvecklingen borde nämligen mana till mycket målmedvetna och allvarliga insatser, och därvid borde inte minst besparings- ochushållningsåtgärdernas lönsamhet på ett helt annat sätt än vad som hittills varit fallet beaktas. Statsministern var i sitt anförande här benägen att bagatellisera detta krav, men jag tror att man ändå måste se till de reella möjligheterna i besparingshänseende, och då är detta en väsentlig och central fråga i hela den energipolitiska debatten.

De nya siffror som nu redovisats beträffande betalningsbalansens utveckling ger frågan särskild aktualitet. De har presenterats av statistiska centralbyrån i anslutning till fullmäktiges i riksbanken förvaltningsberättelse, och de är en verkligt allvarlig påminnelse om utvecklingen. Finansplanens beräkningar att underskottet skulle komma att stanna vid ca 3 miljarder har nu korrigerats. Underskottet visar sig uppgå till hela 4,5 miljarder kr. för 1974. Då räcker det inte att tala om en effekt av stimulansåtgärder i svensk ekonomi under fjolåret. Den enkla sanningen är att importen har förhållit sig relativt passiv. Det så snabbt ökade underskottet har helt varit hänförligt till ett ras i exportintäkterna.

Även om utvecklingen för 1975 bjuder på många osäkra faktorer är det alltså mycket som talar för att finansplanens prognos om ett underskott för innevarande år på 5 miljarder väsentligt kan komma att överskridas. I finansplanen konstateras mycket riktigt att "ett bestående underskott i bytesbalansen leder till successiva begränsningar i möjligheten att föra en självständig och expansiv ekonomisk politik". Finansplanen bygger sin optimistiska framtidsbild på tilltron till att expansiva inslag skall börja verka i våra avnämrländers ekonomier. Den oväntat snabba nedgången i exporten under 1974 års två sista månader låter dock ana att den positiva effekten kan komma att låta vänta på sig och är ett ytterligare, mycket påtagligt, belägg för att finansplanens prognoser genomgående är hållna i en alltför ljus färgskala.

Den naturliga slutsatsen blir då självfallet också att finansplanens ambitionsnivå när det gäller åtgärder för att höja den ekonomiska aktiviteten är alltför låg. Den beredskapsplan som riksdagen bör skissera som ett lämpligt handlingsmönster för regeringen måste givetvis mot denna bakgrund prioritera exportansträngningarna och åtgärder som är ägnade att begränsa energislöseriet. Kravet på en hög beredskap för att trygga sysselsättningen gör det emellertid också nödvändigt att med skilda medel aktivera branscher och näringsgrenar där ledig kapacitet kommer att finnas.

Självklart är också att en ökad utländsk upplåning inte är problemfri. Men för att värna om sysselsättningen är den nödvändig. Regeringens gamla fördomar när det gäller kapitalimporten har dess bättre försvunnit. Enligt finansplanen skall även staten ifrågakomma som låntagare, och det är en möjlighet som nog bör understrykas i beredskapsplaneringen.

Herr talman! Det centrala i denna beredskapsplanering måste vara den höga beredskapsgraden. Åtgärderna måste kunna sättas in med kort var-

sel, eftersom mycket tyder på att konjunkturförloppet kan komma att präglas av snabbare förändringar och tvärare kast än vad vi vant oss vid under tidigare konjunkturyckler.

Fru LINDQUIST (m):

Herr talman! Det internationella kvinnoåret ger mig anledning till några reflexioner om kvinnans situation i Sverige. Kvinnan har under det senaste seklet formellt nått långt i vårt land. Hon har blivit myndig vid samma ålder som mannen. Hon har fått rätt att råda över sig och sin egendom, hon har fått rösträtt och hon har fått tillträde till ämbeten. Listan kan göras lång. Kvarstår det några formella olikheter, så är män och kvinnor ganska ense om att ändra på dem.

Slutsatsen blir alltså att det på papperet i många avseenden är rätt väl beställt med kvinnans ställning i Sverige. Men hur är det i realiteten? Jag såg nyligen en sammanställning över 573 chefsbefattningar i departement och annan statsförvaltning. Det gällde statssekreterare, generaldirektörer osv. Av dem var fem – eller 0,9 % – kvinnor. Enligt samma uppställning satt i skilda statliga samrådsorgan 16 kvinnor mot 339 män. I Sverige finns det 10 400 läkare, därav 1 800 kvinnor. 94 % av alla skolledare är män, medan 94 % av alla lägstadielärare är kvinnor. I typiska låglöneyrken finns det fullt av kvinnor. 90 % av städarna och 97 % av sjukvårdsbiträdena är kvinnor. Också utanför yrkesområdet är skillnaderna påtagliga. I de flesta hem där hustrun har arbete utom hemmet är det hon som blir den dubbelarbetande. Det är hon som har huvudansvaret för att hemmet fungerar och att barnen får sin omvårdnad. I föreningssammanhang intar hon oftast en undanskjuten ställning. Ser vi på förhållandena i riksdag, kommuner och nämnder finner vi att kvinnan är i förödande minoritet.

Dessa fakta skall sättas i relation till att hälften av Sveriges befolkning är kvinnor.

Vad är då orsaken till kvinnans ringa inflytande? Det viktigaste skälet tror jag just är att det sitter så många män i alla beslutande sammanhang. Det är då helt naturligt för en man att föreslå, förorda, utse, tillsätta, tala för och rösta för en annan man. Det är så av tradition. Mannen vet hur en annan man reagerar, med kvinnor kan det bli allt möjligt trassel. En intressant synpunkt fördes fram i en tidningsartikel häromdagen. Män och kvinnor talar inte ens samma språk. Kvinnor yttrar sig rakt på sak medan män invecklar sig i ordrika och abstrakta uttalanden. Allt sådant medverkar naturligtvis till att mannen prioriterar mannen. I en del mäns tankevärld finns över huvud taget inte alternativet att utse en kvinna.

En annan orsak till att kvinnan i så ringa utsträckning är med om att utforma den värld vi lever i sägs – särskilt av män – vara att det inte finns tillräckligt kvalificerade kvinnor att utse i olika sammanhang. Jag är inte säker på att det är så, men jag tror att man också håller sig med väldigt traditionella måttstockar. Varför tar man t. ex. inte mer

Nr 15

Onsdagen den
5 februari 1975

---

*Allmänpolitisk
debatt*

till vara den livserfarenhet som kvinnor förvärvat genom arbete med barn och hem? Och om det nu råder sådan brist på kvinnor i olika sammanhang, varför är män inte intresserade av att ta reda på orsaken till det och föreslå förändringar? Den traditionella mansrollen lever kvar. Val av utbildning, yrke och roll i hemmet går efter traditionella mönster. Där måste förändringarna börja.

Kvinnans eget beteendet är naturligtvis också en orsak till snedvridningen. Hon är ofta alltför självkritisk och vågar inte ge sig in i litet okända sammanhang, i yrkesliv, föreningar osv. Ibland kan bristande medsystemerlighet verka hämmande. För både man och kvinna måste disproportionen mellan kvinnornas antal och deras begränsade inflytande vara en allvarlig tankeställare. Det är just den eftertanken jag efterlyser och då framför allt hos mannen.

Mannen måste sluta upp med att betrakta de här missförhållandena som typiska kvinnofrågor som det är lämpligt för kvinnor att pyssla med. I jämställdhetsdebatten här i höstas talade nio kvinnor och två män. När ser man eljest en sådan rollfördelning i riksdagen? I dag har det sagts mig att det är tre talare som speciellt tar upp frågan om kvinnans situation – alla tre är kvinnor. De här frågorna intresserar inte männen. De ler ofta smått roat och milt överscende. De tar inte frågorna på allvar och finner dem inte särskilt värda att diskutera. Ett glädjande undantag i den här församlingen är herr Romanus. Eljest sägs några vänliga ord i lämpliga sammanhang, men något verkligt engagemang finns sällan med. Att män skyggar för problemställningen tror jag delvis beror på att talet om kvinnans jämställdhet och jämlikhet skrämmer eller tråkar ut.

Kvinnan å sin sida får ofta till leda höra argument av typen: Ni måste ju i alla fall komma ihåg att vi är olika osv. Sådana diskussioner leder inte någonstans. Acceptera att vi är olika i fysiskt och psykiskt hänseende. Det förefaller meningslöst att dra ut alla möjliga och omöjliga konsekvenser av dessa skillnader, innan vi genom forskning vet om eller hur kromosomuppsättning, hormoner osv. påverkar vårt samhälleliga handlande. Kvinnor vill ha kvar sin särart. Varje individ, både man och kvinna, skall ha rätt att arbeta och agera utifrån sina egna förutsättningar. Att vi är olika berikar samarbetet och ger nya infallsvinklar när det gäller att utforma det samhälle där kvinna, man och – inte minst viktigt – deras barn skall leva.

Vad jag begär av mannen är att han skall inse och begrunda det besynnerliga faktum att hälften av befolkningen inte i någon rimlig proportion är med och utformar den värld de lever i. Mannen måste aktivt engagera sig, komma med idéer och förslag till lösningar och över huvud taget arbeta för en förändring. Innan det har blivit självklart att enbart individuella företrädare, oavsett kön, skall vara avgörande måste mannen i alla sammanhang tänka på möjligheten att utse, välja osv. en kvinna. Att uppmaningen är befogad visar t. ex. ett av riksmötets första ärenden kvinnoåret 1975. Till ledamöter i valberedningen anmäldes 15 män och ingen kvinna.

Herr talman! Jag är väl medveten om att vad jag begär kan framstå som alltför diffust. Det är alltid svårt att försöka ändra attityder och påverka tanke och handling. Men jag tror att det är vad som nu fordras av oss. Ändras inte vår inställning, med början i hemmet, så kommer kvinnan trots all formell likställighet att också i fortsättningen få föga inflytande på utformningen av den gemensamma värld som kvinnan, mannen och barnet skall leva i.

Fru FRÆNKEL (fp):

Herr talman! Jag tar mig friheten att fortsätta litet på den exempel-samling som fru Linqvist började med, och jag vill då understryka att 50,2 % av Sveriges befolkning är kvinnor. År 1974 fanns det i Sverige 8 421 förskollärare – 98 % av dem var kvinnor. Det fanns 5 537 aktiva jurister – 17 % av dem var kvinnor. Det fanns 19 122 telefonister – 99,3 % av dem var kvinnor. Det fanns 24 261 företagsledare – 3,75 % var kvinnor.

Exemplen – jag kunde ge många fler – visar hur diskriminerade kvinnorna fortfarande är på arbetsmarknaden. De är överrepresenterade i låglöneyrken och underrepresenterade där det fordras högre utbildning och där det finns karriärmöjligheter. Det finns inga formella hinder för vare sig kvinnor eller män att välja utbildning eller att utforma sitt liv efter sina förutsättningar, men ändå har kvinnor på de arbetsplatser där båda könen är representerade lägre befattningar och t. o. m. lägre löner för samma arbete. Det finns väl inte ens en man som i dag vågar påstå att kvinnor passar bäst i monotona låglöneyrken.

Gunnar Helén talade tidigare i dag om det förslag till lag mot könsdiskriminering som folkpartiet alltsedan slutet av 1960-talet fört fram här i riksdagen och som alltid röstats ned av andra partier. Jag tyckte att statsministern svävade litet på målet då det gällde att svara på Gunnar Heléns fråga om det kommer ett förslag till lag mot könsdiskriminering. Det är i varje fall en framgång att regeringens jämställdhetsdelegation håller på att kartlägga de utländska erfarenheterna av en sådan lag. Tyvärr är inte statsrådet Leijon i kammaren, men jag skulle ändå vilja ställa frågan till henne: Är det arbetet snart slutfört? Kan vi vänta att ett förslag läggs på riksdagens bord i så god tid, att vi på den punkten har sopat rent för egen dörr innan kvinnoårets konferens i Mexico City äger rum?

Andelen kvinnor som förvärvsarbetar har stigit snabbt under senare år, bl. a. som en följd av omläggningen till individuell beskattning. 1974 blev ett ekonomiskt bra år för Sverige – det har konstaterats flera gånger tidigare i dag från kammarens talarstol – med ökad sysselsättning. Kvinnorna fick också sin del av den, även om den totala andelen arbetslösa kvinnor var större än andelen arbetslösa män.

Regeringen är optimistisk och tror på fortsatt högkonjunktur. OECD bl. a. bedömer annorlunda. Därför är det viktigt att ställa samman en konjunkturpolitisk beredskapsplan så att vi snabbt kan sätta in sysselsättningsstimulerande åtgärder för att hindra en ökad arbetslöshet, som

vi av erfarenhet vet kommer att drabba kvinnorna. Det får inte bli en återgång till gamla tiders resonemang, att kvinnor är en arbetskraftsreserv, som endast i goda tider får vara med och dela kakan.

Det är motiverat med speciella åtgärder som kan öka sysselsättningen under tider med lågkonjunktur. En viktig väg är att stimulera utbildningsverksamheten. Folkpartiet föreslår därför att i så fall det särskilda utbildningsbidraget för ungdomar och kvinnor återinförs och samtidigt höjs till åtta kronor.

Frågan om prövning av utbildningsbidrag mot makens inkomst rör i hög grad jämställdheten mellan män och kvinnor i arbetslivet. Den utredning i frågan som 1973 års riksdag beställde och som man t. o. m. i statsverkspropositionen 1974 anmälde skulle tillsättas, har nu överförs till utredningen angående allmän arbetslöshetsförsäkring. Det är sannernligen ett anmärkningsvärt fördröjande av en lösning.

Målet för arbetsmarknadspolitiken måste vara att alla som vill ha ett arbete utanför hemmet skall ges chansen till det, män som kvinnor. Men förutsättningen för detta är att barntillsyn kan ordnas på ett tillfredsställande sätt. Den kommunala barntillsynen har ökat starkt de senaste åren. I några få kommuner kan man nu t. o. m. täcka efterfrågan, men på andra platser står oroliga föräldrar i kö. Kan de inte få barntillsyn och inte förlängning av sin tjänstledighet, äventyras deras möjlighet till ett förvärsarbete som de kanske under lång tid utbildat sig för. "Skattestoppet" får nu inte bli en ursäkt för kommunerna att inte bygga ut en god barnservice.

Alla barn passar inte i tidiga år på en institution, hur bra denna än är. Föräldrarna har huvudansvaret för barnens vård och fostran, och därför är det viktigt att samhället ekonomiskt hjälper de föräldrar som avstår från yrkesarbete och stannar i hemmet och tar hand om barnen. Barnbidraget – även med folkpartiets förslag om en höjning till 1 800 kr. per år och barn – räcker inte långt. Ett vårdnadsbidrag, som netto ger 300 kr. i månaden per barn och som knyter an till föräldrapenningen och utgår tills barnet fyller tre år, skulle i någon mån öka möjligheterna för en småbarnsförälder att stanna i hemmet och ta vård om egna barn. Kunde dessa barnavårdande år meritberäknas som tjänstgöring skulle detta underlätta för hemmavarande förälder att åter gå ut på arbetsmarknaden. Det skulle sannolikt även bidra till att ändra attityden till värdet av barnavårdande uppgifter i hemmet. Förmodligen skulle då fäder i större utsträckning än f. n. åta sig detta hemanarbete. – En liten bit på vägen till förändringar av de traditionella könsrollerna!

Herr talman! FN har proklamerat 1975 som det internationella kvinnoåret, en utmaning som åtminstone i Sverige har tagits på allvar att döma av massmedias reaktioner hittills och på olika områden tillsatta arbetande kommittéer. Generalsekreterare Helvi Sipilä underströk nyligen i ett anförande att det internationella kvinnoåret är avsett att gagna samhället som helhet – inte enbart kvinnorna.

Även om vi i Sverige kommit ganska långt på vägen när det gäller

jämställdheten mellan könen är vi kvinnor missnöjda. Det har visat sig att det går alltför långsamt med de förändringar av de traditionella könsrollerna och den satsning på familjepolitiska reformer som är en förutsättning för jämställdhet mellan könen.

Herr talman! Vi i folkpartiet vill söka infria Helvi Sipiläs förhoppningar att vi under kvinnoåret i Sverige skall kunna genomföra reformer som kommer att gagna oss alla – män och kvinnor – och leda till ett mänskligare samhälle.

I detta anförande instämde herr Sven Gustafson i Göteborg (fp).

Fru MARKLUND (vpk):

Herr talman! Situationen på den svenska arbetsmarknaden skildras på olika sätt. Regeringen försöker naturligtvis måla den i så ljusa färger som möjligt. Men dessa färger döljer oftast skavanker.

Det största numret brukar regeringen göra av att sysselsättningen tycks öka. Den glömmet bort att detta beror på vad man mäter och vad det är för en fråga man vill ha svar på. Ställer man frågan som om den bara gällde det antal personer som mot betalning utför arbete utanför hemmet, så är det riktigt att fler personer nu har sådant arbete. Detta har naturligtvis en positiv sida. Men frågan om sysselsättningens utveckling är djupare än så. Det gäller ju att se om ekonomin är expansiv och växer eller om den inte gör det. Det går således inte bara att räkna antalet personer rent kvantitativt. Man måste också se till andra sidor.

En väsentlig faktor i det sammanhanget är det antal arbeten som dessa människor utför. Om flera personer utför lika många dagsverken som tidigare ett färre antal personer gjorde så är det en sysselsättningsökning, men den är inte en följd av att ekonomin expanderar. Den kan ske samtidigt med en ekonomisk stagnation. Och det är just detta som vi nu kan iaktta i Sverige. Allt fler arbetar deltid och allt färre heltid. Den sammanlagda arbetstiden minskar. Räkna man om deltidsarbetena till heltidsarbeten finner man att färre heltidsarbeten har utförts under de år som hittills har förflutit av 1970-talet än under 1960-talets första hälft. De självsäkra påståendena om sysselsättningsökning borde alltså vara mindre självsäkra.

Väsentligt är naturligtvis också vad de som sysselsätts egentligen gör. Allt fler människor kommer av olika skäl in i AMS-verksamheten. Det de gör behöver inte vara onyttigt; tvärtom utför arkivarbetare, beredskapsarbetare osv. ofta ett viktigt och värdefullt arbete som de får dåligt betalt för och som kan vara nog så enformigt. Det är alltså inte nyttan av deras arbete som jag ifrågasätter. Men den ökade AMS-verksamheten är uttryck för två förteelser. För det första den ökade utslagningen i arbetslivet – att människor trasas sönder och anses oekonomiska i allt tidigare åldrar. För det andra att den s. k. ordinarie arbetsmarknaden inte växer tillräckligt för att ge arbete åt dem som behöver det. Allt fler människor sysselsätts också inom administration och marknadsför-

ing, allt färre i mer produktiva näringar. En stor del av den påstådda sysselsättningsökningen kan således skrivas på den ökade AMS-verksamhetens konto.

Vad man också glömmer är att utslagningen kräver allt större offer på annat vis. Allt fler människor går sjukskrivna, och av dem är allt fler långtidssjuka. Det har samma orsaker som AMS-verksamhetens ansvällning. De sjukskrivna räknas inte som arbetslösa. När därför fler är sjuka och sjukvikarierna ökar i antal uppnås också en sysselsättningsökning. Men några fler arbetsplatser har det därför inte blivit.

Ett annat faktum som ständigt kommer bort är att antalet förtidspensionärer starkt ökar. Huvudorsaken till det är den allt brutalare utslagningen ur arbetslivet och i viss mån förbättrade pensionsvillkor. Men undersökningar visar att allt fler förtidspensioneras av uppenbara arbetsmarknadsskäl.

När alla dessa uppgifter läggs samman framträder bilden av sysselsättningen i något andra färger än dem som regeringen målar i.

Om arbetslösheten heter det ofta att det som ser ut som en ökning egentligen bara är resultatet av att allt fler dolt arbetslösa – och då i första hand kvinnor – nu söker arbete öppet. Ökningen av arbetslöshetskön skulle alltså vara skenbar. Men det handlar inte om någon statistisk villa. Studerar man utvecklingen över några år finner man att varsel om företagsnedläggningar blivit allt oftare förekommande liksom att allt fler personer berörs av sådana varsel. Det finns också en påtaglig tendens till minskning av antalet arbetsplatser som "nyanmäls" till arbetsförmedlingarna.

Beträffande det senare konstaterandet bör kanske jag som företrädare för Norrbotten notera att detta län just nu visar upp en annan bild. NJA:s utbyggnad med Stålverk 80, en viss ökning av verksamheten inom LKAB och en och annan industrilokalisering för med sig en ökning av antalet arbetstillfällen. Men detta skall ses mot det förhållandet att det i Norrbotten länge har funnits fler människor än jobb, och det har som bekant resulterat i arbetslöshet, undersysselsättning och utflyttning. Det här är begrepp som alltjämt är påträngande realiteter för stora delar av länet. Skillnaden är att den som nu tvingas flytta från Tornedalen eller någon av inlandskommunerna inte behöver flytta till landets södra delar utan kan ha Luleå som mål. Säkert ter sig det alternativet betydligt trevligare för de flesta, men kvar står ändå det faktum att arbetsmarknadsläget inte ger dem möjlighet att stanna på hemorten. De nu pågående satsningarna på näringslivet i kustområdet måste kompletteras med åtgärder för att komma till rätta med sysselsättningssvårigheterna i andra delar av Norrbotten. Det krävs också åtgärder för att öka förvärvsfrekvensen bland kvinnorna, vilken nu är den lägsta i landet. I dessa frågor har konkreta förslag ställts i en rad vpk-motioner. Det blir därför tillfälle att i annat sammanhang återkomma till dem.

Herr talman! Det nu alltmer uppmärksammade kravet på en förkortning av arbetstiden till sex timmar om dagen kan inte förbigås när man

tar om arbetsmarknadsfrågor. En sådan reform – givetvis utan löne-
minskningar – skulle innebära ett väsentligt steg mot en förändring av
den nuvarande situationen då mannen alltjämt i hög grad spelar en un-
derordnad roll i familjen och kvinnan i motsvarande grad är underordnad
i arbetslivet. Sex timmars arbetsdag skulle onödiggöra den nuvarande
uppsplittringen mellan hel- och deltidsarbeten, och därmed skulle man
också kunna angripa problemen med könsindelningen på arbetsmark-
naden.

I kombination med en kraftigt utbyggd barntillsyn skulle arbetstids-
förkortningen bli ett viktigt steg på vägen till jämställdhet mellan kvinnor
och män. Bristen på barntillsyn och kollektiv service i bostadsområdena
hindrar kvinnorna från att uppnå en lika ställning som männen på ar-
betsmarknaden. Det påfrestande tempot i arbetet och de långa arbets-
och restiderna försvårar för männen att ta lika del i ansvaret för hem
och barn.

Alla positiva sidor – inte minst för barnen – av en förkortning av
dagarbetstiden har vpk länge framhållit. Därför kan jag inte underlåta
att i den här debatten påtala vad som inträffade i en pannediskussion
i TV 1 förra måndagen. Statsrådet Anna-Greta Leijon, som förutom att
hon ansvarar för delar av arbetsmarknadspolitiken också är ordförande
i jämställdhetsdelegationen, visade där en förbluffande okunnighet om
andra partiers och organisationers inställning till frågan om sextimmars-
dagen. På upprepade frågor svarade fru Leijon att hon inte kände till
var övriga partier står i frågan. Av reaktionen efter programmet att döma
har TV-publiken insett det orimliga i fru Leijons svar. Det kan väl inte
vara så att ett statsråd som sysslar med arbetsmarknadsfrågor och som
sedan en tid arbetat för att skapa opinion för kravet om kortare arbetsdag
inte känner till eller har prövat andra partiers inställning. Det är ju inte
heller så att departementen är ointresserade av vad som försiggår inom
olika partier. Tvärtom visas från det hållet ett stort intresse, vilket allt
som oftast kommer till uttryck i förfrågningar även till vårt riksdagskansli.

Det handlade inte enbart om nya förslag ställda under den allmänna
motionstiden, som gick ut samma dag som programmet sändes. Vår
motion med krav om införande av sex timmars arbetsdag senast 1980
inlämnades f. ö. redan den 14 januari. Men redan i fjol, den 18 april,
diskuterade denna kammare en vpk-reservation till socialutskottets be-
tänkande om arbetstidslagstiftningen. Dessutom har en broschyr i frågan
som utgivits av vårt parti översänts till jämställdhetsdelegationens in-
formationssekreterare. Fru Leijon bör ha haft möjlighet att ta del av
den.

Om man på regeringshåll verkligen vill få till stånd den aktivitet och
opinion som krävs för att genomdriva kravet på 30 timmars arbetsvecka
med sex timmars arbetsdag så bör man också med kraft understryka
det gehör och den uppslutning som kravet fått utanför det egna partiets
gränser.

Detta är viktigt även med tanke på de problem som hänger samman

med frågans lösning. Jag har nämnt att reformen inte får innebära lö-neminskning – något som det är nödvändigt att kraftigt betona. Ar-betstidsförkortningen får inte, vilket hänt i borgerlig och t. o. m. i facklig press, ställas i motsättning till kraven i lönekampen. Dessa är berättigade, inte minst mot bakgrunden av vad inflationen och de ständiga pris- och hysesstegringarna har betytt för lönarbetarnas standard.

En kraftig arbetstidsförkortning är ett angeläget krav. Den skulle öka möjligheterna till jämställdhet mellan könen inom arbetslivet och inom familjen. Därför är det viktigt att nu gå från ett allmänt välvilligt ordande om reformens nödvändighet till ett medvetet planerande för dess genom-förande.

Herr BLOMKVIST (s):

Herr talman! Arbetet med Länsplanering 1974 pågår nu för fullt i länen. I samband därmed är det glädjande att kunna konstatera att diskus-sionerna växt fram alltmer under det senaste året. Genom olika åtgärder från staten och kommunerna har folkrörelserna – särskilt de politiska partierna, de fackliga organisationerna och studieförbunden – samt nä-ringslivets organisationer och andra sammanslutningar fått goda möj-ligheter att aktivt delta i det regionala planeringsarbetet. Jag tycker också att detta ligger helt i linje med det regionalpolitiska handlings-program som antogs av riksdagen 1972 och som ger uttryck för att de enskilda människornas villkor skall stå i centrum för den praktiska re-gionalpolitiken och att de tre välfärdskomponenterna arbete, service och miljö hör samman.

Här vill jag gärna citera några rader ur LO:s stadgar: "Fackförenings-rörelsens strävande skall vara att tillvarata arbetstagarens intressen på arbetsmarknaden och inom näringslivet och skall därvid i övrigt verka för en samhällsutveckling på grundval av politisk, social och ekonomisk demokrati." För LO:s olika medlemsorganisationer har det heller inte varit några större svårigheter att engagera sina medlemmar runt om i landet i arbetet med Länsprogram 1974.

De som nu har haft möjlighet att ta del av yttranden över de väst-svenska länsstyrelsernas planeringsmaterial, avlämnade av FCO-organi-sationerna i denna landsdel, kan konstatera att dessa organisationer utfört ett betydelsefullt arbete. I flera fall har frågor förts fram med direkt an-knytning till bygd och människor.

Det är också min förhoppning att folkrörelserna, studieförbunden och andra sammanslutningar kommer att medverka till ett ökat intresse bland sina medlemmar för de regionala planeringsfrågorna. Det är därför mycket positivt att länsberedningen slagit fast länsstyrelsernas ansvar för uppföljningen av länsprogrammen. För mig framstår det som själv-klart att detta arbete måste ske i samarbete med folkrörelserna.

Jag har tillsammans med några medmotionärer i en motion i år un-derstrukit behovet av löpande efterfrågan på samhällsinformation. Jag hoppas den motionen skall behandlas välvilligt.

I anslutning till det fortsatta regionalpolitiska arbetet har jag med glädje uppmärksammat statsministerns uttalande i samband med länsberedningens förslag om nya länsindelningar i Västsverige. Jag instämmer helt i hans uppfattning att fördelarna med en ny länsindelning inte uppväger nackdelarna och att behovet av en ökad effektivitet kan tillgodoses genom ökat samarbete över länsgränserna.

Jag har vid ett tidigare tillfälle från denna talarstol mycket hårt kritiserat länsberedningens förslag om överförande av Habo och Mullsjö kommuner från Skaraborgs län till Jönköpings län. I dag vill jag ge uttryck för min tillfredsställelse över statsministerns uttalande i en för Skaraborgs län så oerhört viktig regionalpolitisk fråga.

Det finns naturligtvis utanför det allmänna stödområdet regioner som har besvärande utvecklingsproblem. Det innebär i de flesta fall att berörda länsorgan och kommuner inte enbart med egna resurser kan tillgodose människornas berättigade krav på utbildning och arbete. Det krävs även stora statliga åtgärder på olika områden.

När det t. ex. gäller den mycket viktiga utbildningen på regional nivå har Skaraborgs län hittills helt blivit förbiset. Inför framtiden är det nödvändigt att en högskoleenhet förläggs till Skaraborgs län. Man kan också utifrån föreliggande fakta slå fast att Skaraborgs län i stort sett ligger väl till i jämförelse med övriga län utanför storstadsområdena. Skövde, dit en högskoleenhet borde lokaliseras, har en sådan geografisk placering att flertalet invånare inom länet har ett pendlingsavstånd på högst 45 minuter i detta fall.

Med hänvisning till en mycket viktig regionalpolitisk motion som Sven-Gösta Signell m. fl. väckt vid årets riksdag, i vilken starka skäl presenteras för en förläggning av en högskoleenhet till länet, skall jag här bara nöja mig med att vädja till utbildningsutskottet att välvilligt behandla denna motion och uttala sig för en högskola i Skövde.

Liksom flera andra representanter har jag vid åtskilliga tillfällen här i riksdagen tagit upp frågan om struktur- och sysselsättningsproblemen i Skaraborgs län. Dessa har i stor utsträckning berört sysselsättnings-svårigheter inom kommunerna Falköping, Vara och Karlsborg. Under perioden 1 juli 1965–31 augusti 1974 har 16 milj. kr. anslagits till lokaliseringsstöd, i huvudsak till företag i dessa kommuner. Genom dessa lokaliseringspolitiska åtgärder har man lyckats skapa 203 nya arbetsplatser. För att i fortsättningen kunna klara struktur- och sysselsättningsproblemen i Skaraborgs län kommer det att behövas ytterligare lokaliserings- och sysselsättningskapande åtgärder.

Jag skall avslutningsvis ta upp en för länet och berörda länsbor väsentlig lokaliseringsfråga. Som alla känner till, har Euroc-koncernens annonserade strukturomvandling inom cementindustrin skapat stor oro bland befolkningen i Hällekis. Fortfarande har de anställda vid Hällekisfabriken inte fått något besked om den fortsatta driften.

I regel brottas nedläggningshotade industrier med svåra lönsamhetsproblem. Detta gäller dock inte Hällekisfabriken. Enligt uppgifter i lo-

kalpressen – som jag också fått bekräftade hos representanter för de anställdas organisationer – har cementfabriken under de senaste åren tillfört Euroc-koncernen drygt 67 milj. kr. Samma år som de anställda vid Hällekisfabriken fick uppgiften om koncernens strukturplan redovisade Hällekisförvaltningen en vinst på 20 milj. kr. Det är naturligtvis bl. a. mot denna bakgrund som de anställda reser kravet på fortsatt drift vid Hällekisfabriken.

I år måste de anställda få ett klart besked om framtiden. Det måste vidtas sådana åtgärder att människorna får garantier om de fortsatta sysselsättningsmöjligheterna. I första hand ligger ansvaret här på Euroc-koncernen. Liksom tidigare måste dock regeringen på alla sätt medverka till att säkra sysselsättningen i framtiden. I anslutning härtill vill jag livligt understödja de anställdas krav på ökat lokaliseringsstöd till en nylokalisering av företag.

Jag vill därför till sist uttala den förhoppningen att regeringen beaktar de anställdas önskemål att ge arbetsgruppen större möjligheter att skapa sysselsättning åt människorna i Hällekis.

Herr NORDGREN (m):

Herr talman! I en debatt som denna synes det mig angeläget att ägna företagsamheten och då alldeles speciellt de mindre och medelstora företagens problem ytterligare någon tid och intresse. Detta så mycket mer som företagsamhetens villkor i Sverige betraktas av den ena politiska riktningen som goda, ja, t. o. m. mycket goda, och av den andra som mindre goda, dåliga eller i varje fall direkt besvärande för företagens utveckling. Detta synes oss, som har viss erfarenhet från mindre och medelstora företag, allvarligt och oroande. Samhällsekonomins utvecklingsmöjligheter är i stor utsträckning beroende av de mindre och medelstora företagens utveckling.

Samhället har även under det gångna året ställt nya krav på företagen. I många fall innebär dessa krav att besvären ökar relativt mer för de mindre och medelstora företagen än för de stora. Som exempel kan nämnas lagen om anställningsskydd, lagen om rätt till ledighet för utbildning osv.

I senaste numret av Socionomen har socialchefen i Simrishamn redovisat erfarenheter av lagen om anställningsskydd inom den kommunala förvaltningen. Lagen om anställningsskydd, säger han, visar sig i realiteten knappast vara en trygghetslag för löntagarna. Tidigare var det möjligt för företag, kommuner, landsting och statliga förvaltningar att vid olika arbetstoppar anställa extra personal. Det var många – ofta svårplacerade – som då fick längre eller kortare sysselsättning. Den nya lagen gör att varje arbetsgivare nu måste tänka sig för åtskilliga gånger innan tillfällig personal anställs. Ofta söker man i stället kompensera bristen på arbetskraft under topparna genom övertidsarbete av den ordinarie personalen. Trivseln på arbetsplatsen kan knappast befrämjas härigenom. Marginalskatternas effekt medverkar ju dessutom till att detta alternativ

inte ens ger något ekonomiskt utbyte för de anställda att tala om.

Arbetsmarknadsministern erkände ju också i höstas att inte förrän efteråt kommer man underfund med nackdelarna i en ny lag. Har man nu också inom regeringen kommit underfund med nackdelarna i lagen om anställningsskydd, är det anledning att snarast eliminera dem.

Då det gäller de ständigt ökande arbetsgivaravgifterna och skatterna utformas bestämmelserna generellt, vilket gör att de belastar de mindre ofta arbetskraftsintensiva företagen mer än de större kapitalintensiva.

Arbetsgivaravgiften medför en snedvridning till nackdel för de arbetskraftsintensiva företagen. Den snedvridningen föreslås ytterligare öka nu. Skattesystemet bör enligt vår mening omkonstrueras så att det ej så hårt drabbar lönekostnaderna och därigenom snedvrider konkurrensen. Arbetsmarknadspolitikerna bör enligt vår uppfattning främst inriktas på åtgärder som stimulerar företagen att öka sysselsättningen. Genom en politik som ökar sysselsättningen inom den reguljära företagsamheten minskas behovet av direkta sysselsättningskapande åtgärder i arbetsmarknadsstyrelsens regi. Och därmed minskas också kostnaderna för sådana åtgärder. Det bör vidare vara en allmän strävan att begränsa lagstiftningens omfång för att inte skapa en omöjlig situation för de företagare och andra personer som är skyldiga att följa bestämmelserna. Under år 1974 fick vi ungefär var fjortonde dag en ny lag som berörde företagsamheten och som företagarna alltså är skyldiga att ta hänsyn till.

Så några ord, herr talman, om förmögenhets- och arvsbeskattningen. Förra året beslöt riksdagen om vissa ändringar i beskattningen av familjeföretagen, varigenom vissa lättnader erhöles vid beskattningen av det i företagen arbetande kapitalet. Det var en reform i rätt riktning, eftersom utvecklingen f. n. innebär att ca 5 % av familjeföretagen här i landet försvinner varje år. Kapitalstarka utländska och inhemska intressen har under senare år köpt upp en lång rad familjeföretag. I stor utsträckning är det skatteproblemen vid generationsskifte, skattebelastningen samt bristen på tillräckligt eget kapital som varit orsakerna till detta. Vi finner en sådan utveckling olycklig ur såväl näringslivets som samhällets synpunkt. Det är därför angeläget att fortsätta att studera familjeföretagens problematik.

Får jag, herr talman, med ett exempel belysa det orimliga i den nuvarande beskattningen av ett familjeföretag. Jag anholder att lå visa på TV-skärmen en uppställning rörande ett familjeföretag. Företaget sysselsätter 60 anställda och omsätter ca 10 milj. kr. Taxeringsvärdet på aktierna är 2 milj. kr. Ägaren är 50 år och har en son, som eventuellt vill överta företaget. Under den tiden företaget drivits har ingen utdelning getts på aktierna. Vinsten har plöjts ner i företaget genom investeringar och liknande. Företagaren anser sig behöva en lön på 60 000 kr., ungefär lika mycket som han betalar till en kvalificerad anställd. Efter skatt blir företagarens lön 35 000 kr. Skatten på aktierna blir 30 000 kr. Tillsammans med 35 000 kr. blir det 65 000 kr. vilket alltså betyder ett bruttouttag, med nuvarande beskattningsregler, på 165 000 kr.

Företagaren vill säkra möjligheten för sonen att överta företaget. Han tecknar därför en försäkring. Arvsskatten på aktierna är beräknad till 930 000 kr., och försäkringspremien, som inte är avdragsgill, blir ungefär 32 000 kr. Tidigare behov av lön och skatt var 65 000 kr. Tillsammans med de 32 000 kr. blir det 97 000 kr., vilket motsvarar en bruttolön på 325 000 kr. Läger man sedan på hans sociala avgifter är vi uppe i bortåt 350 000–360 000 kr., som han måste ta ut ur företaget per år för att få en nettoinkomst på 35 000 kr.

Om försäkringen inte tecknas tvingas sannolikt sonen att sälja företaget i stället för att ära det. Det är ett bland skälen till att intresse för att ta över familjeföretag liksom intresset för nyetablering har minskat under de senare åren. Till bilden hör också att vederbörande sedan i taxeringslängden får skylta med en inkomst på 300 000 kr.

Sedan några ord om arbetslöshetsförsäkringen. Under senare år har vi fått en förbättrad arbetslöshetsförsäkring. Arbetslöshetskassor för företagare har inrättats. Jag har själv det tvivelaktiga nöjet att vara ordförande i arbetsutskottet för en sådan kassa. Vid varje sammanträde erinras det om att den här gruppen – företagarna i företagarnas arbetslöshetskassor – inte behandlas som övriga kassors medlemmar vid icke självförvällad arbetslöshet. Vi kan helt enkelt inte dela lagens och departementschefens uppfattning att en företagare vid oförvällad arbetslöshet skall vara skyldig att avyttra eventuella rörelsetillgångar, maskiner, verkstadsbyggnad, göra konkurs osv. för att åtnjuta ersättning. Om vederbörande tvingas till detta under en tid av lågkonjunktur i sin bransch, torde dessa tillgångar vara relativt värdelösa. Praktiskt taget varje företagare vill också fortsätta sin ordinarie verksamhet om bättre konjunkturer i resp. bransch inträder. Upprätthålls det nu gällande kravet om avyttring av tidigare nämnda slag av rörelsetillgångar, försvåras, ja, kanske omintetgörs denna möjlighet. Det är såväl ur sysselsättnings- synpunkt som ur nationalekonomisk synpunkt enligt vår mening felaktigt. Det finns ingen anledning att denna grupp medborgare skall behandlas hårdare än övriga vid icke självförvällad arbetslöshet.

Några ord om yrkesutbildningen. Den teoretiska utbildningen har byggts ut snabbt. Detta har inom vissa områden fått negativa konsekvenser för tillgången på yrkesskicklig arbetskraft. Den praktiska utbildningen inom företagen har tidigare till en del skett genom lärlingsutbildning och genom utbildning i näringslivet. Lärlingsutbildningen har haft särskilt stor betydelse i "mindre" yrken, där underlag för skolmässig yrkesutbildning inte funnits, bl. a. i delar av landet där avstånden har försvårat skolmässig yrkesutbildning.

Staten har stött lärlingsutbildningen, men beloppen har varit oförändrade sedan 1960. Under den tid som gått sedan dess har konsumentprisindex stigit med 108 %. Bidraget – lärarlönen – uppgår till 36,2 öre per timme och elev. Det är ju närmast ett hån mot den företagare som åtar sig ett sådant uppdrag.

Herr talman! Det är all anledning att justera ersättningen för yrkesutbildningen i näringslivet.

Inrikesutskottets medlemmar hade i går tillfälle att besöka arbetsmarknadsstyrelsen, och vi fick där veta att det förekommer en betydande ungdomsarbetslöshet. Möjligheterna att utvidga antalet företag som ger ungdomar, vilka i annat fall måhända tvingas gå arbetslösa, en gedigen praktisk utbildning skulle kunna öka avsevärt om ersättningen för lärlingsutbildningen eller för utbildningen inom näringslivet över huvud taget vore generösare. Det finns anledning att ta till vara möjligheterna till en utvidgning av den praktiska yrkesutbildningen på de områdena. Denna utbildning är som bekant såväl ur samhällets som ur elevens synpunkt den ekonomiskt fördelaktigaste. De kostnader som staten nedlägger på annan motsvarande utbildning är nära tio gånger så höga som kostnaden för den kontrollerade utbildningen i företagen.

Herr Staffan Burenstam Linder har redan talat om uppgiftsskyldigheten, och jag kan kanske för att spara tid avstå från att gå in på denna fråga.

Herr talman! Det finns naturligtvis många fler frågor som jag som företagare skulle vilja beröra vid ett tillfälle som detta, men jag ber att eventuellt få återkomma till dem, liksom till en del Norrlands- och länsfrågor i samband med att de av mig och en del andra ledamöter väckta motionerna, när dessa ärenden behandlas.

Låt mig i stället erinra om att den i dag ofta förekommande orsaken till att företagaren tröttnar på att driva verksamhet eller tvekar inför att fortsätta sådan är det sätt på vilket företagsamheten behandlas samt att det ibland förekommer synpunkter, som innebär att företagarens hederlighet, ambitioner och vilja att som svensk medborgare verka för samhällets och landets förkovran och utveckling ifrågasätts. Det är ett hårt arbete i samhällets tjänst som ligger bakom så gott som varje producerande eller serviceinriktat företags start och utveckling. Därför bör de ha rätt att i ett för dem ändamålsenligt och rättvist näringsklimat få möjlighet att vidareutveckla sina verksamheter.

Herr talman! Jag vill sluta med att återge en replik som finns återgiven i en av min partikollega Carl-Wilhelm Lothigius inlämnad motion. Det är en ung man som säger följande: Varför skall jag gå till svensk företagsamhet och utsätta mig för samhällets ringaktning, bristande förståelse och ibland smutskastning som pågår mot denna företagsamhet? Jag väljer ett mer samhällstillvänt yrke. Det är allvarligt om den inställningen sprider sig bland ungdomen. Regeringen bör beakta detta om man verkligen vill bevara de mindre och medelstora företagen.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (c):

Herr talman! Jag vill gärna koppla på där den föregående talaren slutade i fråga om den mindre företagsamheten i vårt land.

De som driver ett företag har under senare år funnit att det allmänna klimatet när det gäller uppskattning från samhällets sida inte har varit sådant som det borde vara. Har det gått bra för dem har det blivit kritik för det, och har det gått mindre bra har man kritiserat dem för detta.

Det är en av orsakerna till att många yngre resonerar som så: Skall jag ta på mig det här särskilda obehaget att dels ha bekymmer om ett företag, dels få en hel del personlig kritik som jag slipper om jag tar en löneanställning?

Till detta har kommit alla andra svårigheter som har drabbat i synnerhet de mindre och medelstora företagen i samband med generationsbyte, i fråga om skatter och vid uppläggning av fonder, en utväg som på ett helt annat sätt står de större företagen till buds.

Ett mångsidigt näringsliv är det ju absolut nödvändigt att ha. Det skall ligga till grund för reformer och över huvud taget för vårt livsuppehälle. Det är också nödvändigt att det finns så många arbetsplatser som möjligt; annars kan inte den standard upprätthållas som vi har och som vi också försöker höja.

Men det räcker inte med bara uppskattning. De mindre och medelstora företagen måste också få de medel i sin hand som gör att de kan konkurrera sig fram i produktionslivet jämfört med de större företagen.

Den främsta drivkraften för framsteg är den enskilda människans vilja att ta initiativ till och bära ansvar för en verksamhet. Även om ett förstatligt näringsliv hägrar för många, som vill att samhället skall drivas därhän, består ändå ca 95 % av vårt näringsliv av privat eller kooperativ företagsamhet. Med den strukturen är det liksom upplagt för ett decentraliserat näringsliv. Man kan med det som grund få de olika produktionsdelarna utspridda i landet.

Det är med en sådan ramplanering och en socialt inriktad marknads ekonomi som vi anser att vi kan avvisa både socialismen och gammal-liberalismen.

Trots att vi har en mycket stark högkonjunktur redovisas enligt AKU att det finns 75 000–100 000 arbetslösa. Detta är naturligtvis ett stort problem. Företagen kan inte på arbetsmarknaden fungera som ett dragspel när konjunktursvängningarna blir alltför stora.

Vad är det då för delar av de mindre företagen som behöver stimuleras? Det behövs naturligtvis ökade resurser i och för sig och krediter som ger företagen möjlighet att klara problemen på sitt eget vis. Det behövs pengar till förbättrade arbetsplatser för att företagen därigenom skall kunna bli jämställda och konkurrera om arbetskraften med andra sektorer som ligger ganska bra till på det området.

Jag skulle vilja nämna något om arbetsgivaravgiften kontra bolagsskatten. Man har sagt att det är egendomligt att vi från centern kan hålla på ett förslag som innebär att vi i vissa fall skulle kunna rekommendera höjd bolagsskatt. Under förutsättning att pengarna skall fram – och vi är ju alla överens om att pengarna måste fram – har vi räknat med att arbetsgivaravgiften obönhörligt skall fram från alla företag, oberoende av vilken bärkraft och ekonomi de har, under det att bolagsskatten drabbar de företag som har den bästa ekonomin. Det är de i bokslutet angivna vinsterna som blir beskattade.

I budgetpropositionens bilaga för industridepartementet redogör indu-

striministern för läget inom försvarets fabriksverk och tvätterisektorn i synnerhet. Tvätterisektorn visar ett kvarstående förlustbelopp på inte mindre än 54,2 milj. kr. som man anser att man skall kunna aktivera genom en fordran på vissa landsting. Man tror att man skall kunna motivera kravet genom utformningen av de avtal som finns och som ingåtts för många år sedan.

Samtidigt anmäler statsrådet att man vill disponera 660 000 kr. för projektering av ett nytt tvätteri här i landet. Jag har motionerat om avslag på detta senare äskande. Skälet är att det inte finns någon klarhet i propositionen eller i övrigt, när man forskar litet i detta ärende, om hur den här stora bokförda förlusten, som har uppstått under tidigare år, skall klaras upp. Ett ytterligare skäl är att det nog är riktigt, som har sagts, att det föreligger en överkapacitet på de 15 tvätterier som förenade fabriksverken redan nu driver. Trots att tvätterierna inom förenade fabriksverken varit bundna av avtalsprincipen om kostnad för kunderna, har man enligt uppgift budgeterat ett underskott på 0,5 milj. kr., och sedan har man i bokslut haft ett underskott på 3,5 milj. kr.

Jag anser att en lösning på de nuvarande problemen med kvarstående förluster, överkapacitet m. m. bör åstadkommas innan man lägger ned pengar i projektering av nya tvätterier. Naturligtvis bör man också få en uppgörelse med landstingen om hur förhållandena på detta område skall bli i framtiden.

Nyctableringarna i vårt land, i synnerhet inom den mindre företagsamheten, har ju inte den omfattning som skulle behövas. I finansplanen medger också finansministern att takten i produktivetsförbättringen förefaller ha dämpats och återverkar negativt. På den punkten är han inte så förhoppningsfull. Vad som behövs är naturligtvis nya företag, utvidgade företag, nya produkter och nya marknader.

Det finns en skillnad mellan regeringens huvudlinje och vår. Regeringen satsar ju helst på selektiva åtgärder, under det att vi anser att generella åtgärder ger det bästa stimulansresultatet.

Man bör också sträva efter att få AP-medel i ökad utsträckning till de mindre företagen och på något sätt slussa medlen igenom mellanhandsinstitut. Det är önskvärt att även de stora lån som man avser att ta i utlandet kan på något sätt slussas till den mindre företagsamheten. I den mån en sådan slussning inte är möjlig att genomföra bör man lätta på kreditvolymen inom de kapitalresurser som finns.

Nu vill jag inte vara rabiät och säga att den ena delen av näringslivet, som har mindre enheter, skulle vara så mycket bättre än den andra. Vi vet ju att t. ex. bilindustrin i världen sysselsätter oerhört många underleverantörer, och jag är fullt på det klara med att det görs en insats inom de områden där var och en befinner sig.

Bytesbalansen har ju försämrats med över 10 miljarder från 1973 till 1975. Det visar hur nödvändigt det är med ett starkt näringsliv, om man skall kunna klara sådana här situationer.

I finansplanen har det under flera år sagts att den s. k. importkon-

*Meddelande om
frågor*

kurrerande exportindustrin måste byggas ut, men i stort sett har det väl inte hänt så mycket på det området.

Yrkesutbildningen är en viktig faktor. En företagare kan väl i allmänhet inte som förr i världen ta på sig kostnader för utbildning av lärare och gesäller. Det har blivit ett annan läge, och därför måste gymnasier och yrkesskolor på det här området göra större insatser än nu och mycket större än vad som tidigare gjorts.

När det gäller regionalpolitiken har det skett en omsvängning från statsmakternas sida – man har fått en bättre syn på saken och det har blivit bättre förhållanden. Under 1960-talet ökade koncentrationen till storstäderna, och så spädde man på med stimulansmedel för att forcera ökningen. Man borde i stället ha gjort tvärtom. Men bättre sent än aldrig – vinden vred sig, och nu har man ju stimulerat utflyttningar från de stora tätorterna.

Då frågan om företagsbeskattningen togs upp var man väl inte på det klara med att man innan frågan färdigbehandlats skulle göra så stora avgiftshöjningar som man gjort. Jag tänker här på arbetsgivaravgiften, som så att säga bryter sönder de planer som från början kan ha gjorts upp. Där kan man gå fram på olika vägar, och en tänkbar väg vore att ha en arbetsgivaravgift som är differentierad för olika företag.

Man får hoppas att utvecklingen för de mindre företagens folk – där det i viss mån hos såväl ägare som anställda har rått optimism under 1974 – skall bli sådan att det är befogat med optimism och att den står på realistisk grund. Men för att så skall bli fallet fordras att företagen får arbeta i ett gynnsamt ekonomiskt klimat.

På förslag av herr andre vice talmannen beslöt kammaren uppskjuta den fortsatta överläggningen till kl. 19.30.

§ 6 Anmälades och bordlades

Proposition

Nr 15 med förslag till ändring i lagen (1947:523) om kommunala åtgärder till bostadsförsörjningens främjande

§ 7 Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 5 februari

Nr 66 av herr *Åsling* (c) till herr arbetsmarknadsministern om personalresurserna vid yrkesinspektionens lokalkontor i Östersund:

Arbetskyddsstyrelsen har nu påbörjat rekryteringen av befattningshavare till den planerade förstärkningen av yrkesinspektionen. Eftersom

det i sammanhanget inte klart framgår om denna personalförstärkning också innefattar yrkesinspektionens lokalkontor i Östersund anhåller jag om svar på följande fråga:

I vilken omfattning medger den planerade utökningen av yrkesinspektionens personalorganisation en förstärkning av personalresurserna vid yrkesinspektionens lokalkontor i Östersund?

Nr 15

Onsdagen den
5 februari 1975

---

*Meddelande om
frågor*

Nr 67 av herr *Olsson* i Stockholm (vpk) till herr bostadsministern om förbud mot användning av dåliga och farliga byggnadsmaterial:

En mängd nya material har under senare år kommit till användning inom byggnadsindustrin. Många av dessa har inte inneburit förbättringar. Försämringar har i stället konstaterats beträffande såväl ljudisolering som brandsäkerhet. Direkt alarmerande är användningen av vissa plastmaterial till inredningar, som förutom att de saknar brandhårdighet utvecklar giftiga gaser vid antändning. Med stor sannolikhet krävdes dödsoffer på grund av sådant material vid en nyligen inträffad olycka.

Mot bakgrunden av det anförda får jag fråga herr bostadsministern *Carlsson*:

Vilka åtgärder avser bostadsministern vidta för att stoppa användningen av dåliga och farliga byggnadsmaterial?

§ 8 Kammaren åtskildes kl. 17.41.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert